

Missionshuset i Stava

Förord

I många år har jag tänkt skriva och berätta om väckelserörelsen, om missionshuset och om missionsverksamheten i Stavabygden. Jag ville berätta om de människor som modigt stått upp och tagit ställning i svåra frågor, trots motstånd och förföljelse.

Under många år har jag samlat material i ämnet. Jag har läst föreningsprotokoll, tidningar och jag har studerat vad andra har skrivit i detta ämne före mig.

Jag har intervjuat människor som haft uppgifter att lämna. Det gäller inte minst mina föräldrar, Astrid och Ivar Johansson. Jag har också mina egna minnen att redovisa. Nu har jag känt en inre maning att det är dags att berätta.

Hösten 2012 började jag skrivandet. Jag upptäckte snabbt att det kunde bli en omfattande berättelse. Samtidigt kände jag att berättelsen måste begränsas, så att allt inte bara blir många ord.

Min redovisning görs i tidsföljd. Det börjar år 1766 och sedan följer åren varandra, så långt det varit möjligt. Tiden efter 1950 har jag valt att beskriva endast översiktligt. Där får senare generationer berätta närmare.

Missionshuset i Stava har under många år varit en samlingsplats för människorna i bygden. På stigar och småvägar har människorna sökt sig dit. Missionsintresset har varit en stor fråga, allt sedan väckelserörelsens första tid. Kanske har missionshuset i Stava också bidragit till att Stavabygden blivit ett begrepp.

Denna berättelse omfattar 99 sidor. Därefter följer en bilaga med foton som gäller personer som varit med i väckelserörelsen.

Innehåll

Förord	1
Innehåll	2-3
Väckelserörelsens bakgrund	4
Claes Johansson Eek	5
Predikare-Lena	9
Brännvinet blev en folkdryck	10
Flykten från landsbygden	12
Folkskolestadgan 1842	13
Roparerörelsen	14
Greta Andersdotter, en roperska	15
Fattigdomen har många namn,	16
Kolportörer från Jönköping	18
Carl Johan Lindberg	19
En hård tillvaro för många	19
En missionsförening bildas i Stava	22
Konventikelplakatet avskaffas	23
Den första styrelsen	24
Per August Hultman och Per Malm	24
Ur Östgöta-Bladet 1908	25
Missionshus i Stava 1866	26
Kassaböckerna i Jönköping	28
Protokollen berättar (från 1875)	29
Lärostrider	30
Två föreningar i Stava	31
Ur de äldsta protokollen	32
Medlemsförteckningar	33
Jönköpings Missionsförening	33
Emigrationen	37
Missionshusets underhåll	38
Predikanter och talare	40
Resepredikanternas historia	43
Klintagårdens dagböcker	45
Studiecirkel och jungfruförening	46
Biblioteket	47
Ungdomsföreningen	48
Söndagsskola	50
Blåbandsförening	51
Efter sekelskiftet	52
Nytt missionshus 1921	55

Cykelns revolution	58
Talare från de egna leden	58
<i>Öjepöjka</i>	59
En enda missionsförening i Stava	65
Stigar och vägar	66
Almanackorna i Öjan	67
Tältmöten	68
Missionshusets storhetstid	68
De som stod utanför	71
Landsbygdens avfolkning	72
Modernaringen försvann	72
Ungdomsföreningen upphör	73
Ungdomens samlingsplatser	74
Vaktmästarfrågan	75
Sammanlagning	75
Fram mot millennieskiftet	75
Släktmönster	77
Hur gick de sedan	78
Ur tidningarna	79
Efterord	97
Källor och litteratur	99
Foton	100-

Väckelserörelsens bakgrund

Väckelserörelsen var en frihetskamp, en frigörelse från den tidens tvång och bojar. Det var en andlig utveckling men också en kamp för demokrati. Livets stora frågor ställdes i centrum.

Det blev en räddning ur det stora sociala nödläge som rådde i vårt land. Det blev något av en social revolution.

Detta är en berättelse om människor men också om alla de märkliga händelser som då utspelades.

Sverige var illa ute i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Fattigdomen var utbredd, med hunger, svält och undernäring. Spritkonsumtionen var hög. Spriten var billig. Den ansågs vara ett livsmedel. Det svenska folket höll på att gå under i spritmissbruk. Det var ett socialt nödläge.

Människorna behövde väckas för att ändra kurs, för att ta nya tag. Det var då det hände, det som var nödvändigt. Väckelsen kom. Människorna vaknade upp, och vände om.

Detta är en berättelse om kvinnor som plötsligt reste sig upp och predikade bot och bättring, om kolportörer och predikanter, om missionsföreningar och om byggandet av missionshus.

Främst ville jag berätta om de människor som stod i spetsen för det som skedde. Vi bör komma ihåg deras insatser.

En väckelse kan beskrivas som en ökad religiös aktivitet. Vid den folkväckelse som vi hade under 1800-talet bildades fristående församlingar vid sidan av statskyrkan. Prästerna var inte alltid positiva till väckelsen.

Vi kan också se väckelserörelsen som ett andligt uppvaknande, en frigörelse från många av den tidens bojar och ett stort steg mot demokrati.

Väckelserörelsen började på 1700-talet men det var först under 1800-talet som den fick någon egentlig genomslagskraft. Den spred sig snabbt och vann anhängare i alla samhällsklasser, fattiga som rika. Orsakerna till att den växte fram med en sådan kraft är många. Det går inte att peka på en faktor utan det är ett samspel av olika.

Folkskolestadgan 1842 spelade en stor roll. Det var genom denna stadga som alla barn fick rätt till undervisning.

Men väckelserörelsen var inte ensam. Där fanns också nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen och tillsammans banade de väg för det demokratiska genombrottet i Sverige. Så kan man i stora drag beskriva det som hände.

Väckelserörelsen anses av många höra till 1800-talet. Men jag har i min berättelse gått ett steg längre bakåt i vår historia. Jag börjar 1766.

Claes Johansson Eek

År 1766 kom en ny präst till Ödeshög. Det var komministern Claes Johansson Eek. Jag vill med hans hjälp beskriva den sociala nöd som då rådde i socknen.

Ett obelevat suparefolk.

Claes Johansson Eek var präst i Ödeshögs församling under åren 1766-1795. Han beskrev sina sockenbor som *ett obelevat suparefolk och han tyckte sig arbeta i en mörk natt förgäves.*

Han har skrivit ned sina iakttagelser om livet här i Ödeshögs socken. Han har berättat om bönder, om torpare och backstugusittare. Han har berättat om hur vi skötte oss i kyrkan, våra seder och bruk vid bröllop och begravningar.

Det är inget beröm som vi fått av honom. Han har dömt ut oss fullständigt. Men han har också berättat om den stora fattigdomen i skogsbygden bland torpare och backstugusittare. Han har berättat om det stora spritmissbruket.

Som präst och själasörjare var han nitisk och försökte få till en bättre ordning. Det gick tungt men han lyckades ändå starta något som kunde kallas väckelse. Efter hans död 1796 återgick mycket till det vanliga igen. Men låt oss dröja något vid hans berättelse. Hur skall vi tolka hans beskrivning av våra förfäder?

Han ansåg att de var supiga och obelevade. Var det möjligen som kyrkobesökare de var sådana? På den tiden var det kyrkotvång. Alla skulle infinna sig i kyrkan, åtminstone varannan söndag. Från domböckerna kan vi se att fylleri i kyrkan förekom. Det förekom annat också ibland.

Efter veckans hårda arbete somnade någon i kyrkbänken. Det var inget konstigt med det. Efter en veckas hårt arbete skulle de gå nästan två mil till kyrkan, de som hade längst väg. Och sedan lika lång väg hem igen. En och annan var spritpåverkad. Kanske att någon blev illamående och fick kräkningar. Ibland var det någon som släppte sig i kyrkan, högt och ljudligt. Sådant kan vi läsa om i domböckerna. Det kanske var sådant som Claes Johansson Eek tänkte på. Det blev böter på sådant uppträdande i kyrkan. En *sabbatsfjärt* var det dryga böter på. En vanlig vardagsfjärt var gratis.

Vad som kunde hända i kyrkan i gamla tider har jag skrivit om i berättelsen *Torrknatten i kyrkan*. Fråga på biblioteket i Ödes-
hög, men berättelsen finns också på nätet.

Det var kanske som kyrkobesökare han ansåg våra förfäder vara *supiga och obelevade*. Men om de var sådana på söndagarna, hur var de då under veckans övriga dagar kan vi undra.

Från Eek har vi följande uppgifter som gäller Ödeshögs socken, ordagrant hämtade från honom själv:

I skogsbygden bor en stor mängd fattiga torpare och lättjefullt, uselt inhysesfolk. De bor i små ohyggliga, illaluktande och vid sockenbud nästan otillgängliga nästen mellan höga klippor och sumpiga mossar. De har sina kojor fulla med små, oklädda magra, blekladga, uthungrade och vattusjuka barn. Dessa barn blir på ett hedniskt sätt försummade i kristendomen. Av brist på kläder kan de inte ens under sommaren komma till husförhören. De som inte dör i barndomen av vanskötsel, hunger, frost, nakenhet och sjukdomar eller kvävs ihjäl under sömnen i föräldrarnas säng, driver sedan kring som tiggare. Deras fattiga fäder söker sig långt bort i andra landsändar, ända bort i Norge.

Eek ville få till en bättring för dessa människor. Han försökte ordna en arbetsinrättning, där de kunde slippa hungersnöd och sitt kringflackande levnadssätt. Vi läser vidare i hans berättelse.

Det är ett av naturen mycket hårt, grovt, trotsande, myndigt och ogint folk. Fylleri och dryckenskap, bannor, eder och svordomar, kiv, vrede och trätor, lösaktighet och skörlevnad, snatteri och oärlighet, osanning, bakdantning och förtal tilltar här så allmänt och ses inte som synd. Sabbaten ohelgas genom arbete mitt under gudstjänsten och med slagsmål, dobbel och spel.

Vid bröllop, samkväm och gästabud visar sig deras högmö. Småbarnen ösas då fulla med brännvin. Och prästen kan inte med all sin yppersta hövlighet förmå dem att åtminstone i hans närvaro hålla utvärtes tukt. De följer sina brudpar både till och från kyrkan med spel och stoj, och med skjutande och dundrande ända in på kyrkvallen. Med pistoler i fickorna och hattar på huvudet följer de brudparen ända fram i koret och till altaret. Detta måste den fattiga prästen hålla till godo med. Här hjälper varken bön, förmaningar eller straff av sockenstämman. Det var deras sed, svarade de. Sina brännvinsflaskor hade de med sig i fickorna, För att få tömma dem under predikan och ladda sina pistoler trängde de ihop sig bakom orgeln på orgelläktaren, där ingen kyrkvärd kunde se dem. Det hjälpte inte med penningböter eller stockstraff.

Men allt var inte bara mörker. Pastor Eek fann också ljusa sidor i sin församling och säger: *De vill alla kallas gudfruktigt, ärligt, välförståndigt, beskedligt och dygdesamt folk, helst i deras prästbesked och orlovsedlar, men allra mest vid brudlysningar, personalier och likpredikningar.*

Läskunnigheten var någorlunda. De kunde Luthers lilla katekes utantill, utom löparebarnen (*tiggarbarnen från torp och backstugor*). Ja en del av bonddrängarna hade lärt sig skriva och läsa. De gick flitigt till kyrkan och satt där stilla och andäktigt lyssnande. *De röras och bevekas innerligen men har inga rötter. De förlitar sig på att Gud vill ingen syndares död, på prästens absolution och på sina egna fromma gärningar.*

Men Herren känner de sina och han torde även här mitt bland ogräset ha sina fördolda veteax, vilka han när skördetiden kommer, vill införa i evinnerliga lador, Gudi Lov. Man finner dem ofta, när man minst förmodar det.

Vid predikoförhören i kyrkan svarar de med hjärtans glädje och frimodighet. Och på deras dödsbäddar förvandlas deras bönesuckar uti idel Halleluja, lov och pris. Allt har min Jesus väl beställt. I Kristi sår jag somnar in. De håller gripande och uppbyggliga tal till sina anhöriga, grannar, föräldrar, makar eller barn.

Pastor Eek ville inte att de fattiga barnen i *de usla torpen i skogsbygden* inte skulle förgås av vanskötsel och svält och växa upp i *hedniskt mörker och okunnighet*. Han ordnade att deras föräldrar två gånger om året skulle få hjälp av *fattigmedlen, spannmål, viktualier och bröd*, och slippa mantalsavgifter. Föräldrarna skulle samtidigt åläggas att lära sina barn läsa i bok.

Kunde de inte detta själva skulle de under sommaren komma till socknens barnalärare och få härbärke i närmaste torp. De skulle få kläder och föda under lästiden av kringliggande byars hederligaste *åbor*, vilka också frivilligt skulle låta en eller flera få äta hos sig eller få hämta bröd och mat.

På detta sätt hoppades Eek göra *slut på dessa fattiga barns löpande hela landet omkring med tiggarpåsarna*. Detta var alltså ett socialt arbete.

Vid 11 - 12 års ålder fick barnen samlas rotevis, 20-30 stycken varje söndag framme i koret i kyrkan och då läsa för Eek sina läxor ur Luthers lilla katekes och Svebilii förklaringar. Han använde lämpliga liknelser, bibliska berättelser och frågor. Under tiden samlades de äldre i sina bänkar. Barnen fick sedan stanna kvar i

kyrkan under högmässan, gossarna i koret och flickorna hos sina föräldrar. De fick läxor till husförhören och uppmuntrades med små julgåvor och läxor till sommarprovet i kyrkan.

Detta var uppgifter om Eeks verksamhet under sin tid som komminister i Ödeshögs församling.

Det är skrämmande uppgifter om våra förfäder. Ibland är han elak i sina beskrivningar. Språket var lite annorlunda på den tiden. Men kanske kan vi skymta lite av överförmyndarens inställning. Jag har svårt att ta till mig uttrycket *lättjefullt uselt inhysesfolk*. Uttrycket *uselt* hade en annan betydelse på den tiden, men *lättjefullt* tycker jag låter onödigt elakt.

Det är svårt att riktigt fatta hela betydelsen i dessa uppgifter. Men bakom hans ord kan vi ändå skymta den sociala nöd som fanns i våra bygder. Det förekom spritmissbruk, svält, sjukdomar och svåra umbäranden av olika slag.

Eek lyckades starta en väckelserörelse i socknen. Grupper av människor samlades på olika håll och läste ur bibeln och ur annan andlig litteratur. Supandet minskade. Ryktet spred sig och det kom folk från andra socknar till Ödeshög för att ta del av detta nya. Även till andra sidan Vättern spred sig uppgifterna och det kom människor från Västergötland hit för att lyssna.

Men det fanns också motståndare till honom. Det fanns präster som motarbetade honom. Till motståndarna hörde också gästgivaren i Ödeshög. Han förlorade många av sina kunder och han klagade till prosten Tenggren och hävdade att Eek hade börjat predika irrläror. Det blev en anmälan till biskopen i Linköping. Biskopen kom själv till Ödeshög för att inspektera Eeks förhållanden. Men biskopen blev nöjd och förklarade att Ödeshög kunde vara ett föredöme för de andra församlingarna. Detta tilldrog sig 1786.

År 1795 avled Claes Johansson Eek. Den väckelse som han skapat fortsatte några år. Det var möten och samlingar på olika håll i både Stora Åby och Ödeshögs församlingar. Familjen Boije på Ornäs var en fast punkt i verksamheten. En stor roll spelade också kontakterna med den herrnhutiska kyrkan i Stockholm. Men undan för undan minskade verksamheten.

Uppgifterna om Claes Johansson Eek och hans verksamhet har jag hämtat från boken *Ödeshög genom seklerna* samt från artiklar i Östgöta-Bladet 1949.

Väckelsemötena tog slut efter Eeks bortgång. Prosten

Tenggren läste från predikstolen upp konventikelplakatet som förbjöd sådana andaktsstunder. Han stängde sockenstugan och förbjöd adjunkten de Rogier att hålla samlingar där.

Jag har här tagit med glimtar ur Claes Johansson Eeks berättelser om livet i Ödeshögs socken från 1700-talet. Det finns inte många sådana berättelser och just därför ville jag ha med detta. Det var där som väckelserörelsen började, men sedan stannade upp igen.

Allt började återgå i gamla hjulspår. Supandet tog fart igen. Hur skulle *Vår Herre* nu göra för att vända utvecklingen?

Jo, han sände kvinnor att predika varningens ord. En av dem var Helena Ekblom, den *vita jungfrun*.

Predikare-Lena

Helena Ekblom eller *Vita Jungfrun* eller *Predikare-Lena* som hon också kallades var född 1790 i S:t Anna. Hon fick sina första uppenbarelser i 9-årsåldern. När hon var 16 år började hon vandra runt och predika och berätta om sina upplevelser. Hon kallades ibland för *vita jungfrun*, eftersom hon alltid var vitklädd när hon predikade. Hon var en tidig representant för det som kallades *predikosjukan*. Hon predikade bot och bättring från superi och annat syndigt leverne. Hon har säkerligen påverkat utvecklingen även i våra bygder.

Hon predikade först i sin hembygd och i närheten. Det väckte prästernas intresse. Hon hölls under uppsikt.

Hennes predikningar blev med tiden för mycket för prästerna och hon insattes på Vadstena Hospital. Där var hon under åren 1808-1828. Tidvis satt hon i fotjárn. Så farlig ansågs hon vara. Så farligt var det att predika Guds ord utan att vara präst. Det var enbart präster som skulle predika, ingen annan.

År 1828 frigavs hon och återupptog sina predikovandringar. Hon hade möten i Rök och Stora Åby socken och andra socknar. Då gällde ännu konventikelplakatet.

En kväll när hon predikade i en stuga i Järperyd i Stora Åby socken kom kronolänsmannen dit. Hon fördes först till häradshäktet i Ödeshög och sedan till Linköping. Vilket straff hon då fick är inte känt. Alla åhörarna dömdes till böter. Detta enligt en berättelse ur Östgöta-Bladet.

Men hon återkom och fortsatte sina predikovandringar. Under någon period var hon informator hos familjen Silvius i Adelöv. En släkting till denne Silvius var en tid bonde i Stavreberg. Om

det också medförde att Helena Ekblom varit där är okänt. Men hon blev en gnista till väckelserörelsens uppkomst.

Hon hade medhåll från vissa högt uppsatta kretsar, bl. a. i Orrnäs. Det var möjligen friherre Erenkrona och Maria Rudensköld och kanske familjen Silversparre.

Helena Ekblom bosatte sig slutligen i Svinhults socken och dog där 1859. Den som vill läsa mera om *Predikare-Lena* kan läsa boken *Predikare-Lena*, av Tore Zetterholm.

Men Helena Ekblom var inte ensam. Det fanns kvinnor på andra håll som predikade mot superi och annat dåligt leverne. I Stockholm fanns en kvinna som hette Karin Persdotter. Hon kallades Bång-Karin. Hon predikade på Stockholms gator och blev intagen på *sinessjukhus*, så som Helena Ekblom. Dessa kvinnor, och flera med dem, var tidiga väckelsepredikanter.

Det har påståtts att de predikade mera kärlek, i en tid när kyrkans predikningar handlade om synd och skuld och straff.

Konventikelplakatet förbjöd alla andaktsövningar som inte gällde det egna hushållet. Guds ord skulle predikas i kyrkan, av prästen, ingen annan. Claes Johansson Eek hade lättat lite på detta förbud men efter hans död återgick prästerskapet till att strikt lyda konventikelplakatet.

Vi kan då undra: Hur skulle då Vår Herre lösa nöden i Sverige, med den stora alkoholkonsumtionen? Jo, det skulle komma något nytt. Det var *roparerörelsen*. Men innan jag berättar om den vill jag beskriva nykterhetsläget i Sverige.

Brännvinet blev en folkdryck

Staten behövde pengar. Kringen kostade pengar. Gustav III inrättade på sin tid ett särskilt verk, Kongliga Brännvinsdirektionen. Detta verk skrev till landets biskopar 1778 och begärde att prästerna skulle förmå församlingens invånare att inte suppa något annat än *Kronans brännvin*. Det blev en fosterländsk dygd att dricka brännvin. Biskopen i Linköping skrev ut till prästerna och uppmanade dem att de skulle gynna kronobrännerierna. Detta budskap gick vidare till församlingsmedlemmarna.

Brännvin blev en del av folkhushållet. Det ansågs vara nyttigt. Barn fick brännvin när de låg i vaggan *för att stärka magen*. Man kunde också ge barnet en klut av tyg doppad i brännvin att suga på, eller en brödbit som var doppad i brännvin.

Tragiskt nog deltog prästerna i att lära ut konsten att dricka brännvin. Så påstod en företrädare för den tidiga nykterhetsrörelsen. (ur boken Svenska Folkkrörelser 1).

Regeringen varnade under ett nödår för att *misshushålla med spannmålen genom att baka bröd av säden. Den borde i stället levereras till kronan för att användas till brännvin.*

Kronobrännerier upprättades överallt i landet. Närmast oss var det i Vadstena. Senare blev det också arrendebränning. 1810 kom husbehovsbränning.

Konsumtionen av brännvin uppgick 1829 till 46 liter brännvin per person och år. Därutöver dracks det stora mängder öl. Det har framförts tvivel rörande detta höga tal, men det ändrar inte synen på missbruket. Svenska folket höll på att supa ihjäl sig.

När vi kommit in på 1850-talet hade supandet minskat till drygt tio liter brännvin per person och år. Men de sociala skadorna av supandet låg kvar.

Ingen blir rikare av att dricka sprit. Hälsan blir inte bättre. Husbehovsbränning var tillåten. År 1853 fanns det 30 000 husbehovspannor i landet. Detta kunde förmodligen innebära att allt brännvin inte fanns med i statistiken.

Problemen av spritmissbruket blev mer och mer uppmärksammade. År 1855 skärptes beskattningen och lagstiftningen som gällde husbehovsbränning. År 1860 avskaffades husbehovsbränningen helt.

Trots detta ökade supandet fram till 1874. Då söps det 58,5 miljoner liter sprit, vilket blev 13,5 liter per individ och år. Men därefter minskade supandet. Det styrker min uppfattning om att husbehovsbränningen hade bidragit med åtskilligt supande som inte var med i statistiken.

Som jämförelse med 1829 års spritkonsumtion kan nämnas att år 1995 var konsumtionen sju liter sprit per invånare. År 2003 var den ca 10 liter. Vi kan undra vart den nu är på väg.

Gästabud kunde på den tiden inte hållas utan brännvin. Gästabuden betygsattes efter hur rusiga gästerna blev. Ju fler supar desto bättre gästabud. Många tvingades att supa, trots att de inte ville.

Allt detta blev till ett folkhälsoproblem. Det blev också stora sociala skador, inte bara medicinska. Sverige har kanske aldrig haft så många fattiga människor, så många undernärda och nödlidande och så många alkoholiserade människor som under första hälften av 1800-talet.

Krigen var slut. Folkökningen gick snabbare än produktionsökningen inom jordbruket. En stor del av jordbruksprodukterna

gick till brännvin, Detta bidrog till ännu mera svält och undernäring.

Potatisodlingen ökade kraftigt under början av 1800-talet men man gjorde brännvin även av potatis. Husbehovsbränning var då tillåten och det var mera fördelaktigt att göra brännvin i stället för att transportera potatis långa vägar för försäljning. Allt detta bidrog till folkhälsoproblemet.

Kroppslängden sjönk och var den lägsta på flera tusen år. Av dem som dog var 45 % barn, 10 år och yngre.

Söndrat, viljelöst, försupet och grundligen förödmjukat var Sverige, föraktat av sina grannar. Så lydde det betyg som i början av 1800-talet sattes av en utländsk diplomat.

Men det började höras röster som krävde bättring. År 1819 bildades den första nykterhetsföreningen.

Om vi skall lägga lokala synpunkter på supandet kan vi anta att väckelserörelsen i våra bygder minskade supandet.

Försörjningsproblemen fortsatte. I våra bygder bodde då sju gånger flera människor än nu. Alla behövde mat för att överleva. Det var då som flykten från landsbygden började. Torpen och backstugorna ökade inte längre i antal.

Flykten från landsbygden

Fattigdomen var utbredd och den blev med tiden en stor fråga. Samhället stod frågande inför den stora nöd som fanns och som mest överlämnades åt enskild välgörenhet. Hungersnöden drev människor in till städerna.

År 1837 tillsattes en kunglig utredning om fattigvårdsproblemet. Resultatet blev en ny kommunallag och en fattigvårdsstadga. Men det var mest formalia, kanske ett första steg. Nöden fortsatte.

Fler och fler munnar måste mättas. Befolkningen ökade. Samtidigt blev det svårare och svårare att försörja sig på landsbygden. Stenmurarna växte och nya åkrar odlades upp men ändå var det svårt att finna utkomst åt alla. Det blev mer och mer ont om mat.

Det var på 1840-talet som flykten från landsbygden började. Barnen i torp och backstugor tvingades att undan för undan lämna hembygden. Näringslivet i städerna började öka. Metallindustrin började nämnas. Tändsticksproduktionen blev fabriksmässig.

Folk drogs till städerna. Kanske var det i många fall hungern som

drev människorna dit. Den industriella revolutionen började.

Folkskolestadgan 1842

I äldre tider var det långt ifrån alla som kunde läsa och skriva. Förutom prästerna fanns det nämndemannasläkter där sådant gick i arv, från far till son. Det fanns också *skrivare* här och där som kunde hjälpa människor med att skriva köpekontrakt, lånehandlingar, bouppteckningar, hålla auktioner m.m. Gästgivarna var också läs- och skrivkunniga.

Men flertalet människor kunde inte läsa eller skriva. Folkskolestadgan skulle ändra på detta. Nu skulle alla komma med.

År 1842 kom folkskolestadgan. Alla barn skulle gå i skola. Det var riksdagens beslut. Men det gick sakta med genomförandet ute i landet. Det fanns inga utbildade lärare. Dessutom skulle barnen ha lärt sig läsa och skriva redan innan de började skolan.

Det tog tid för den nystartade skolan att klara sitt uppdrag. Läs- och skrivkunnigheten var svår att uppnå. Det gick inte i ett nafs. Folkskolestadgan kom 1842 men läsförmågan ville ha ett par decennier på sig att anlända. År 1858 beslutades att en småskola skulle inrättas.

Till en början var skolan ambulerande. Den flyttades då och då. Men så småningom byggdes skolhus. Lärare utbildades och med tiden blev det som politikerna hade beslutat 1842.

Fler och fler blev läskunniga och mer upplysta. Tidningar och böcker blev mer vanliga. Prästen, som tidigare varit den intellektuella auktoriteten i socknen fick konkurrens av skolläraren. Bibeln blev mer och mer allmän. Tidigare hade i hemmen endast funnits psalmbok och postilla.

I början av 1860-talet fanns det i Ödeshögs socken en fast skola och en flyttande skola samt två småskolor. År 1865 undervisades i socknen 458 barn. Lärarkåren bestod av två utexaminerade lärare samt en lärarinna utan examen. Dessutom fick 26 barn undervisning i hemmet. Det blev ingen lång skolgång som liknar dagens. Det kanske inte blev mer än några veckor har det berättats?

I bouppteckningarna togs i gamla tider allt upp i protokollet. Allt vad den avlidne ägde skulle förtecknas. Där kan vi då se hur mycket böcker som fanns i hemmen. Men böcker var sällsynta. De böcker som möjligen fanns var psalmbok, postilla och katekes, ibland bibel. Därutöver förekom ibland en bok som hette *Ör-*

tagårdssällskap.

Hos Jöns Petersson i Börstabol fanns år 1812 bibel och psalmbok samt boken *Sömlösa nätter*. Tydligt hade Jöns det svårt med nattsömnen. Men jag tror inte att hans sömlösa nätter berodde på ekonomin. Det var inget fattigt bo som då inventerades. Men det kanske fanns annan grund för hans sömlösa nätter. Boktiteln *Sömlösa nätter* finns inte med i bibliotekskataloger idag, vad jag vet.

Torparen Karl Jonsson på Stavrebergs ägor hade år 1813 fyra psalmböcker samt boken *Sabbatsro*.

Hos Anders Andersson i Börstabol fanns år 1814 en bibel, två psalmböcker, en *Sions sånger* samt boken *Örtagårdssällskap*.

Hos rusthållaren Hans Hansson i Munkeryd fanns år 1815 två böcker, en psalmbok och en bibel.

Om vi ser i bouppteckningar kring 1860 hittar vi inte heller då särskilt mycket böcker. Om böcker då uppräknas är det oftast en postilla, bibel och psalmbok och kanske nya testamentet.

Det tog som sagt tid för skolan att klara sitt uppdrag. Men på 1860-talet och 1870-talet ökade läsförmågan. Utexaminerade lärare anställdes, flera fasta skolor inrättades, däribland skolan i Munkeryd. Den ökade läsförmågan gjorde mycket för att göra människor mera medvetna om tillvaron. Den blev en del av frigörelsen. Böckerna skulle också bli vanliga.

Roparerörelsen

En av de märkligaste företeelserna under väckelserörelsens första tid var roparerörelsen. Den kallades också *predikosjukan*.

Det var oftast flickor som med domspredikningar vände sig mot dryckenskap samt gudlöst och dåligt leverne. De var under sin predikan i någon sorts trans.

En tid kallades den för Hjälmserydssjukan därför att en ung flicka, Lisa Andersdotter i Alsarp i Hjälmseryd, hade *besynnerliga talperioder*. Men denna rörelse grep omkring sig och fler och fler rycktes med, unga såväl som gamla.

Roparerörelsen var olaglig eftersom religiösa sammankomster utan prästens medverkan var förbjuden enligt konventikelplakaten. Myndigheterna höll därför ett öga på sådan verksamhet. Prästen hade monopol på att predika och på att tolka Guds ord. Vanligt folk fick inte göra det. Den som predikade kunde straffas, liksom åhörarna.

Roparerörelsen var en tidig, frireligiös rörelse. Den är till stor

del kvinnohistoria och det var det fattiga folkets kamp mot kyrkan och mot myndighetspersoner.

Roparkvinnorna stämplades på många håll som mentalsjuka. De förföljdes och fängslades. Flera sattes in på sjukhus med hård medicinering.

Men roparrörelsen var ett frö till en folkrörelse, till en väckelserörelse och till den frireligiösa rörelsen.

Det kom mycket gott ur roparerörelsen. Dessa unga flickor hade order från en högre makt. Deras predikningar var varningsrop som bidrog till att folket vaknade upp och blev nyktrare. Det kom flit och trevnad i stället för det forna kroglivet.

I våra bygder, gränsbygden mellan Östergötland och Småland förekom kanske inte de mest extrema formerna av roparerörelsen. Men ändå har den förekommit även här.

Söder om Tenhult i en by som heter Våeryd hölls möten då och då i en stuga. Många människor kom dit. Det var Johanna från Krokvadet i Svenarum som predikade. Mötena har beskrivits i en bok som heter *Jönköpings Missionsförenings historia*.

Närvarande vid mötena i Våeryd var flera personer som senare blev kolportörer och predikanter, först i Traktatsällskapet och senare i Jönköpings Missionsförening. Två av dessa var Carl Johan Lindberg och Svening Johansson. Båda dessa har varit här i våra bygder och predikat. De har varit med och påverkat, och startat verksamheten här. Jag återkommer till dem.

Greta Andersdotter, en roperska

Änkan Lotta Persdotter i Öninge hade 1843 möten i sitt hus. Hur många som kom till mötena vet vi inte. Men länsman kom dit. Jag antar att han hade fjärdingsman med sig också. De kom inte dit för att höra på predikan utan för att sätta stopp för mötena. Det blev stämning till tinget. Lotta Persdotter dömdes vid sommartinget 1844 till 66 riksdaler i böter eller 28 dagars fängelse på vatten och bröd. Skälet var att hon haft olovliga sammankomster för *religionsövning*. 66 riksdaler var mer än vad tre kor kostade på den tiden.

Sannolikt var det Lotta Persdotters piga, Greta Andersdotter som predikade. Hon är i husförhörslängden 1840 - 43 antecknad som *roperska*. Hon föddes i Ransberg i Västergötland 1820 och kom som piga till Lotta Persdotter i Öninge 1843.

Det förekom således religiösa sammankomster i hemmen, även i våra bygder. Roparerörelsen förekom även här.

Vi ser också att präst och länsman ingrep när det förekom något som inkräktade på prästens ämbete.

Greta Andersdotter flyttade 1844 till Lilla Krokek, efter att de olagliga sammankomsterna skett i Öninge. Hon gifte sig med livgrenadjären Karl Gustaf Berg i Lilla Krokek. De bodde i soldattorpet utmed den gamla landsvägen, där Konrad Smed senare bodde.

Karl Gustav Berg dog 1866 men Greta Andersdotter bodde kvar i Lilla Krokek och dog där den 9 maj 1896. Hon fick uppleva att missionshuset byggdes i Stava. Hon hade nära dit och var där så ofta hon kunde. Hon deltog i verksamheten och är omnämnd i protokollen.

I husförhörslängden har prästen antecknat henne som *predikosjuk*. Kyrkan höll noga kontroll på frikyrkans framväxt. Hennes man hade en broder, bonden Kristofer Berg, i Munkeryd. Båda dessa bröder kom från Öninge och hade förmodligen varit med vid mötena i Lotta Persdotters stuga. Kristofer Berg var också aktiv i den missionsverksamhet som växte fram.

Här slutar jag mitt inlägg om roparrörelsens kvinnor. Men vi kan göra en jämförelse med tidigare kvinnor som genom kyrkan fått svåra straff. Det var under häxprocessernas dagar. Dessa kvinnor kallades då häxor och straffades grymt, utan att de gjort sig skyldiga till något brott. Även då var kyrkan med och ordnade drevet.

I vår historia kan vi finna många sidor om kvinnoförföljelser och kvinnohat. Vi kan undra över orsakerna till detta kvinnohat? Kvinnornas historia skulle kunna bli många band i bokhyllan.

Det var kvinnorna i roparrörelsen som gjorde jobbet denna gång. Det var de som förpassade våra supiga och obelevade förfäder till historiens skräphög. Men även nu blev kvinnorna motarbetade.

Fattigdomen har många namn

Sverige var illa ute. Så började min berättelse. Jag skrev att fattigdomen var utbredd, att det var hungersnöd och svält. Jag berättade om bröduppror 1855. Jag skall här beskriva fattigdomen lite närmare och med utgångspunkt från våra bygder.

När jag läser husförhörslängden för Ödeshögs församling för år 1856 kan jag där räkna till 124 *utfattiga* människor. Siffran kunde nog vara högre eftersom det ibland gäller för både man och hustru. De var således båda utfattiga.

Att vara *utfattig* innebar att det inte fanns några pengar att betala skatten med. Det avsåg mantalspenningen. Fanns det inga

pengar i huset kunde man inte betala. Pengar var en bristvara i många hem. Naturhushållningens tid var förbi. Mantalspenningen kunde inte betalas med annat än pengar. Bönderna kunde sälja varor på torget och få in lite pengar där, men torpare och backstugusittare hade det svårare. Det är denna grupp som dessa *utfattiga* gäller.

När jag läser vidare i husförhörslängden finner jag därutöver 58 *fattiga i socknen*. Dessa var snäppet fattigare än *utfattiga*. De behövde hjälp för att klara livhanken, för att inte svälta ihjäl. Nästa steg på fattigdomens väg var *fattighjon*. De fick fattighjälp, antingen på *Fattighuset* eller på annat sätt av socknen.

Detta var ändå bara vad vi kan läsa oss till. Här framgår inte hur många av de övriga som gick hungriga till sängs, inte heller vilka bristsjukdomar som uppstod. När rödsoten slog till 1857 var det de svagaste grupperna som drabbades hårdast.

När vi vandrar vidare på *samhällets bakgårdar* kommer vi till *Fattighuset*. I Ödeshögs sockens fattighus fanns då 16 personer intagna. Denna inrättning var inget trevligt ställe, inte ens sett med dåtida ögon. Dessa fattighushjon fick bo tillsammans och själva sköta sin matlagning. Spannmål fick de hämta i socknens magasin någon gång ibland. Fattighjonen hade var sin egen gryta och kaffepanna. Sämjan var inte den bästa i Fattighuset har det berättats. Stanken var inte heller behaglig. De flesta var sjuka på ett eller annat sätt.

Det skulle dröja ända till år 1895 innan det blev det ändring i Fattighuset. En sköterska fick då i uppdrag att varje dag laga mat till de intagna. Det blev allmänt uppskattat. Men nu går vi tillbaka till mitten av 1800-talet.

Fattigdomen hade således många olika ansikten. Många torpare och backstugusittare fick på äldre dar tigga sig fram. De fick gå med tiggarpåsen eller tiggargstaven. Sådant förekom ännu vid sekelskiftet år 1900. Det fanns för inte länge sedan människor som hade minnen av detta och kunde berätta. Men någon har sagt att skillnaden mellan ett bra torp och en liten och dålig gård inte var stor.

Andelen egendomslösa, de som bodde i torp och backstugor och alla som bodde *inhysta*, var som störst vid denna tid. Det var där som fattigdomen knackade på först.

Med hjälp av freden, vaccinet och potäterna har man lyckats öka folkmängden men också uppfylla bygden med backstugor. Dessa backstugusittare äger sällan ett levande kreatur, om icke en gris, och hela avsättningen av deras jordbruk är några tunnor

potäter. Så stod det i landshövdingens femårsberättelse 1832 för Jönköpings län. Detta gällde nog också för våra bygder.

Enbart i Stavabygdens 19 byar fanns omkring 1870 mer än 60 torp och backstugor. Överallt genom skogarna gick små stigar. Vägarna var inte heller mer än stigar. Detta var före bilarna och före cyklarna. De flesta gick till fots men de som hade häst kunde spanna den för vagnen, eller släden.

Överallt på ängar och i hagar gick djur och betade. Den gamla bondekulturen var kvar oförändrad. Det var fullt med kor, kalvar, grisar och hästar, får och ibland också getter, så många som kunde rymmas i alla ladugårdar. Många av djuren svältföddes under vintrarna, liksom människorna.

Försörjningsproblemen var stora. Tanken om Amerika växte sig starkare.

Men när det är som mörkast är ljuset nära. Så lyder ett gammalt ordspråk. Ett annat sådant lyder: När nöden är som störst är hjälpen närmast. De stämmer så bra, dessa ordstäv.

Så länge allt rullar på frågar ingen efter livets mål och mening. Men nu när nöden var som störst hade livsfrågorna kommit fram. Det var då som Stava missionsförening bildades. Det var fråga om andlig utveckling, en mera personlig andlig utveckling.

Kanske bör vi se på människors läsförmåga. Det var en tid när människor fick ökad läsförmåga. Det blev en väckelse också genom detta. Förut hade prästen varit ensam om att utlägga bibelordet och att uttala sig om livets mål och mening. Nu började människorna själva att kunna formulera sina frågor och sin tro om livet.

Kolportörer från Jönköping

I södra Vätterbygden gick en väckelse fram under senare delen av 1830-talet. En av dem som ledde den var prästen K W Almqvist i Jönköping. Han bildade år 1853 tillsammans med några andra personer Jönköpings Traktatsällskap.

Glädjande nog fanns präster med i ledningen för Jönköpings Traktatsällskap. Det var inte alla präster som motsatte sig väckelserörelsen.

Samtidigt anställdes skolläraren Carl Johan Lindberg som kolportör. Året därpå anställdes ytterligare en kolportör. Han hette Svening Johansson. Båda dessa hade varit med i stugan i Våeryd när Johanna i Krokvadet predikade.

Carl Johan Lindberg och Svening Johansson hade redan tidigare predikat på olika håll. De kom också till vår bygd. Det finns

en uppgift om att Svening Johansson kallades *boka-gubben* eftersom han gick omkring i stugorna och sålde böcker och postillor. Dessutom höll han möten där så var möjligt. Carl Johan Lindberg gjorde likadant. Jag bör här nämna något mera om honom.

Carl Johan Lindberg

Carl Johan Lindberg kom till våra bygder troligen redan på 1840-talet. Det var på nyåret 1842 som han varit i Våeryd och lyssnat till *roperskan* Johanna i Krokvadet. Hennes predikan grep honom så mycket att han på hemvägen predikade för träden i skogen.

Efter en anställning vid Huskvarna vapenfabrik blev han lärare i Ödestugu. Men på varje ledig tid vandrade han runt i bygderna och predikade, än här och än där. Vi vet att han var i Gränna sommaren 1851 och predikade. Förmodligen var han här i våra bygder då också. Han blev känd som en god förkunnare, även från prästerligt håll. .

Det var 1853 som han fick sitt uppdrag av Traktatsällskapet att som kolportör resa runt i bygderna. Då kunde han på heltid ägna sig åt detta.

Men prästen i Ödeshög ville inte ha in Lindberg i sin *fårajord*. Han kände till att Carl Johan Lindberg gick runt i våra bygder och predikade och sålde böcker. Prästen uppmanade människorna att inte ta emot Lindberg. Men Lindberg togs emot ändå. Han var välkommen. Detta berättade Ida i Öjan, född 1851, för sina barnbarn, bland dem Gösta Stavman.

En hård tillvaro för många

Det var en hård tillvaro för många. Den stora nöd som allt fler människor upplevde bidrog till märkliga händelser och företeelser i väckelserörelsens tidigaste skede.

Flyttningen till städerna hade börjat, men de allra flesta bodde ännu kvar på landsbygden. Det fanns i slutet av 1830-talet bara fem städer i Sverige som hade mer än 10 000 invånare. År 1850 fanns det 80 bebodda torp i Stavabygden. Torp och backstugor hade ökat i antal fram till dess.

I Stavabygden bodde vid denna tid närmare sju hundra människor. I alla 60-65 ladugårdar fanns kor och kalvar, grisar och kanske får och getter.

Till detta kan också nämnas storskifte och laga skifte. Allt gemensamt brukande av jorden upphörde. Byarnas täta bebyggelse och nära samvaro mellan människorna ersattes av längre avstånd mellan gårdarna. Det blev en ökad självständighet i att bruka den

egna jorden. Den urgamla bondegemenskapen upphörde. Byastämman gick i graven.

Ännu hade inte emigrationen till Amerika startat på allvar. Men i stugorna började man mer och mer prata om Amerika. Det blev allt svårare att försörja sig. Nödåren under senare delen av 1860-talet skulle sätta ytterligare fart på funderingarna.

Den nya landsvägen mellan Gränna och Ödeshög byggdes och stod klar 1852. Många människor i bygden fick arbete med bygget. Det skedde med enkla redskap. Det var vagnar som drogs av oxar och hästar, det var skottkärror, det var skyfflar och spadar. Den gamla Holavedsvägen blev sedan tyst och öde. Gästgivargården i Holkaberg flyttades ned till Sjöberga där ett nytt hus byggdes.

Ett mord skedde i Gyllinge 1855. Det var Johan Kumling som med en sten slog ihjäl sin hustru, Maja Stina Håkansdotter. De var på hemväg till Sunneby efter att ha varit i Gyllinge och dragit skinnet av en häst. Om detta har jag skrivit en särskild berättelse, se *Hänt i Holaveden*.

Vid mitten av 1850-talet ökade försörjningsproblemen ytterligare. Många fick tigga sig fram. Brännvinsbränning och spannmålsexport ledde till dyrtid. Det var svårt att få tag i mat. Det blev oroligheter i många svenska städer. I Jönköping fanns ingen mat att köpa på torget. Genom förköp hade spannmålshandlare köpt upp all spannmål för export.

Hungriga människor gick i ett demonstrationståg till ett hus som ägdes av en spannmålshandlare. Det blev en del skadegörelse där och många arbetare dömdes till straffarbete i åtta år. Även i det lilla Gränna var det oroligheter.

Det fanns ett stort proletariat av backstugusittare, torpare och inhysesjon. Produktiviteten i jordbruket var låg. Man höll gärna fast vid gamla, fäderneärvda redskap och brukningsmetoder. Plogen hade ännu inte kommit i allmänt bruk. Boskapsskötseln följde likaså de gamla formerna. Ladugårdarna var små, trånga och mörka och kreaturen svältföddes under vintrarna. Men åkerarealen hade ökat. Det kan stenmurarna vittna om. Flera ängar hade blivit åker. Detta ökade kravet på vinterfoder till kreaturen. Inte ett grässtrå fick gå förlorat.

Järnspisen hade ännu inte kommit i bruk. På den öppna härden stod en *brandring* eller *trefot*, en ställning av järn mitt i elden.

Där kunde man ställa grytor vid matlagningen. Kakelugnen hade inte heller kommit i allmänt bruk, men man hade säkerligen hört

talas om dem.

Alla gick till fots. På vägar och stigar var det ständigt människor i rörelse. I mörker bar man en liten lykta i handen. I lampan fanns det en talgdank. Den var gjord på fett som kom från slakten. Men talgdanken osade och rök. Inomhus var det i första hand brasan i den öppna spisen som lyste upp. Man kunde också ha *spingestickor* av tyrved. De sattes i en hållare som kallades *lysekärring*. På 1860-talet kom fotogenlampan och gjorde ett segertåg över landet. Men det tog tid även för den att nå ut i bygderna. Under den mörka årstiden var det mörkt inomhus. Det var brasan som var ljuset.

Cyklar fanns inte ännu. De som hade häst kunde använda den, antingen att rida på eller att åka i vagn.

Sjukvården bestod fortfarande av kloka gubbar och gummor. Barn föddes hemma, med hjälp av kvinnor i bygden som hade rutiner till sådant. Hälsobrunnar hade börjat låta tala om sig. En och annan hade kanske åkt till Medevi någon period.

Hösten 1857 slog *den store mandråparen till*. Så kallades nämligen rödsoten. Den hade varit på besök många gånger tidigare men inte så allvarligt. I rödsotsepidemin hösten 1857 dog 49 människor i Stavabygden under ungefär lika många dagar. Av dessa 49 var 33 från den egendomslösa gruppen av människor, torpare och backstugusittare. Av dessa 49 var 35 barn. Det var en skräckens tid i våra bygder.

Den 27 april 1864 mördades Samuel Svensson från Lilla Krokek när han kom gående utmed landsvägen i Stava. Mordet hade vissa religiösa förtecken. Mördaren var från Svanshals. Han bar på skuldkänslor och upplevde sig inte ha fått något svar från Gud när han bett om förlåtelse.

Prästen i Svanshals försökte utreda huruvida mördaren bevisat några frireligiösa möten. Detta hade mördaren gjort vid något tillfälle, men i övrigt var det sockenprästen som gett honom hans kunskaper i andligt hänseende, kanske också skuldkänslorna.

Om detta mord har jag skrivit en särskild berättelse, i *Hänt i Holaveden*. .

En missionsförening bildas i Stava 1856

Det var sannolikt Carl Johan Lindberg som 1856 var med och startade missionsföreningen. Det blev en arbetsförening som tillhörde Jönköpings Traktatsällskap. Detta hände två år innan konventikelplakatet togs bort. Det var ett modigt beslut.

Om Carl Johan Lindberg kan nämnas att han 1856 blev reseombud för Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. År 1867 efterträdde han Rosenius som predikant i Betlehemskyrkan i Stockholm.

Från jubileumsskriften från 1936 hämtar vi följande:

Åren omkring 1855-1860 gick stora väckelser fram över nästan hela vårt land, även i Stava med omnejd. De predikanter som verkade här var bland andra Hultman och Per Malm. Den första missionsauktionen hölls i Gyllinge 1863. Det fanns inte så många förfärdigade arbeten men offerviljan var god. Man skänkte bl.a. får och höns. Hönsen betalades med upp till 14 kronor per styck.

Vilka som var de första styrelseledamöterna i denna nya förening är inte känt. Men det var sannolikt Andersson i Fogeryd, hans svåger Johannes Andersson i Gyllinge och kanske en annan svåger, Johannes Alexandersson i Holkaberg, kanske också Johan Jonsson och hans broder Sven Viktor Jonsson i Stava. Inga protokoll finns kvar från denna första tid. Men det finns goda skäl anta att dessa personer fanns med i ledningen.

I handlingarna hos Jönköpings Traktatsällskap kallades föreningen här för Ödeshögs arbetsförening. I sina register ville de ha sockennamnen antecknade. I Ödeshögs socken fanns då bara en förening, den i Stava. Medlemmarna var från hela södra delen av Ödeshögs socken.

År 1866 ändrades namnet i protokollen hos Jönköpings Missionsförening till *Ödeshögs södra skogsbygd*. Då hade ytterligare en arbetsförening startats i Ödeshögs socken. Den fick heta Ödeshögs norra arbetsförening i protokollen. Men tillbaka till Stava-bygden.

Det började lite trevande, enkelt och spontant. Det var Carl Johan Lindberg som puffade på. Prästerna höll uppsikt över vad som hände och antecknade i husförhörslängden vilka som var medlemmar och framför allt vem som var i ledningen för verksamheten.

Någon upplät sitt hus för predikan, grannarna kom, en grupp bildades och kallades arbetsförening. Några protokoll fördes inte

till en början. En styrelse utsågs och fick ansvaret för att leda verksamheten, det var troligen allt. Den formella sidan med förening eller organisation var inte huvudsaken. Så småningom uppkom tanken på att bygga missionshus.

Grunden i verksamheten var symötena. De kallades kort och gott *arbetsförening*. Det gällde att åstadkomma handarbeten som kunde säljas på missionsauktionen. Men det tog en tid innan rutinerna hade blivit färdiga. Det förekom också *samlingar* då någon läste ur bibeln.

Även om protokoll saknas räknar Stava missionsförening 1856 som det år då föreningen bildades. Men även om den i Jönköping kallades Ödeshögs arbetsförening var troligen det lokala namnet Stava missionsförening.

Det var modigt gjort att då bilda en missionsförening. Det var modiga män och kvinnor som vågade trotsa prästens varningar.

Symötena ordnades i hemmen efter uppgjord turordning. Samlingarna var också i hemmen. Det fanns två arbetsföreningar, den östra och den västra för att människorna skulle ha närmare.

Samlingarna hölls också i hemmen. De bestod av bibelläsning och förklaringar. Det gjordes oftast av någon i styrelsen, men ibland av någon kolportör eller predikant.

Konventikelplakatet avskaffas 1858

Konventikelplakatet tillkom 1726. Det förbjöd alla religiösa möten som inte var i kyrkan eller var enskild familjeandakt. Det hölls strängt efter och hårda straff utdömdes.

Konventikelplakatet avskaffades 1858 och det innebar att det inte längre var förbjudet att samlas till religiösa möten. I Jönköping byggdes ett missionshus där Guds ord fritt skulle förkunnas av både präster och lekmän. Där fanns också präster med i ledningen. Det var inte alla präster som motarbetade väckelserörelsen. Jag vill återkomma till detta. I september 1860 kunde missionshuset i Jönköping användas för första gången.

Samtidigt bildades Jönköpings Missionsförening med uppgift *att verka för missionen*. Traktatsällskapet upphörde och ingick i denna nya förening. Den blev senare Svenska Alliansmissionen.

Det första missionshuset som byggdes i vår närhet var i Gränna 1861-62. I byggnadskommittén ingick män från Ingefreakarp. Men redan då fanns nog planer på att bygga missionshus i Stava.

Det finns inga protokoll för åren 1856-1874. Prästerna i Ödes-
hög och Stora Åby försökte sätta stopp för verksamheten. I berättelsen om Bultsbols missionsförsamling berättas om detta. Ur denna berättelse har jag hämtat följande:

När smeden Peter Malm från Renstad vid något tillfälle skulle predika i Tingstad hade prästen sänt fjärdingsmannen dit för att förbjuda sammankomsten. En annan som ibland predikade var trädgårdsmästaren Andersson på Sjöstorp. Den 23 mars 1882 var han kallad inför kyrkorådet för att varnas för sin predikoverksamhet. Prosten Schenström utlyste också kyrkostämma som skulle göra slut på den fria verksamheten i pastoratet.

Men detta stötte på motstånd från nämndemannen Andersson i Fogeryd som uppträdde med sådan kraft och auktoritet att ingen åtgärd beslutades. Så småningom ebbade kyrkans motstånd ut och det blev ett gott förhållande mellan kyrkan och de fria samfundet. Men kyrkans motstånd mot väckelserörelsen var kvar ännu in på 1880-talet i våra bygder.

Den första styrelsen

I jubileumsskriften kan vi läsa att Sara Alexandersdotter i Gyllinge var föreståndarinna för syföreningen. Vi kan gissa att hennes man Johannes Andersson också var med i ledningen för den förening som då bildades. Anteckningar som prästen gjort i husförhörslängden tyder på detta. Även om konventikelplakatet var avskaffat höll prästerna ett vaksamt öga på *läsarna*.

Vi antar därför att Johannes och Sara i Gyllinge Mellangård var med i ledningen från starten. Missionsauktion hölls i Gyllinge 1863. Johan Andersson i Lakarp var också tidigt med i ledningen liksom Anders Andersson i Fogeryd. Han var nämndeman och gift med Anna Alexandersdotter, en syster till Sara i Gyllinge. I ledningen satt också förmodligen Johan Jonsson och Sven Viktor Jonsson från Stava. Johan Jonsson var far till Ida i Öjan och vid den tiden bonde i Öjan. Se fotobilagan i slutet av berättelsen.

I husförhörslängden i Ödeshögs socken antecknades vilka personer som var frikyrkligt engagerade. Jag har inte funnit sådana noteringar i andra församlingars husförhörslängder.

I jubileumsskriften är predikanterna August Hultman och Per Malm omnämnda. Därför vill jag nämna något om dem.

Per August Hultman och Per Malm

Skolläraren Per August Hultman var född i Askeryd 1818. Han hade svår värk i båda benen och gick med hjälp av kryckor.

Han började sin predikoverksamhet på 1850-talet men anställningen som kolportör och resepredikant började inte förrän 1861. Han blev 1873 predikant i Lutherska missionsföreningen i Stockholm. Hultman är omnämnd i våra bygder och våra förfäder skulle säkert kunna berätta om honom.

Per Malm var född i Adelöv 1832 och var småskollärare. Han knöts till Jönköpings Missionsförening 1865 men hade verkat som predikant redan tidigare. Han var kvar i föreningens tjänst till 1889. Han predikade i Norra Vedbo, Tveta och Vista härader samt angränsande trakter av Östergötland. Han har verkat i våra bygder. Han emigrerade till Amerika 1889 och blev där präst i Augustanasynoden.

Per Malm var känd redan tidigare i våra trakter. Han var dräng i Västra Haddåsen 1859-1860. Under åren 1861-1864 var han dessutom bonde i Gåsabol. Han arrenderade där en mindre gård eller ett torp om 1/36 mantal. Hans hustru, Sofia Matilda Petersdotter var från Östra Haddåsen.

Efter att Malm inte längre kom till Stava fick predikanten Wigoff från Tranås uppdraget att åka hit och predika. Men andra namn förekom också.

Ur Östgöta-Bladet

I Östgöta-Bladet från 1908 fann jag en liten artikel som handlade om detta första skede i väckelserörelsen.

Helena Ekblom var den första som på 1820-talet började samla människor omkring sig i Stora Åby socken och predika för dem.

På den tiden gällde ännu konventikelplakatet. En kväll när folk var samlade i en liten stuga i Järperyd kom fjärdingsmannen. Han häktade deras mamsell. Hon fördes först till häradshäktet i Ödeshög och sedan vidare till Linköping. Vad straff hon sedan fick vet man inte.

Genom detta visade man folk hur farligt det var att hålla religiösa möten. Det gick sedan många år innan någon vågade upplåta sina hem för sådana sammankomster.

På slutet av 1850-talet kom en yngling som hette Per Malm till Ödeshögs socken och började predika. Han höll möten först i Vantekullen och sedan i en liten stuga på Haddåsens ägor.

Antalet åhörare ökade. Den lilla stugan blev för trång och då samlades människorna i skogen utanför.

Detta var en nagel i ögat på somliga och Malm varnades av kyrkorådet. Han uppmanades att upphöra med sin verksamhet. Men han fortsatte. Inget vidare hördes av och då utbredde sig rörelsen allt mer. Konventikelplakatet hade upphört att gälla.

Detta var hämtat ur Östgöta-Bladet 1908. Grännatidningen, hade år 1863 negativa omdömen om Per Malm. Han påstods vara oförskämd och hade ett *klandervärt leverne*. Grännatidningen var på den tiden kritisk till väckelserörelsen och dess företrädare.

Jag återkommer längre fram med anteckningar ur tidningarna om verksamheten i Stava missionshus.

Missionshus i Stava 1866

Missionshuset i Stava byggdes och stod färdigt 1866. Det stod på västra sidan utmed den gamla Holavedsvägen, med ena gaveln ut mot vägen. Denna väg som tidigare var hårt trafikerad var sedan 14 år tillbaka en lugn och tyst väg. En ny väg hade byggts närmare Vättern Det är den som idag kallas *Turistvägen*.

Jubileumsskriften har följande att berätta om det nya missionshuset:

Så småningom väcktes frågan om ett missionshus och Sven Viktor Jonsson i Stava skänkte en tomt. Sten till grunden skänktes av August Damberg i Lilla Krokek. Stenarbetet utfördes av stensättaren Per Olander. Träarbetet utfördes av byggmästare Kling, som till hjälp hade knektarna Palm, Stav och Frej. Den största penninggåvan till bygget, 50 kronor, kom från Anna Brita Damberg samt lika mycket av Andersson i Fogeryd. För att få missionshuset färdigt hjälptes man åt, en del med pengar, andra med timmer eller eget arbete. Missionshuset stod färdigt 1866.

Detta missionshus var det första i Ödeshögs socken. Stava missionsförening var också den första fria missionsföreningen i Ödeshögs socken. I Ödeshög bildades en sådan förening år 1865.

Tomt till missionshuset skänktes alltså av Sven Viktor Jonsson i Stava. Sten till grunden skänktes av August Damberg. Byggmästaren hette Kling och han hade hjälp av knektarna Palm, Stav och Frej. Kling var troligen soldat vid Jönköpings regemente men han bodde som pensionär i Gåsabol.

Palm var livgrenadjär i Porsarp, Adolf Fredrik Stav var livgrenadjär i Stava och bodde bara ett stenkast från byggnadsplatsen. Frej kan ha varit identisk med livgrenadjären Gustaf August Frejd i Hårstorp.

Missionshuset var stort. Det hade en enda stor sal som kunde

stängas av med en mellanvägg. Någon estrad eller talarstol fanns inte. När prästen i Ödeshög kom på sina besök en gång i månaden fick han en låda att stå på. Prästen var också välkommen hit. Men detta var kanske något senare, på Wernborgs tid.

Någon uppvärmning fanns inte från början. Åhörarna på den tiden var nöjda med att höra en predikan på två timmar i oeldad lokal. Orgel fanns inte heller från början men sången var kraftig.

De flesta möten var stugmöten som på den tiden kallades *samlingar*, där någon läste ur bibeln eller ur Luthers eller Rosenius skrifter. Undan för undan förbättrades missionshuset.

Missionsföreningen i Stava och missionshuset här var samlingsplats även för de östra delarna av socknen. Människor från Bodebol, Fagerhult, Haddåsen och Tällekullen och andra byar österut var också med i verksamheten här.

I Bultsbol byggdes missionshus 1883 och i Haddåsen 1889. Människorna i dessa bygder var också med i verksamheten i Stava. Nämndemannen Anders Andersson i Fogeryd var aktiv när missionshuset i Stava skulle byggas 1866. Han var aktiv också 1883 när missionshuset i Bultsbol skulle byggas. Vi kan anta att han också var aktiv i föreningens styrelse här i Stava.

Detta innebar att människor från Bodebol och från Fagerhult och andra byar österut hörde till Stava missionsförening under lång tid. De hade lång väg till mötena i missionshuset. Det var entusiasm som drev dessa människor att efter långa dagar av hårt arbete också gå långa vägar för att få lyssna till en predikan.

Jag har nämnt att nämndemannen Andersson i Fogeryd var svåger med Johannes Andersson i Gyllinge. De var gifta med Anna respektive Sara Alexandersdotter. Det fanns flera syskon till dem här. I Holkaberg bodde Johannes Alexandersson. Han var också aktiv i verksamheten. Detta framgår längre fram i denna berättelse. Hans son Gustaf och sonsonen David Gustafsson i Holkaberg var också aktiva i verksamheten. I Munkeryd bodde en annan broder, Jakob Johan Alexandersson. Det fanns släktmönster i väckelserörelsen. Vi återkommer till det.

De arbetsföreningar i Småland, Västergötland och Östergötland som bildades genom Lindbergs verksamhet ingick som biträdesföreningar i Jönköpings Missionsförening. Kanske hade en en sådan knytning funnits redan tidigare till Traktatsällskapet. Syftet var att understödja inre och yttre mission.

Kassaböckerna i Jönköping

I kassaböckerna för Jönköpings Missionsförening uppräknas alla de biträdes- eller arbetsföreningar som årligen bidragit med pengar till verksamheten. Anteckningarna bygger på sockenindelning. För åren 1861-64 är inte Ödeshögs socken omnämnt. Där emot är Gränna och Adelöv omnämnda.

År 1865 den 31 maj är antecknat att Ödeshögs arbetsförening genom Johan Andersson i Lakarp har lämnat 10:- kronor i bidrag. Det skrevs Ödeshögs arbetsförening i protokollet i Jönköping. Vi kan anta att detta ännu var den enda arbetsföreningen i Ödeshögs socken.

Datomet 31 maj tyder på att Johan Andersson överlämnat pengarna i samband med det kvartalsmöte som hölls i Jönköping i anslutning till stadens sommarmarknad. Detta kvartalsmöte var också Jönköpings Missionsförenings årsmöte.

År 1866 är Johan Andersson i Jönköping den 17 februari och överlämnar 25:- kronor från *Ödeshögs södra skogsbygd*. Detta nya namn visade att en ny förening bildats i Ödeshögs norra del, men något bidrag därifrån är inte antecknat i kassaböckerna i Jönköping detta år. Där emot är Klöverdala i Stora Åby socken antecknat med samma summa, 25:- kronor.

I Klöverdala i Stora Åby socken byggdes ett missionshus redan 1864. I Ödeshög byggdes missionshus 1868. Missionshuset i Gränna hade byggts tidigare.

Av kassaboken i Jönköpings Missionsförening framgår att det år 1867 fanns två föreningar i Ödeshögs socken. Det var Ödeshögs Norra arbetsförening som genom Hilda Andersson i Sväm överlämnade 10:- kronor samt Ödeshögs södra skogsbygd som genom Johan Andersson i Lakarp i böneveckan överlämnade 10 kronor den 27 februari.

Om Hilda Andersson i Sväm kan nämnas att hon var föreståndarinna för syföreningen. Hon var med i verksamheten från början och under många år framåt i det som sedan blev Ödeshögs missionsförening. Hon var gift med Karl Samuelsson i Erlandsgården i Sväm.

Vi bläddrar vidare i kassaböckerna för Jönköpings Missionsförening. År 1868 överlämnades 10:- kronor från *Ödeshögs södra skogsbygd*. Dessa pengar hade insamlats för yttre missionen under böneveckan. För 1869 inkom också pengar från Ödeshögs södra arbetsförening, 40:- kronor, likaså 1870.

År 1871 inkom också 40:- kronor, dels 27 maj från Ödeshögs södra arbetsförening och dels 10 oktober från *Ödeshög, Stava ar-*

betsförening. Detta är första gången som namnet Stava omnämns i kassaboken. Därefter förekom namnet Ödeshögs södra arbetsförening igen för åren 1872, 1873, 1874, 1875 och 1876. Sistnämnda år kallas föreningen återigen för Stava arbetsförening.

Något namn på vem som då överlämnat eller sänt pengarna framgår inte. Vi kan anta att det var Johan Andersson i Lakarp. Han var nämligen kassör i Stava missionsförening.

I kassaböckerna för Jönköpings Missionsförening har namnen således varierat, från Ödeshögs arbetsförening, Ödeshögs södra skogsbygd och Ödeshögs södra arbetsförening för att senare bli Stava arbetsförening. I kassaböckerna i Jönköping ville man i början ha med namnet på socknen. För människorna här i bygden har det säkerligen varit Stava missionsförening allt sedan verksamheten startades.

Stava missionsförening omfattade således hela södra delen av Ödeshögs socken, från Stava i väster till Fagerhult och Bodebol i öster. Ordet arbetsförening innebar som jag förut nämnt i praktiken syförening. Symötena var grunden i verksamheten.

De handarbeten som skapades såldes på auktioner. Varje år hölls tre missionsauktioner. Arbetsföreningen var uppdelad i två, den östra och den västra. Den östra hade Bodebol som hemort, den västra hade Munkeryd.

Så var förhållandet när 1870-talet började. Ännu hade inga protokoll skrivits. Det finns åtminstone inga bevarade protokoll. Men år 1875 inköptes en protokollbok. Där kan vi följa verksamheten lite närmare. Samtidigt delades den västra arbetsföreningen i två. Det var här som det uppkom olika åsikter om försoningsfrågan. Det var således teologiska oenigheter.

Protokollen berättar

Sommaren 2011 fick jag i min hand en protokollbok för åren 1875-1909. På framsidan står skrivet *Stava missionsförening*. I boken har skrivits *Stava arbetsförening*.

Namnet Stava arbetsförening förekom sista gången i protokollet 1879. Sedan skrevs namnet Stava missionsförening.

Dessa protokoll är de äldsta bevarade protokollen som rör Stava missionsförening. Den innehåller kassaböcker och sammanträdesprotokoll.

Dessa protokoll lämnade nya kunskaper om verksamheten i

Stava missionsförening under äldre tider. Här steg de människor fram som målmedvetna och orädda drivit verksamheten vidare, trots motstånd.

Karl Adolf Andersson från Kopparp tillträdde som ordförande, kanske i början av 1870-talet. Sedan var han ordförande i cirka 30 år. Han var en mycket dugande person. Under lång tid hade han ansvaret.

I husförhörslängden har prästen skrivit *bör plikta*. Vad som ligger bakom denna notering vet vi inte. Men det kan ha varit hans engagemang i Stava missionsförening som gjorde prästen misslynt.

Kassör var under åtskilliga år Johan Andersson i Lakarp. Han är omnämnd redan 1865 genom att han då överlämnade den årliga avgiften till Jönköpings missionsförening. Detta gjorde han sedan årligen.

Som tidigare nämnts bestod verksamheten av *arbetsföreningar och samlingar*. Med arbetsföreningar avsågs symöten för att framställa handarbeten som sedan såldes på missionsauktioner tre gånger varje år. Symötena hölls i hemmen efter turordning. Det fanns två arbetsföreningar, den östra och den västra. Detta för att människorna skulle ha närmare. Samlingarna skedde också i hemmen.

Fina i Bodebol var föreståndarinna för den östra föreningen och Charlott Kylén i Munkeryd för den västra.

Men den västra föreningen delades 1878 i två. En ny förening hade tillkommit.

Lärostrider

För den framväxande frikyrkorörelsen i Sverige har det sagts att 1870-talet var lärostridernas årtionde. Det blev oenighet om försoningsfrågan. Vem hade rätt, Valdenström eller Rosenius?

Det gällde inte bara försoningsfrågan. Det rädde olika åsikter också om dopet och om nattvarden. Försoningsfrågan var kanske den mest brännande frågan. Det var ett val inte bara mellan Rosenius och Valdenström. Det vara också ett val mellan Missionsförbundet och Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Kanske Jönköpings Missionsförening fanns med i den sistnämnda.

I de lokala protokollen för vår bygd märks inte någon sådan oenighet. Dessa frågor tas inte upp i protokollen.

Det blev en tid av olika åsikter, inte bara här i våra bygder.

Över hela vårt land förekom dessa oenigheter. Det blev en period av sökande efter vad som var rätt. Det bildades friförsamlingar och nattvardsföreningar, ibland i medverkan av besökande predikanter. Var det kanske besökande predikanter som orsakade denna osäkerhet i tron, med påföljande splittring. Det var ju predikanterna som kunde tala om vad som gällde i olika frågor.

Medlemmarna tog inte frågan så allvarligt. De kunde vara med i båda föreningarna. Någon hård föreningsdisciplin fanns inte. Det räckte med att vara religiöst intresserad, Då fick man vara med i föreningen om man ville. Så har det sagts.

Föreningen i Stava delades 1878 i två föreningar. Det var då inget vägval mellan olika samfund. Det var bara olika åsikter i trosfrågor. På längre sikt kom det att innebära en skillnad i vart de insamlade missionsmedlen skulle sändas.

Men denna skillnad blev inte synlig förrän ett gott stycke in på 1900-talet. Till en början hade båda föreningarna ungefär samma syn på vart missionsmedlen skulle gå. Men på längre sikt blev det så att den stora föreningen tog sikte på Missionsförbundet och den lilla föreningen på Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Jönköpings Missionsförening och Helgelseförbundet. Men jag tror att båda föreningarna under lång tid var fria från bindande förpliktelser till de stora samfunden.

Jubileumsskriften uppger att det *på 1870-talet kom ett ökat antal predikanter från Jönköping. Det var stugmöten hela vinterrarna, följda av väckelser.*

Det kan tyda på att det varit predikanter från Jönköping som sådde detta frö till skillnaderna i trosfrågorna.

Två föreningar i Stava

Det blev således två föreningar. Ett antal medlemmar bestämde sig för att starta en ny förening. Men de flesta medlemmarna stannade kvar i den *gamla föreningen, eller stora föreningen* som den också kallades.

Den nya föreningen kallades *Lilla föreningen*. Sara Alexandersdotter i Gyllinge var föreståndarinna för syföreningen och kanske var hennes man Johannes Andersson ordförande i denna förening. Men från denna förening finns inga protokoll bevarade förrän 1910, bara uppgifter från jubileumsskriften. Vi kan anta att verksamheten i de båda föreningarna bedrevs på ungefär samma sätt, med symöten, samlingar och ibland en missionsauktion. De stora mötena i missionshuset var säkerligen en träffpunkt för alla, för båda föreningarna.

Ur de äldsta protokollen

Kassaböckerna visar att stora föreningen under 1880 hade utgifter på 351 kronor. Det var inköp av material till symötena, garn, vävnader m.m. Vidare var det kostnader till att förbättra missionshuset. Till Jönköpings Missionsförening sändes 100 kronor och till Ansgarieföreningarna 50 kronor. Vidare sändes små bidrag till andra föreningar runt om i landet till byggen av missionshus.

Bidragen till Jönköpings Missionsförening och till Ansgarieföreningarna var små från början men ökade sedan undan för undan. Det var pengar som gick till både yttre och inre mission.

Bland utgifterna skymtar också predikanter och talare som besökte Stava. Det var *Johan Peter vid Östanå, Johannes Johansson, Stålberg och Bergström*. Senare kom andra predikanter, Palmkvist, Svening Johansson, Stridbeck och Wigoff, välkända namn i många kretsar. De var representanter från Jönköpings Missionsförening och vi kan anta att det var en samsyn mellan de två föreningarna i denna fråga.

I utgifterna skymtar också August Andersson. Han var skollärare i Lilla Krokek och bodde där Tallbergs affär senare låg. August Andersson drev redan på 1870-talet en affär och han sålde ibland varor till missionsauktioner och fester i missionshuset. Vi kan då se att i det huset där August Andersson bodde var det sedan handelsbod i nära 100 år.

Efter att skolan i Munkeryd byggts 1877 blev August Andersson arbetslös. Han hade kanske inte rätt lärarutbildning.

Men sin handelsbod hade han kvar ett antal år. 1899 flyttade han till Amerika, till sina barn som bodde där. Men en son till honom, Albert Zacheus, blev kvar i Lilla Krokek. Om honom har jag skrivit en särskild berättelse.

När protokoll från styrelsens sammanträden börjar antecknas 1878 ser vi att utöver ordföranden Karl Adolf Andersson i Kopparp och kassören Johan Andersson i Lakarp bestod styrelsen av Johannes Alexandersson i Holkaberg, Johan Jonsson i Stava, Johan Johansson i Stora Krokek, Johan Andersson i Fagerhult, Carl Persson i Bodebol, J A Pettersson i Narbäck samt livgrenadjären Kylén i Munkeryd.

Detta var styrelsen för den stora föreningen år 1878. Den lilla föreningen kan vi fram till 1910 följa enbart genom den s.k. *Jubileumsskriften*. Den är allmänt hållen och har inga uppgifter om

styrelsen under den äldsta tiden.

Vi fortsätter att genom protokollen följa den stora föreningen. Men något kan vi också skymta den lilla föreningen i dessa protokoll.

Vid ett styrelsemöte i Gyllinge den 10 juni 1880 beslutades att lånebiblioteket i Stava skulle skötas av Kristoffer Berg i Munke-ryd och Karl Adolf Andersson i Kopparp. Redan då fanns ett bibliotek i missionshuset. Där kunde medlemmarna låna böcker. Biblioteket var gemensamt för båda föreningarna.

Där fanns många olika böcker att välja emellan. Detta tyder på att både läsförmåga och läslust hade infunnit sig hos människorna här i bygden. Detta gjorde mycket för deras utveckling, inte minst i andligt hänseende.

Vid samma tillfälle beslutades att logi och traktering av kolportörerna skulle lämnas utan ersättning av närboende efter en uppgjord lista. Skjutsningen av kolportörerna skulle också ske enligt en särskild turlista.

Medlemsförteckningar

Från början skrevs ingen medlemsförteckning. Kanske berodde detta på försiktighet. Kyrkan och prästerskapet i Ödeshög och Stora Åby ville inte ha fria församlingar. Det var kanske därför som medlemmarnas namn inte antecknades. Senare när kyrkan accepterat frikyrkorna, då skrevs också medlemsförteckningar. Men då var vi framme i slutet av 1800-talet.

När komminister Wernborg 1898 kommit till Ödeshög blev han en gärna sedd gäst i missionshuset och var under många år auktionsropare. Han var själv en stor missionsvän.

Jönköpings Missionsförening

Antalet föreningar som var anslutna till Jönköpings Missionsförening ökade också. År 1886 utsändes ett cirkulär till alla biträdesföreningar om att delta i den första årskonferensen inom Jönköpings Missionsförening och delta i besluten. Konferensen hölls den 8 mars 1886. Totalt deltog 225 föreningar i denna konferens.

Från Stava deltog Karl Adolf Andersson i Kopparp. Hans fullmakt hade undertecknats av hemmansägaren och gästgivaren Johan August Nilsson i Sjöberga och Johan Andersson i Lakarp. Dessa tre var med i styrelsen för Stava missionsförening, den gamla föreningen. Den stod kvar som biträdesförening till Jönköpings Missionsförening.

År 1894 deltog Johan August Nilsson från Sjöberga i konfe-

rensen. Därefter var från Stava inget ombud antecknat under ett antal år.

I jubileumsskriften uppges för lilla föreningen att *de talare vi sedan fick besök av var predikanter från Fosterlandsstiftelsen och Jönköpings Missionsförening samt av många troende prästmän, särskilt då pastorerna Sven Orne i Åby, Rydén i Skärstad., Hagström i Gränna och P Ekman i Heda.*

Det är glädjande att konstatera att präster också deltog i väckelsearbetet. Det största motståndet från prästerskapet kom av allt att döma från prästerna i det egna pastoratet, från Ödeshög och Stora Åby. Vi möter här också begreppet *troende prästmän*. Då ansågs tydligen inte alla präster som troende.

Den lilla föreningen hade förmodligen inte så många medlemmar i början. *Men man arbetade ändå med symöten och auktioner. Föreståndarinna för syföreningen var Sara Alexandersdotter ända till år 1885 då Ida Johansdotter i Öjan, hennes sonhustru, blev hennes efterträdare.* Så berättas i jubileumsskriften.

Men den lilla föreningen skulle med tiden växa och blev större än den stora föreningen.

Allt tyder på att föreningarna var överens om det mesta. Underhållet av missionshuset fördelades lika, fränsett vid ett tillfälle 1904 då den lilla föreningen skulle betala endast en tredjedel. Föreningarna var också överens i predikantfrågan men utöver de ordinarie eller regelbundna mötena kallade föreningarna var sina predikanter.

Johannes Alexandersson i Holkaberg åtog sig att ge logi och mat till predikanterna och han fick 60 kronor i ersättning för det ta under 1878, och likadant för nästa år. Verksamheten hade ökat. Flera predikanter kom till Stava och predikade.

Enligt stadgarna för stora föreningen skulle varje år två leda möter i styrelsen genom lottning avgå och nya inväljas i deras ställe. Så skedde och ett visst ombyte av ledamöter blev det, men det gick också att återvälja de avgående. Vi kan där också se att Karl Adolf Andersson från Kopparp var ordförande i ca 35 år.

År 1884 konstaterades vid ett styrelsesammanträde i Lakarp att Fogeryds rote flyttat sin verksamhet till Bultsbol. Detta medförde att ledamöterna Andersson i Fagerhult och Kylén i Västra Haddåsen avgått från styrelsen för Stava missionsförening.

Samtidigt beslöts att predikanten Svensson i Ödeshög skulle kallas att göra predikobesök i Stava missionshus två gånger i varje månad innevarande år mot 50 kronors ersättning för året.

Av jubileumsskriften framgår att den *lilla föreningen år 1893 kallade två evangelister från Helgelseförbundet. Det var Ency Edison och Kristina Nilsson. En stor väckelse gick fram och antalet medlemmar i den lilla föreningen ökade. De båda evangelisterna besökte Stava många gånger även senare.*

I styrelsen för lilla föreningen vid denna tid fanns Karl Andersson i Lilla Krokek, August Johansson i Öjan, Johan Nätt i Stavreberg, Stav i Stava, Johan Jonsson i Stava och Viktor Jonsson i Stava.

År 1893 besöktes Stava av Lagerlund från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och 1896 av Tideman. Denne medverkade i flera år, särskilt vid missionsauktioner. Från 1898 hjälpte pastor Wernborg till med missionsauktionerna i ett 25-tal år framåt.

Den 7 februari 1899 kunde vi i Östgöta-Bladet läsa att missionsföreningarna i Ödeshög, Stava, Bultsbol och Haddåsen hade för ett år kallat predikanten G W Gustafsson från Nederkalix. Lönen bestämdes till 700 kronor för året.

Verksamheten byggde till stor del på det arbete som kvinnorna uträttade i *arbetsföreningarna (syföreningarna)*. Där framställdes allt det som sedan såldes på auktionerna.

I stora föreningens kassabok kan vi se att Gustafs hustru i Fagerhult fått fem kronor för vävnad. Klara Andersdotter i Staffanstorp fick 2:65 för vävning. Många kvinnor i bygden återfinns i anteckningarna. Änkan Greta Andersdotter Berg i Lilla Krokek fick 1:25 för vävnad. Här möter vi åter denna kvinna som 1843 predikat i Öninge Lillegård. I husförhörslängderna 1856-1865 uppgavs hon vara *predikosjuk*. Hon var nu änka. Vi ser att hon ännu deltog i verksamheten. Detta var hämtat från 1876 års kassabok.

Tre missionsauktioner hölls varje år. Det var Jonas Peter Håkansson i Börstabol som skötte dem och han fick provision för detta sitt arbete.

I den lilla föreningen hölls endast en auktion per år och den hölls i december månad.

Bidragen till de olika missionsförbunden fortsatte ungefär som tidigare. Möjligen minskades bidragen till Jönköpings Missions-

förening från Stora föreningen. Dit sändes 1885 25 kronor, vidare till Ansgarieföreningen 50, till Judemissionen 25. Men bilden är lite osäker. De årliga bidragen kunde ibland kompletteras med extra bidrag.

År 1904 valdes i lilla föreningen en ny föreståndarinna för syföreningen, nämligen Klara Hedin. Hon kom sedan att ha detta ansvar fram till 1940. Styrelsen bestod 1904 av Karl Andersson i Lilla Krokek, August Johansson i Öjan, Oskar Hedin i Sjöberga, Karl Jakobsson i Hagalund och Ernst Johansson i Öjan. Vid den tiden hade föreningen ett större evangelistmöte varje sommar. Där deltog evangelister från Helgelseförbundet. Dessa möten var väl besökta. Se fotobilagan.

Den stora föreningens styrelse år 1899 bestod av Carl Adolf Andersson i Kopparp, Gustaf Andersson i Hårstorp, Karl Gustafsson i Stavreberg, J A Nilsson i Holkaberg, Frans Andersson i Kopparp samt Carl August Karlsson i Kopparp. Året därpå invaldes August Johansson i Narbäck, senare i Kopparp. Han skulle senare bli ordförande i många år i denna förening.

Om syföreningen sägs inget. Men i en dödsannons i Östgöta-Bladet kan vi se att den 8 april 1914 avled Matilda Josefina Karlsson från Kopparp. *Hon hörde till de stilla i landet men var verksam som få. Under träget arbete och bön har hon såsom god maka och moder uppfostrat många barn, som hon fick glädjen se växa upp till goda människor. Hon har varit en synnerligen verksam medlem av Stava missionsförening, som hon tillhört i nära ett halvt sekel. Under de senaste femton åren har hon varit syföreningens nitiska föreståndarinna. Troget och samvetsgrant har hon fyllt den plats Gud gav henne. Hon har nu gått för att motta lönen och höra sin mästares ord. ” Du goda och trogna tjänarinna, gå in i din Herres glädje”. Ljust och aktat skall hennes minne bevaras, icke bara av sina närmaste utan även av Stava missionsvänner, bland vilka hon lämnar ett tomrum, som icke torde vara så lätt att fylla.*

Hon var hustru till skomakaren Karl August Karlsson i Kopparp som i många år var med i styrelsen för den stora föreningen och som hade många uppdrag där.

Emigrationen

Emigrationen började låta tala om sig under 1840- och 1850-talen men hade ännu inte tagit fart på allvar. Under 1840-talet är ingen emigrant från Ödeshög antecknad. Men samtalen runt köksborden hade börjat.

Under 1850-talet emigrerade 117 personer från Ödeshögs socken. Det började 1850 med sju personer från Kråkeryd, Stockeryd och Sväm. 1851 emigrerade ingen men 1852 emigrerade 35 personer och sedan fortsatte det. De flesta var från Öninge och Ödeshög men även från Rossholmen, Stavreberg, Narbäck, Holkaberget, Kushult, Maltmossen, Skrädeberg och andra byar i vår närhet. Det var en boll som kommit i rullning.

Under 1860-talet emigrerade 273 personer från Ödeshögs socken. Det var mot slutet av detta årtionde som emigrationen sköt fart. Nödåren 1867-69 hade en stor inverkan. Under åren 1868-69 emigrerade 167 personer. I handlingarna skimtar Gyllinge, Glasfall, Krokek, Munkeryd, Stava, Stavreberg och flera byar. Nu började torpen och backstugorna tömmas. Det var barnen som flyttade. Ibland skickade de sedan hem respengar till föräldrarna.

Under 1870-talet emigrerade 273 personer från Ödeshögs socken, fördelade relativt jämnt över byarna i socknen.

Det högsta antalet noterades för 1880-talet, då 560 personer lämnade socknen. Under 1890-talet var antalet 305 och under 1900-talets första decennium 229. Sedan minskade antalet. Under åren 1910-1919 var antalet 88 och åren 1920-1929 79 personer. På 1930-talet emigrerade bara två personer.

Det var inte bara från torp och backstugor man emigrerade, det var även från bondgårdarna. Det var inte bara nödår och svält som låg bakom. Det talades också om det stora *landet i väster, där ingen kung finns, och inga präster*.

Detta tyder på att många människor kände sig förföljda av prästerskapet nu när väckelserörelsen hade börjat. Min farfars farfar, Johannes i Gyllinge, kallades av prästen *fanatiker* i kyrkobenken. Det tyder på att Johannes inte var omtyckt av prästen. Johannes stod i ledningen för väckelserörelsen. Att hustrun Sara förestod syföreningen gjorde förmodligen inte prästen vänligare. Johannes och Sara hade åtta barn. Sju av dem emigrerade till Amerika. Jag vet inget om deras skäl till att emigrera, men kanske var prästerskapets inställning till familjen ett av skälen?

I Ödeshögs församling hade fyra personer dessa noteringar. Tre av dessa, kanske även den fjärde, hade starka kopplingar till

väckelserörelsen.

Totalt emigrerade 1936 personer från Ödeshögs socken. Det är kyrkoböckerna som lämnat uppgifterna.

Missionshusets underhåll

Missionshuset byggdes 1866. Vi kan anta att huset då var så klart att det kunde användas. Men åtskilligt återstod att göra och det fick ske efter hand.

I kassaboken för 1876 finns en utgift för spik, järn och kalk för 4:82 samt till Andersson i Fogeryd för skog 25 kronor. Sågning gjorde Johannes i Holkaberg för 1:25. Var det möjligen brädfodring av missionshuset som skedde då?

Samma år, 1876, köptes det tjära till takrännorna för 1:50. Vi kan känna doften av tjära när vi i tanken står utanför huset.

År 1877 betalades till Johannes Jönsson i Börstabil 16 kronor för timmer, till Anders i Lilla Krokek 2:50 för körningen. Till Kristofer i Munkeryd och Johan Nätt i Stavreberg betalades 4 kronor för arbete vid sågen. Carl Svensson i Bodebol fick 22 kronor för en famn spån. Karl Johan Andreasson i Öjan fick 4:50 för spilstolpar och takstolar. Klein i Kopparp fick 1:16 för sågning. Carl Persson i Bodebol fick 20 kronor för fyra tolfte bräder. En ny dörr hade insatts i missionshuset. Lås och gångjärn till den kostade tre kronor. Kylén vid Holkaberg fick 41 kronor för arbete. Dessutom fick Gustaf Lidholm i Porsarp 75 kronor för stallbyggnaden vid missionshuset. Det var omfattande arbeten detta år. Stallet låg förmodligen på den östra sidan av vägen, snett emot missionshuset.

År 1878 betalades till Per Olander 16:25 för stenfotens rapping och till målaren Kruse för målningen 22:51. Vidare betalades fyra kronor för arbete med staket vid missionshuset.

År 1879 fick August Johansson i Öjan två kronor för körning av sand och kalk till missionshuset.

År 1881 inköptes spik till brädfodring för 2:57. Möjligen var det till stallet. Sedan nämns inget om missionshuset förrän 1883. Då skulle missionssalen reveteras invändigt. Dessutom skulle huset förlängas med fyra meter. Där skulle inrymmas förstuga, kammar och kök.

År 1887 beslöts att missionshuset skulle få nytt tak. Det skulle vara ett tegeltak, 4000 tegel från Disevid i Heda. Men detta blev tydligen inte av. Frågan togs upp igen 1906. Då visar utgifterna

att tegel blivit betalt med 143 kronor.

Under 1888 köptes en kamin samt kaminrör och järnplåt. Det hade tidigare inte funnits någon uppvärmning av missionshuset.

År 1889 beslöts att skänka 25 kronor till bygget av ett missionshus i Haddåsen. År 1900 skänktes 15 kronor till byggandet av Tuggarps missionshus.

År 1900 beslutades att missionshuset skulle repareras. En mur skulle insättas så att eldning kunde ske under alla vindförhållanden. Reparationen gällde också dörrar och annan inredning, taket skulle lagas och stallet inredas.

År 1904 målades missionshuset med rödfärg. Detta gjordes av Karl Gustafsson i Stavreberg. Då byggdes också en förstuga vid husets östra ingång. Dessutom snickrades en del inredning i stallet. Det framgår att dessa arbeten och kostnader delades av föreningarna.

Året därpå, 1905 målades missionshuset invändigt, även den boaseringsvägg som skilde de båda salarna. Även bänkarna skulle målas. Det var Karl Gustafsson i Stavreberg som fick detta uppdrag, för 100 kronor.

År 1906 togs åter upp frågan om ett tegeltak på missionshuset. Det beslöts att det nu skulle det bli gjort. Vidare beslutades att köpa orgel. Båda föreningarna deltog i detta.

Orgeln kostade 180 kronor. Till denna orgel bidrog den lilla föreningen med 37:03. Blåbandsföreningen bidrog med 25 kronor. Det kom därutöver pengar från olika insamlingar för orgeln. Orgelinvigningfesten inbringade 38:32.

Åren 1916-1920 började åter stugmöten på grund av att missionshuset började bli kallt och förfallet. Predikant Cederborg var då predikant här. Han underhölls gemensamt av Stava Lilla och Stava Stora missionsföreningar. Då väcktes frågan om att bygga ett nytt missionshus. Detta återkommer jag till längre fram.

I protokoll och kassaböcker kan jag läsa om hur bidrag sändes åt olika håll. Det var inte bara till missionsförbund för inre och yttre mission. Det var också bidrag till andra missionsföreningar landet runt, oftast bidrag till att bygga missionshus. Ibland kan man läsa om missionshus som brunnit ned och då måste ett nytt byggas. Offerviljan var stor och man ville också hjälpa andra.

Jag bör nämna något om städningen av missionshuset. Jag hämtar först en artikel ur Östgöta-Bladet för 1910.

En angenäm och välförtjänt överraskning bereddes skräddarmästaren Alfred Jonsson i Stava och hans hustru annandag jul 1910. Omkring 150 personer var samlade i missionshuset som var smakfullt dekorerat. Makarna Jonsson tackades för en 10-årig trogen vaktmästartjänst. Till dem överlämnades en prydlig kaffeservis.

Dagen hade dubbel betydelse. Alfred Jonsson fyllde samma dag 77 år. En angenäm stund tillbragtes under sång, musik och kaffedrickning och varma lyckönskings- och tacksamhetsbetygelser. Den sedvanliga sparbössetömningen ägde samtidigt rum och lämnade det vackra resultatet av 55 kronor.

Det kan tilläggas att en dotter till Alfred Jonsson var Anna, senare gift med Anton från Stava. Anna drev en tid affären innan Karolina Benjaminsson tog över.

Alfred Jonsson och hans hustru städade missionshuset i tio år uppgavs det. Det blir åren 1901-1910. I protokoll från 1911 uppges att Hulda Stav då skötte städningen och fick 15 kronor av stora föreningen, och förmodligen lika mycket av lilla föreningen. Därefter kom Vassa-Kristin. En Sofia är också nämnd i kassaböckerna.

Sedan kom Emma Gustafsson. Möjligen deltog även hennes syster Hilda. De var döttrar till Gustaf Kaxe och Anna Maria Larsdotter i Holkaberg. De städade missionshuset till år 1926. Då hade det byggts nytt missionshus. Det återkommer jag till.

Städningen betalades i början av 1900-talet med 10 kronor om året, troligen av båda föreningarna, vilket blev 20 kronor. År 1905 ansågs detta vara för lite varför de beviljades en kollekt i kvartalet. Om inte dessa kollekter skulle uppgå till 15 kronor skulle denna brist fyllas av föreningens kassa. Detta framgår av stora föreningens protokoll. Vi kan anta att städningen då betalades med 30 kronor per år.

Predikanter och talare

Frånsett Helena Ekblom och representanter för roparrörelsen var det förmodligen tunt med predikanter i våra bygder före 1840. Kanske kom någon enstaka kolportör och sålde kristen litteratur. Det var på 1840-talet som det började hända något.

De första predikanterna som besökte våra bygder var troligen Carl Johan Lindberg och Svening Johansson. Dem har jag berättat om tidigare. Jag nämnde där också Per Malm och Per August Hultman, som kanske kom på 1850-talet. Men sedan kom flera.

När konventikelplakatet upphört var det inte längre förbjudet

att samlas. I berättelsen om Bultsbols missionsförening nämns en Peter Malm, smed från Renstad. Han var således inte samma person som den Per Malm som jag tidigare nämnt. Vidare berättas det om trädgårdsmästaren Andersson från Sjöstorp. Men det fanns flera. Johan Nätt från Stavreberg nämns som predikant, vidare *Porsa-Johan*, Johan i Granviken och Karl Andersson i Kopparp. Den sistnämnde har vi redan noterat. Han var ordförande i Stava missionsförening i många år. Tidsmässigt var detta kanske 1860- eller 1870-talet.

1879 beslutades av stora föreningen att man skulle anmoda predikant Magnusson att en gång varje månad avlägga föredrag i Stava missionshus. Denne accepterade förmodligen. Han förekommer fram till 1881 flera gånger i kassaboken. Han uppgavs vara från Kopparberget. I övrigt är han okänd.

I protokollen från 1877 och framåt kan vi se att predikanter i övrigt som kom till Stava hette Stålberg, Smedberg, Landström och Palmkvist.

Men nya predikanter kom, både från Missionsförbundet och från Jönköpings Missionsförening. Ett välkänt namn var Svening Johansson.

Vid styrelsemöte i stora föreningen i Lakarp 1884 beslutades att *om predikanterna Wred och Ros åter kommer på predikobesök till Stava missionshus får de uppträda, avlönas och skjutas i behörig ordning. De skall då tillsägas att de därefter inte kommer att ersättas och inte heller få fri skjuts.* Detta tyder på att det ibland kom predikanter utan att vara beställda i förväg och utan styrelsens kontroll. Wred och Ros hade varit i Stava många gånger och predikat. Varför de nu hamnat i onåd är svårt att säga.

Det nämns inte vilket missionsförbund de tillhörde. Kanske var de fristående. Efter denna protokollsanteckning tycks de inte ha kommit tillbaka till Stava flera gånger.

Vid samma möte i Lakarp noterades att *eftersom fröken Hall är av enskild person här i trakten kallad till Stava missionshus får hon där uppträda om hon på den kallelsen kommer, men kallas inte ytterligare.*

Vi ser här att predikanter ibland kallades utan styrelsens vetskap. Detta var i en tid med olika åsikter i flera trosfrågor. Det kanske kom predikanter som inte hade styrelsens förtroende. Det fanns olika åsikter om vilka talare som skulle kallas.

Vid samma möte i Lakarp noterades att *järnhandlare Andersson i Tranås och hans son som nu är folkskollärare i Säby, har styrelsens förtroende att predika i Stava missionshus.* Dessa

namn återkommer sedan i protokollen då och då. Men samtidigt avtalades med regelbundet återkommande predikobesök. Predikanten Svensson i Ödeshög kom en gång varje månad till Stava missionshus. För detta fick han 30 kronor totalt. Han fick också uppdraget att vara auktionsropare och fick extra betalt för det. Det blev också flera extra besök av honom. Dessutom fick han hålla julottan 1885.

Det bestämdes också att *predikanter som gör extra besök i Stava missionshus på styrelsens kallelse skall var och en ersättas med en krona för varje besök, förutom då de kallas till auktion eller missionsmöte, som då av bestyrelsen för varje gång bestäms.*

I jubileumsskriften uppges att Stava 1893 besöktes av Lagerlund från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och 1896 av Tide- man. Denne medverkade i flera år, särskilt vid missionsauktioner. Från 1898 hjälpte pastor Wernborg till med missionsauktionerna i ett 25-tal år framåt i tiden. Detta gällde lilla föreningen. Därutöver gjordes avtal med predikanter om månadsvisa besök. Sådana avtal gjorde föreningarna tillsammans.

Sålunda avtalades 1883 med predikanten Svensson från Ödeshög att denne skulle besöka Stava två gånger varje månad detta år. Det kostade 50 kronor, totalt. Detta avtal förnyades. År 1885 avtalades om endast ett besök varje månad, då för 30 kronor.

Sedan följde åtskilliga år utan fasta predikanter. Det blev då i stället flera resepredikanter. Stora föreningen betalade 40-50 kronor per år för extra predikanter, utöver de i protokollen namngivna.

År 1894 avtalades med predikanten Jonsson i Tranås att denne en gång i månaden skulle predika i Stava missionshus. För detta fick han två kronor för varje gång. Extra predikanter fick en krona för varje besök.

Den 7 februari 1899 kunde vi i Östgöta-Bladet läsa att missionsföreningarna i Ödeshög, Stava, Bultsbol och Haddåsen hade för ett år kallat predikanten Gustaf Wilhelm Gustafsson från Neder-Kalix. Han kom då från Nederkalix men där hade han bara varit någon tid. Han var barnfödd i Östra Harg i Östergötland. Lönen bestämdes till 700 kronor för året.

Jag skall inte räkna upp alla namn på predikanter. Men många namn återkommer och där vill jag nämna Hedenström, skolläraren Lindgren, predikanten Jansson från Vadstena, predikanten Danielsson från Ansgarieföreningen, trädgårdsmästaren Anders

son, förr i Sjästorp, kolportörerna Jaensson, Smedberg och Karlsson, vidare Lundmark och Thelander, sergent Vitfält, predikanten Granberg vid en försäljning 1887, kolportör Svensson från Gränna för en julotta 1887, predikanten Moberg, pastor Hagström vid skördeauktionen 1887.

Resepredikanternas historia

Många resepredikanter har besökt Stava. De har predikat i missionshuset och legat över natt i något hem i bygden. Oftast var det hos någon av styrelseledamöterna. Många av dem har varje år besökt Stava och har därför blivit kända av många.

Resepredikanterna kom från Alliansmissionen, Fosterlandsstiftelsen, Ansgarieföreningen eller från Helgelseförbundet. Oftast skulle de också ha skjuts till nästa missionshus dagen därpå.

Den stora föreningen redovisade 1919 över 80 predikningar. Den lilla föreningen har inte uppgivit något antal, men det kanske var av ungefär samma omfattning. De flesta var kanske resepredikanter som följde sin vanliga restur. De höll en predikan, låg över natt och reste sedan vidare till nästa missionshus.

Min far, Ivar i Munkeryd, skjutsade en gång för många år sedan en resepredikant, Per Sjö, från Holkaberg till Haddåsen. Skjutsen gjordes med Davids hästar i Holkaberg. De sprang hela vägen och Ivar hade fullt sjå med att hålla igen dem. Per Sjö sa att det inte var så bråttom, *för det blir ändå inget av förrän vi kommer fram*. Han citerade också en gammal historia, varvid skjutspojken lär ha svarat, *ja det ginge väl an om det blev något av då*. Denna berättelse kom alltså från predikanten själv.

Resepredikanterna var utåtriktade personer, glada och folkliga. De kunde umgås med människor, berätta historier från andra bygder och därför var de välkomna gäster.

Resepredikanterna blev ofta goda vänner till dem som de bodde hos. Jag har läst dagböcker som resepredikanten Sven Karlsson från Ansgarieföreningen i Linköping skrev om sina predikoresor i södra Östergötland och norra Småland. Han besökte Stava många gånger under åren 1893-1921. Han bodde här över natt hos sin gode vän Karl Andersson i Lilla Krokek.

Sven Karlsson var också brunnspredikant på Djursätra Hälsobrunn i Västergötland. Till denna hälsobrunn kom gäster också från våra bygder. Man kom dit med båten från Hästholmen till Hjo och sedan tåg till närmaste station.

Till Djursätra hälsobrunn åkte Karl Andersson i Lilla Krokek. Dit åkte också systrarna Maria och Tekla Gustavsson från Stavre-

berg. Marias husbonde från Klämmestorp var nog också där. Förmodligen åkte många flera dit från våra bygder.

Ibland kom det annorlunda besök till missionshuset. Den 19 oktober 1910 gästades missionshuset i Stava av solskensångaren Hultman. Det var säkerligen fullt hus den gången. Då togs inträde, 25 öre för äldre och 15 öre för barn. Fjärdedelen tillföll missionsföreningen står det i protokollet. Var han låg över natt har jag ingen uppgift om.

Vid sidan av resepredikanternas kanske lite ojämna besök försökte föreningarna att tillsammans få fasta predikanter som regelbundet kom och predikade. Det skedde redan i gamla tider tillsammans med Bultsbol och Haddåsen. En sådan samverkan är således inget nytt.

År 1909 hade Stava tillsammans med Bultsbol och Haddåsen kallat predikanten August Nilsson från Vaggeryd. Till detta skulle Stava bidra med högst 150 kronor årligen. Det var en fast anställning med återkommande, regelbundna besök.

Missionsintresset var starkt i Stavabygden. Det konstaterades i en liten artikel i Grännatidningen den 30 juni 1909. Där skrevs att det hållits missionsauktion i Stava den 24 juni.

Den lämnade det ståtliga resultatet av 200 kronor. Det skymtar i artikeln att det också var en viss tävlan i att skaffa medel till missionen. En av de kvinnliga medlemmarna hade utlovat *tionde av sina rara pullor*. Tidningens meddelare avslutade med uppmaningen: *Gå du och gör sammaledes*.

Under år 1911 hölls 50 möten och fester av predikanter tillhörande Svenska Missionsförbundet, Östergötlands Ansgarieförening, Helgelseförbundet, Frälsningsarmén, Fosterlandsstiftelsen samt Blåbandsförbundet. Detta hämtar vi ur stora föreningens protokoll.

Den lilla föreningen hade inte så många möten vid den tiden. Där hade under 1911 varit *16 arbetsmöten och 20 möten för Guds ords betraktande av 17 olika talare*.

Under åren 1916-1919 hade föreningarna i Bultsbol, Haddåsen och Stava predikanten Cederborg som fast anställd predikant. Båda föreningarna i Stava deltog i detta. Enligt vad mina föräldrar, Astrid och Ivar Johansson, berättat var Cederborg en omtyckt predikant som uträttade mycket gott under sin tid här. Det var han

som gav den formella starten på ungdomsföreningen och var dess förste ordförande.

Efter att Cederborg flyttat från orten 1919 uppehölls verksamheten av resepredikanter någon tid. *Lokalpredikant* kunde man då inte få tag i. Men över 80 predikningar hölls under år 1919 i stora föreningen. Hur många den lilla föreningen hade är inte antecknat.

Men under hösten 1920 kom predikanten Mobäck. Han var från Dalarna. Han åtog sig att *betjäna föreningarna med två besök i månaden från 1 oktober till våren 1921*. Mobäck var känd i bygderna. Han hade förut predikat här.

Klintageårdens dagböcker

I gamla tider var människorna mera beroende av varandra. De hjälpte varandra i arbetet på åker och äng. Kanske var det mest arbetets gemenskap, men det var också gemenskap i sådant som låg utanför arbetet.

På Klintageården i Stavreberg skrevs dagböcker. Det var syskonen Karl, Hilma och Maria som skrev dessa. Karl var morfar till Yngve Karlsson i Stavreberg. I dagböckerna kan vi läsa åtskilligt om arbetsföreningar, samlingar och besök i missionshus.

Där kan vi se att det gjordes långa söndagspromenader. Som ett exempel kan nämnas att söndagen den 25 mars 1887 hade Frans och sonen Karl *i vackert väder* gått till Klöverdala på förmiddagsgudstjänst. På eftermiddagen gick Frans till Stava missionshus och lyssnade på en annan predikant. Läggs därtill att Frans hade hårt arbete hela veckorna med stenbrytning och annat. Detta var innan cyklarnas tidevarv. Det var fotvandring på stigar och småvägar. Ibland gick Frans, Maria och Karl tillsammans till Klöverdala.

Det tycks ha varit arbetsföreningar (symöten) varannan vecka på olika ställen, i Lakarp, Sjöberga, Kopparp, Stavreberg, Börstebol, Munkeryd och andra ställen. Av dagböckerna framgår också att det varit *barnarbetsföreningsauktion den 31 mars 1887 varit*. Detta ord har jag inte mött tidigare. Men i Klintageårdens dagböcker möter jag ordet åtskilliga gånger och under flera år.

Samlingar var det också och då var det någon från bygden som *lade ut texten*. Bland dem som nämns var Johan Nätt från Stavreberg samt Frans och Carl i Kopparp.

Familjen på Klintageården tog del i verksamheten, de hade tagit ställning.

Studiecirkel och jungfruförening

Protokollen kan inte berätta om allt. Utöver de båda föreningarna fanns också en studiecirkel. När den startades är okänt. Den fanns redan den 9 januari 1913. Då hade föreningen en vinterfest med paketauktion. 100 *praktiga paketer* var skänkta av *ungdomens vänner*. Det var en ungdomsbetonad tillställning.

Föreningen hade den 21 december 1914 sitt årsmöte. Antalet medlemmar var då 23. Under det gångna året hade hållits fjorton möten, två fester och en basar. I styrelsen för denna ungdomsförening var Anton Andersson, Anna Johansson, Theodor Gustafsson, Gerda Karlsson och Rikard Karlsson. Denna uppgift är hämtad ur Östgöta-Bladet.

Det är troligt att studiecirkeln fick en fortsättning i den ungdomsförening som bildades några år senare.

Det finns anteckningar om att en ungdomsförening bildades den 23 februari 1917. Ändå tycks det ha funnits en sådan redan tidigare. Kanske var det så att den ungdomsverksamhet som funnits sedan länge då blev formellt ordnad som en särskild förening. Den kanske då bytte namn från studiecirkel till ungdomsförening?

Till ungdomsverksamheten hörde också ett bibliotek. Redan år 1880 fanns ett lånebibliotek i Stava missionshus. Böcker hade köpts in, förmodligen redan under 1870-talet. Sedan ökade antalet böcker i detta bibliotek. Detta bibliotek kan vi se som ett resultat av den ökade läsförmågan bland bygdens ungdom. Skolstadgan från 1842 hade äntligen gett praktiska resultat. Vi kan anta att det var främst ungdom som ville läsa böcker och att biblioteket hörde till den studiecirkel som var föregångaren till ungdomsföreningen.

Fram till år 1917 var ungdomsverksamheten underställd missionsföreningarna. Därför kan vi ta året 1917 som det formella året för grundandet av ungdomsföreningen. Jag återkommer till ungdomsföreningen.

Någon dokumentation i övrigt om biblioteket finns inte före 1913. Från denna tidpunkt finns en *Förteckning över Studiecirkelns böcker år 1913*.

I Gränna-tidningen för den 26 april 1907 fann jag följande noteringar:

Stava jungfruförening höll den 18 dennes i Stava missionshus en lyckad missionsauktion, vilken kl. 11 fm. inleddes av hr O Nyren från Jönköping, genom ett medryckande föredrag över Joh.

17:19. Därefter vidtog försäljning av de förfärdigade persedlarna som rönste en strykande åtgång och inbringade inte mindre än 130 kronor. Resultatet hedrar och fröjdar den lilla föreningen och dess föreståndarinna. Den närvarande ungdomens mönstergilla uppträdande ger vår meddelare anledningen till uttalandet "Heder åt vår ungdom".

Denna artikel fann jag i Östgöta-Bladet. Ynglingaföreningar och jungfruföreningar bildades på flera håll på 1880-talet. Vi ser att det i Stava funnits en jungfruförening. Däremot har jag inte några anteckningar om ynglingaförening.

Äldre tidningar är intressanta när vi vill söka spår av föreningsverksamhet i gångna tider. Jag återkommer mot slutet av min berättelse till flera artiklar ur tidningarna.

Biblioteket

I missionshuset kunde man låna böcker. Redan 1880 fanns ett lånebibliotek där. Det kanske började i liten skala, men det växte undan för undan. Det finns en bokförteckning bevarad från år 1913. Den omfattar 165 boktitlar. Året därpå ökades antalet till kanske över 200 boktitlar.

Utlåningen av böcker var omfattande, åtminstone under 1900-talets första årtionden. Samtalen mellan ungdomarna kring boklådana i missionshuset var intensiv. Vi kan höra hur de rekommenderade böcker till varandra.

Utbudet av böcker var stort. Där fanns stor variation av ämnen. Där fanns historia, geografi, skönlitteratur och annat. Allt från *stats- och samhällskunskap*, *Sveriges historia*, *Samaritkurs*, *Fänrik Ståls sägner*, *Fritiofs saga*, *Onkel Toms stuga*, *Vad en ung kvinna bör veta* och *Vad en ung man bör veta* och vidare till en bok med titeln *Människans ursprung*. Där fanns böcker av Viktor Rydberg, Strindberg, Runeberg och Leonard Strömberg för att välja några författare. Det var ett varierat utbud av böcker.

Denna bokverksamhet var uppskattad. För åren 1913-15 finns anteckningar bevarade över utlåningen. Där kan vi se vem som lånade vad och vilka som lånade mest, eller minst under dessa år.

Sigurd Karlsson i Staffanstorp lånade 53 böcker, Oskar Andersson i Porsarp lånade 44 och hans syster Amanda 11, Karl Gustafsson i Smedstorp lånade 45 böcker, Georg Svensson i Kopparp 45 böcker och Henning Karlsson i Munkeryd 26 böcker. Det var de som lånade mest.

Vilka böcker lånades mest kan vi undra. Boken *Smed-Johan* av Leonard Strömberg toppade listan. Bland andra efterfrågade

titlar var *En gammal adelsgård*, *Erik vedhuggare*, också av Leonard Strömberg, *Ung Erik på Södergård*, *Inspektor Lidner*, *Bland rosor och törnen i äktenskapets förgårdar*, *Vad en ung man bör veta*, *Branta stigar*, *Dyrköpt lycka*, *Den trånga porten*, *Gipsy Smiths livshistoria*, *Brukspastorn Adamsson*, *Hur hjältar danas*, *Människans ursprung* och *Filip Stronges hjältebragd*. Detta var populära böcker.

De första bokförteckningarna saknar namn på författare. Men av titlarna kan vi ana att det var en blandning av rena äventyrsböcker och kunskapsböcker.

Ibland hände det att samma bok blev lånad två gånger av samma person. Vi kan också se att böckerna blev samtalsämne mellan vänner och bekanta. De lånades först av någon i kamratgänget. Sedan lånades den av någon i granngården eller grannbyn. Då kan vi ana att de diskuterat böckerna under hemvägen från missionshuset.

Det ligger nära till att komma in på litteraturhistoria. Jag vet inte vem som valde de böcker som ingick i biblioteket. Någon såg till att dåliga böcker inte kom med. Bland de romaner som förekom var Leonard Strömberg ett vanligt författarnamn. Han var metodistpastor och författare. Han emigrerade 1895 till Amerika och var sedan pastor i Nebraska. Han skrev många böcker och många av dem förekom också i boklådorna i Stava.

Boklådor var namnet förr i tiden. Men 1919 inköptes ett bokskåp för 85 kronor. I missionshuset lär finnas ett bokskåp. Finns det kanske kvar? Om alla böckerna rymdes där är tveksamt.

Från 20- och 30-talen har jag inga uppgifter om biblioteket i missionshuset. Då kanske böcker började bli var mans egendom. Men i ett tidigt skede spelade biblioteket i missionshuset en stor roll.

Ungdomsföreningen

Ungdomsverksamhet hade funnits under lång tid. Studiecirkeln var ett uttryck för detta. I Gränntidningen för den 19 juli 1916 berättas att *Ungdomens fest i Stava förliden söndag hade att glädja sig åt av ungdom fullsatt hus. Kyrkoherde August Karlstedt från Adelöv höll två föredrag. Anordningarna var präktiga och kassan fick en god förstärkning.*

Det fanns, som vi ser, en ungdomsförening redan år 1916. Kanske ingick den i någon av missionsföreningarna.

Det var Cederborg som 1917 startade ungdomsföreningen. Det framgår av en ny protokollsbok. Det var också han som var föreningen förste ordförande. Det var den 23 februari 1917 i Munke-

ryd som det formella beslutet togs. Samtidigt upplöstes den studiecirkel som funnits tidigare. Det beslutades om inköp av nya böcker, samtidigt som *det bibliotek som tillfallit ungdomsföreningen från den nu upplösta studiecirkeln skall åtsidosättas tills vidare.*

Varför det äldre biblioteket skulle *åtsidosättas* är inte utsagt. Vi kan givetvis undra om kanske *allt för världslig litteratur* smugit sig in i biblioteket, olämpliga böcker enligt de äldre och mer erfarna människornas sätt att se. Men vi kan bara gissa.

David Gustafsson i Holkaberget fick i uppdrag att ansvara för biblioteket. Han blev också ungdomsföreningens ordförande 1923 och kvarstod som sådan till 1941 men var kvar i styrelsen ännu i slutet av 1940-talet. Ordförande efter David blev Ivar Johansson i Munkeryd. Han avlöstes efter tolv år av Holger Johansson i Öjan. Men då har vi kommit långt fram i tiden, ända till år 1953.

Ungdomsföreningen ansökte 1923 om medlemskap i Svenska Alliansmissionens Ungdomsförbund (SAU). Varje år sände föreningen deltagare till SAU:s årskonferens i Jönköping och varje år sändes bidrag till SAU:s verksamhet.

Ungdomsföreningen hade en omfattande verksamhet. Varje torsdagskväll var det ungdomsmöte i missionshuset. Biblioteket tycks ha spelat en stor roll i verksamheten. Flera fester hölls av ungdomsföreningen varje år. Det var offerfest för Afrika, en gåvoförsäljning, en fest för Naemi Karlssons underhåll och ett evangelistmöte.

Många namn spelas upp när man läser ungdomsföreningens protokoll. Utöver de redan nämnda vill jag nämna Oskar och Amanda Andersson i Porsarp, Manne och Verner Hedin, Greta Hedin, Gina Jakobsson, Bertil Andersson, Bertil Davidsson, Ingegerd Davidsson (Jakobsson), Einar Jakobsson, Sigbrit Hård, Svea Johansson, Helge Björn, syskonen. Alla dessa hade styrelseposter under många år i ungdomsföreningen.

I början av 1920-talet framgår det att *det befunnits att åtskilliga medlemmar icke för en kristlig vandel.* Det uppdrogs då åt styrelsen att vidta stadgeenliga åtgärder mot dessa.

Det framgår inte vilka brister i kristlig vandel som förekommit. Det framgår inte heller att någon medlem fått lämna föreningen. Det räckte kanske med samtal. Vi kommer här lätt in på vad som på den tiden var kristlig vandel och vad som då kallades *synd*. Det fanns mycket i gamla tider som ansågs vara synd.

En av ungdomsföreningens viktigaste uppgifter var juniorverksamheten. På ungdomsföreningens årsmöten utsågs juniorledare. Juniorföreningens ekonomi ingick i ungdomsföreningens.

Av Ethel Björn fick jag ett foto som visar det gamla missionshuset samt ungdomsföreningens medlemmar framför huset. Mera om ungdomsföreningen längre fram.

Söndagsskola

Söndagsskola startades i Stava 1885. Så påstods Östgöta-Bladet 1910. Söndagsskola hade funnits redan tidigare men då hade den kanske inte haft någon egen organisation. Kollekt till söndagsskolan omtalas i kassaboken 1879.

Söndagsskolan hölls på två platser, det södra läslaget i Kopparp och det norra läslaget i missionshuset. Söndagsskolan var en verksamhet som båda föreningarna deltog i, liksom biblioteket och ungdomsföreningen.

Blåbandsförening i Stava

Nyktighetstanken var en central del av väckelserörelsen. I roparrörelsen och i de tidiga stugmötena var det självklart med nyktighet. Detta fortsatte i missionsföreningarna.

De första organiserade nykteristerna omtalas på 1820-talet. I Stockholm bildades Kungsholmens nykterhetsförening 1832. Den vilade på kristen grund. Men det skulle dröja länge innan kristna nykterhetsföreningar bildades ute i landet.

Blåbandsförbundet bildades i Amerika 1877 och kom till Sverige 1884. År 1890 bildades en blåbandsförening i Stava. Den leddes en tid av läraren Oskar Nilsson i Siggeryd. Men det blev en stagnation i arbetet och så småningom dog det ut.

År 1905 bildades en ny blåbandsförening i Stava. Det var resetalare A Johansson i Varv som höll föredrag och tog initiativ till en nystart. Då fanns tre medlemmar kvar av den gamla föreningen. De var Danielsson i Porsarp, Frans Palm och Karl Andersson i Krokek.

Torsdagen den 9 februari 1905 kunde man i Östgöta-Bladet läsa att en blåbandsförening bildats i Stava med Karl Järnström som ordförande. Föreningen hade bildats i januari 1905 och hade redan från början över 100 medlemmar.

Blåbandsföreningen hade under många år en livlig verksamhet. Av artiklar i Östgöta-Bladet kan vi se att verksamheten var uppskattad i bygden. Föreningens främsta uppgift var att främja nyktigheten.

Föreningen hade trevliga fester och då hölls nykterhetsföredrag. Föreningen hade ett vackert standar. Var finns det idag?
Jag redovisar här nedan några anteckningar ur Östgöta-Bladet om blåbandsföreningens tillställningar.

Lördagen den 15 februari 1908 hade Stava blåbandsförening en paketauktion med kaffefest i missionshuset. Festen öppnades av skolläraren F A Nilsson från Siggeryd. Därefter höll skolläraren Mellin från Uppgränna höll ett nykterhetsföredrag med ledning av berättelsen om den barmhärtige samariten. Sedan vidtog auktionen, som med kaffeserveringen lämnade ett gott resultat. Det hela avslutades av Mellin med ett anförande om rusdryckstillverkningen och dess hemska följder.

En i närheten fattig kvinna besöktes och undfägnades efter festens slut av festkommittén.

Efter talet om den barmhärtiga samariten torde detta besök ha varit en lämplig avslutning.

Torsdagen den 23 september 1909 skrev tidningen att Stava blåbandsförening i lördags hade en välbesökt fest i missionshuset. Den bar högtidsprägel och var mycket lyckad. Efter ett hälsningstal höll hr Johansson från Varv med ett nykterhetsföredrag. Den gamle nykterhetskämpan gav uttryck för att vi stod det allmänna rusdrycksförbudet mycket nära. Sångföreningen Lyran bidrog till trevnaden. Kaffe intogs under god stämning. Efter ännu ett föredrag tackade hr Järnström alla dem som gjort festen så angenäm. Ungdomen som i talrikt antal kommit till festen hedrade sig genom ett gott uppförande.

På Karl-dagen den 28 januari 1910 bereddes ordföranden i Stava Blåbandsförening Karl Jernström i Stava en trevlig överraskning. På kvällen kom flera föreningsmedlemmar och uppvaktade honom i hans hem och bjöd på kaffe. Karl Jacobsson uppläste några av honom för tillfället författade verser. En angenäm stund tillbringades i det gästfria hemmet, allt bevisande god vänskap och grannsämja.

Torsdagen den 4 juli 1912 skrev tidningen att Ödeshögs samtliga blåbandsföreningar i söndags hade en utflykt till Jönköping med Motala Express, som avgick från Stava hamn kl. 6 på morgonen. 379 biljetter á en krona hade sålts. Båten var hyrd för 150 kronor och föreningarna gjorde en god förtjänst av 229 kronor. Under den angenäma färden framfördes sång och musik.

Stava studiecirkel hade vinterfest den 4 januari 1913 i Stava missionshus då elektrikern Gustaf Widén från Linköping höll en med spänd uppmärksamhet avhörd föreläsning.

Därefter hölls paketauktion och sedan 100 präktiga paketer, skänkta av ungdomens vänner, bytt ägare samlades man vid kaffebordet. Den trevliga festpubliken bestod mest av ungdom.

Missionshuset var i fonden klätt med svenska flaggor och blåbandsföreningens vackra standar, och två julgranar spred sin glans över det hela. Under festen utfördes vacker sång. Föreningens ordförande frambar ett varmt tack till alla som bidragit till festens goda resultat.

Det var Stava studiecirkel som hade denna fest, och paketauktion. Men där fanns också blåbandsföreningens vackra standar.

Söndagen den 15 mars 1914 höll Stava blåbandsförening en vinterfest i ett fullsatt Stava missionshus. Predikant Weiland höll ett väckelseföredrag och komminister Wernborg talade i en varm fosterländsk anda. Föreningen har nu 86 medlemmar.

Så skrev Östgöta-Bladet.

Blåbandsföreningens förste ordförande från 1905 var Karl Jernström. Från 1910 ersattes han av Karl Jakobsson. Under några år var August Johansson i Kopparp ordförande men sedan återkom Karl Jakobsson. Han var ordförande ännu 1925 men när föreningen firade 25-årsjubileum 1930 hade Einar Gustavsson i Munkeryd tillträtt som ordförande. Han satt sedan kvar vid rodret i åtskilliga år. Vi kan se att 1944 var antalet medlemmar 39.

Einar Gustavsson var möjligen ordförande ända fram till omkring 1960. Därefter blev Linné Nilsson i Narbäck vald. Efter det har jag inga uppgifter om föreningens fortsättning.

Blåbandsföreningen hade också ett lånebibliotek och detta visade ännu in på 1980-talet något livstecken.

Efter sekelskiftet

Vi hade passerat sekelskiftet och kommit in på 1900-talet. Mycket hade blivit bättre under 1800-talets senare del. Spritmissbruket hade minskat. Det sociala nödläget hade minskat. Torp och backstugor hade tömts. Dessa människor fanns nu till stor del i Amerika. En del hade nöjt sig med att flytta till städerna här i Sverige. Försörjningstrycket hade minskat. Svälten var inte så nära nu.

Endast ett fåtal torp i våra bygder var ännu bebodda, då med

äldre människor.

Men 1800-talet med dess problem fanns kvar i minnet. Försörjningsproblemen och de stora sjukdomsepidemierna med höga dödstal. 1900-talet bröt in med förhoppningar om bättre tider.

Husförhören upphörde vid sekelskiftet. Prästen som då och då brukade komma och förhöra sina undersåtar på deras kunskaper kom inte längre. Folkskolan hade ersatt husförhören.

Men sjukdomar härjade ännu. Spanska sjukan kom 1918 och skördade åtskilliga offer i våra bygder. Det var en influensa som gick över hela världen. De flesta som drabbades var *unga vuxna*. I mitten av september stängdes skolorna i Ödeshögs socken och under sex veckors tid hölls inga möten i missionshuset. Tidningarna skrev om epidemins förlopp. Men i tidningarna kunde vi också följa första världskrigets förlopp. Det var oroliga tider. Skräck och rädsla fyllde sinnen.

Tekniska uppfinningar hade presenterats. Cykeln hade anlät. Från 1898 har jag en notering om att *Albin Pantzar i Rossholmen onsdagen den 8 juni på bicykel skulle cykla till Ödeshög. När han kommit nära Orrnäs, föll han av bicykeln i landsvägen. Han fick ena nyckelbenet bräckt, varför han nu ligger i Ödeshög under läkarvård.*

Cykeln kallades i början bicykel eller velociped. Det var förmodligen en cykel av typ höghjuling. Brutna nyckelben var en typisk skada med höghjulingar. Ett smeknamn på denna var också *VältePetter*. Det fanns flera höghjulingar i bygden. År 1896 började fabriken i Huskvarna tillverka cyklar. De var inga höghjulingar. De var vanliga cyklar men kostade från 250 kronor och uppåt. Det var mycket pengar då. Ett par oxar kostade ca 300 kronor, en ko 100-125 kronor.

Det tog sin tid innan cykeln blev var mans egendom i våra bygder.

Bilar hade omtalats länge. En och annan privatbil började dyka upp på Holavedsvägen. Kanske var det den 14 eller 15 maj 1903 som den första bilen kom farande. Det var en svensk bil, tillverkad vid aktiebolaget Scania i Malmö. Det var direktör Hassler, ingenjör Svensson och montören Malmkvist, som då åkte vägen Malmö - Stockholm. De gjorde denna resa på 32 timmar berättade Jönköpings-Posten den 16 maj 1903.

Samma år, 1903, någon gång i juli månad kom Charles Jasper Glidden från Boston i Amerika *med sin stora bil* på väg norrut. De övernattade på Hotell Brahe i Gränna. Den 7 augusti 1903 kom det två bilar som passerade Stava norrut. Det

var grosshandlare Nils Vinkler från Malmö samt ingenjörerna Georg Petersson och Johan Koch från Trelleborg med damer. De hade också övernattat på hotell Brahe i Gränna. Avresan från Gränna på morgonen iaktogs av en stor mängd nyfikna.

Samma vecka passerade också en annan, mindre automobil på vägen. Sedan ökade denna biltrafik snabbt. Men det skulle dröja länge innan någon i vår bygd skaffade bil. Människorna i bygden såg mest bekymmer med dessa nymodiga påhitt. Hästarna hade också svårt att vänja sig vid dem.

När Karl Andersson i Lilla Krokek i början av september 1912 med häst och vagn skulle åka till Ödeshög mötte han en automobil. Hästen blev rädd och automobilen stannades i vanlig ordning. Hästen frångäpades och fördes vid sidan av vägen. När bilen, på tecken att köra förbi, sattes igång, blev hästen återigen så rädd att han segnade ned. Inom några minuter var den död. Hästen var 18 år gammal och hade inköpts några dagar tidigare för 210 kronor. Karl gjorde en kännbar förlust. Bilföraren iakttog vederbörlig försiktighet och hade ingen skuld till olyckan.

Jag har tidigare skrivit om emigrationen till Amerika. En av dem som emigrerade var Anton Karlsson från Stavreberg. Han reste till Amerika 1912. Sommaren 1924 återkom han till Sverige. 1926 gifte han sig med Gulli Tallberg och köpte en gård i Stava. Samtidigt köpte han en bil, den första bilen i vår bygd.

Det var en A-Ford med sufflett. Bilen var grön med svarta skärmar. Dörrarna var låga, sidorutor fanns inte. Han skjutsade sedan doktor och barnmorska med den bilen. Han åkte förmodligen till Ödeshög och hämtade dem sedan han fått bud från någon i bygden.

Anton var därmed den förste i bygden som hade bil. Dottern Maj följde ofta med sin far på hans resor med bilen.

Det var många grindar på den tiden och bilen måste därför stannas gång på gång. Någon gång orsakade Maj att motorn stannade. Hennes far fick då med startveven veva igång motorn. Den hade ingen självstart. Han tog sedan för vana att ta med startveven när han gick ur bilen för att öppna grindarna. Själv var Maj för liten för att klara det. Han hade bilen kvar fram till 1932. Maj har reg.skylten kvar. Den bär texten *Anton Karlsson E1203*.

Kanske bör jag nämna Stava hamn som under 1900-talets första årtionden spelade en stor roll. Jag har berättat härom i min berättelse om Konrad Hård, se *Hänt i Holaveden*. Konrad Hård var också aktiv i missionsverksamheten. Han var styrelseledamot i lilla föreningen.

Jag har tidigare berättat att prästerna i Ödeshög och Stora Åby till en början motarbetade bildandet av frikyrkor. Men kyrkans motstånd mot frikyrkorna försvann. Det blev bättre när komminister Wernborg kom till Ödeshög 1899. Han blev en gärna sedd besökare i Stava missionshus. Min mor, Astrid, har nämnt att Wernborg regelbundet kom hit, åtminstone en gång i månaden. Han blev också auktionsropare när lilla föreningen hade sina missionsauktioner i december månad varje år. Under många år var det tradition att Wernborg skulle hålla dessa auktioner.

Blåbandsföreningen hade också god hjälp av pastor Wernborg vid sina evenemang.

Wernborg hade ett stort intresse för missionsarbete. Detta framgår också av en artikel i Östgöta-Bladet den 15 juni 1907. Där skrevs följande:

Till förmån för yttre missionen har pastor Wernborg med fru startat en arbetsförening. Den 12 juni hölls en auktion på föreningens arbeten i Ödeshög. Den lämnade ett vackert resultat, 180 kronor.

Det är glädjande att konstatera goda relationer med prästerskapet som en motsats till det som varit tidigare.

Nytt missionshus 1921

Att det gamla missionshuset började bli kallt och förfallet har jag förut skrivit. De två föreningarna planerade tillsammans för ett nytt missionshus.

År 1920 hade den lilla föreningen 42 medlemmar. I stora föreningens årsberättelser skrevs det vid den tiden inget om antalet medlemmar. Kanske hade de båda föreningarna ungefär lika många medlemmar.

I Östgöta-Bladet kunde man den 26 februari 1920 läsa:

I Stava har man sedan länge varit i behov av ett nytt missionshus. Det gamla som byggdes för ungefär 50 år sedan är nu synnerligen bristfälligt och knappast värt att reparera. För att dryfta denna fråga har ett par sammanträden hållits, det senaste i lördags. Som ordförande utsågs folkskolläraren P E Johanson och som sekreterare Hjalmar Karlson.

Man var överens om att ett nytt missionshus behövdes. Men ifråga om platsen för detta rådde delade meningar. Valet stod mellan Stava och Krokek. Från båda hållen hade intresserade personer erbjudit sig att gratis upplåta mark, i Munkeryd tre personer och i Krokek Gustaf Karlsson, nu boende i Eklundshov,

Jönköping. Diskussionen blev livlig. Vid votering segrade Krokek-förslaget med 128 röster mot 48 för Munkeryd. En byggnadskommitté tillsattes, bestående av hemmansägaren August Johanson, Kopparp, Albin Karlsson Staffanstorp, A Anderson i Munkeryd, Ernst Johanson i Öjan samt Karl Andersson och David Andersson i Krokek. Mötet enades om att bygga redan i sommar. Folkskollärare Johanson fick i uppdrag att uppgöra förslag till ritning.

Så var läget i februari 1920. Det var den lilla föreningen som tagit initiativet. Av protokoll från styrelsemöte i Sjöberga den 17 januari 1920 framgår att bygge av ett nytt missionshus diskuterades och att *ha ett gemensamt möte med den stora föreningen snarast för att gemensamt diskutera frågan.*

Men i den stora föreningen uppstod tveksamheter till bygget. Vid styrelsemöte i Munkeryd den 16 oktober 1920 togs frågan upp. På ordförandens fråga beslöts *enhälligt men med tvekan att delta i uppförandet av nytt missionshus med halva kostnaden.*

När den stora föreningen därmed sagt ja kunde planeringen gå vidare. Tomtfrågan löstes. Hösten 1920 började grundgrävningen. Båda föreningarna deltog i arbetet och i planeringen.

Den 8 januari 1921 skrev Karl Jakobsson i Hagalund en årsberättelse för den lilla föreningen. Han var föreningens sekreterare. Han skrev att grundgrävningen i det närmaste var klar. Den lilla föreningen hade bidragit med 27 dagsverken och 4½ ökdagsverken.

Under sommaren 1921 revs det gamla missionshuset. Material i detta skulle så långt möjligt användas i det nya. Mötesverksamheten fick rätta sig därefter. Möten hölls hos David Karlsson i Lilla Krokek och i Munkeryd. Det var kanske frilutsmöten, eller logmöten där vädret så krävde.

Den 28 juli 1921 skrev Östgöta-Bladet att ett nytt missionshus i Stava *har börjat byggas. Det uppförs på en mycket vacker och centralt belägen tomt vid vägkorset Stava – Tällekullen och den gamla landsvägen till Gränna. Tomten har inköpts av hemmansägaren Gustaf Karlson, Lilla Krokek. Huset kommer att inrymma två samlings-salar, en större och en mindre samt bostad för vaktmästare, rymligt och fullt tidsenligt.*

I lilla föreningens årsberättelse saxar jag följande:
Vi har haft förmånen att tillsammans med vår missionskollega bygga detta präktiga missionshus som till dato kostar 15 712:78 kronor. Snickarna med byggmästare Göransson från Visingsö

kom den 20 juli och avskedsfest för dem hölls den 11 november.

En invigningshögtid hölls den 27 i samma månad, då distriktsföreståndare Jansson, pastor Wernborg och P M Bergman, Jönköping, hedrade oss med sin närvaro.

Grännatidningen skrev följande: Efter ett kort hälsningstal av August Johansson från Kopparp höll Jansson ett invigningstal och erinrade om att huset byggts uteslutande för heliga ändamål till själars uppbyggelse och frälsning till vilket Gud skall med välsignelse blicka ned, och så förklarade han huset invigt.

Bergman från Jönköping höll sedan en predikan över orden i Matteus 21:5 "Se din konung kommer". Komminister Wernborg talade till sist varma, manande ord om vikten att samla skatter för himmelen. Uppgränna mässingmusikkår höjde festen med sin utmärkta musik och sång. Kollekt upptogs för byggnadskassan som uppgick till 140 kronor. Detta om invigningen.

Hur finansieringen gick till i detalj är svårt att redovisa. Stora uppoffringar gjordes av alla medlemmar. Insamlingar gjordes, låntogs hos personer som hade ledigt kapital.

Oskar Andersson i Porsarp och hans syster Amanda var långivare en tid. Predikanten Anton Karlsson var också långivare.

Möjligen hade lilla föreningen lättare att få fram pengar. I stora föreningen noteras kassabrist. Föreningen önskade att återstående arbeten, såsom inredning av övre rummen, målning m.m. skulle uppskjutas. Men ändå kunde byggnadsarbetena fullföljas. Stall och övriga uthus uppfördes. Missionshuset målades, såväl invändigt som utvändigt.

Den totala kostnaden av missionshusbygget uppgick den 31 december 1924 till kronor 19 770:98.

I lilla föreningens årsberättelse för 1924 uppges medlemsantalet vara 53. Fyra hade tillkommit under året. Föreningen hade en skuld på 1000 kronor på vilket hälften under 1925 skulle avbetalas. Vi kan ana att den lilla föreningen höll på att växa om den stora.

Utanför missionshuset står idag en stor ek. Den är jämnårig med missionshuset, eller kanske något år äldre. När missionshuset stod klart och tomten röjdes fanns ett stenrös där eken står idag. Stenröset röjdes bort.

Henry Johansson från Öjan var med i arbetsgänget. Han tyckte att eken skulle stå kvar. Det var då en ung ek, men den växte till sig. Den gav snart skugga. Då snickrade Elvir från Öjan en grupp

trädgårdsmöbler, bestående av soffa, stolar och bord. Materialet var ekgrenar, som på den tiden användes till trädgårdsmöbler. I många år stod denna möbel under eken. Tänk om denna ek kunde berätta, om alla människorna, inte bara om de stora festerna där utan också alla de små mötena.

I de övre rummen i missionshuset flyttade systrarna Emma och Hilda Gustavsson in 1924. De skötte vaktmästarsysslan. År 1926 kom Edvin och Maria Karlsson och övertog detta ansvar.

Ur jubileumsskriften hämtar jag följande: *År 1927 blev det fråga om att bygga källare och visthusbod men den stora föreningen ansåg sig då inte kunna vara med om detta bygge. Därför utfördes det ensamt av lilla föreningen och kostade 800 kr.*

Cykelns revolution

Jag har tidigare nämnt att det tog tid innan cykeln blev var mans egendom. Kanske var det på 20-talet som cykeln blev allmän? De ökade sedan i antal, undan för undan. Utanför missionshuset stod mängder av cyklar under mötena. Kanske var cykeln den största *revolutionen* bland vanligt folk i våra bygder?

På en kort stund kunde man nå Ödeshög, och Gränna, kanske Tranås. Det gick snabbt att cykla till andra missionshus, till Bultsbol och Haddåsen. Men grindarna får vi inte glömma. Grindar överallt som måste öppnas. På småvägarna var det grind vid varje äng och beteshage. På stora landsvägen var grindarna borta.

Men de som skulle leda en ko till Ödeshög fick räkna med att det tog hela dagen. Då gick de den gamla Holavedsvägen.

Det kom också en utveckling av cykeln i form motorcyklar. De blev vanliga. Elvir i Öjan skaffade motorcykel och använde den under sina predikoresor. Men låt oss återvända till missionshuset.

I missionsföreningens kassaböcker börjar bilar nämnas. Då har vi kommit in på 1930-talet. En och annan predikant fick bilskjuts av Einar Karlsson i L Krokek.

Talare från de egna leden

Så stod det nya missionshuset där. Där stod också stall och andra uthus. Allt rullade vidare.

Ur de egna leden fostrades också talare, evangelister, predikanter, pastorer och missionärer. Jag vill nämna fyra sådana.

Anton Karlsson var född 1885 i Kopparp, son till skomakaren Karl August Karlsson och Martina Blom. Fadern var styrelseledamot i stora föreningen. Anton hade därför på nära håll kunnat följa verksamheten. Han skrevs som skomakeriarbetare och arbetade kanske hos Hedin i Sjöberga.

År 1916 flyttade han till Ekeby. Han blev senare predikant i Missionsförbundet och bodde i Linköping. Han är förmodligen identisk med den predikant Anton Karlsson som 1926 lånade ut pengar till föreningarna i Stava vid byggandet av det nya missionshuset. Han är också omnämnd bland de predikanter som då och då besökte Stava.

Hugo Stavlid föddes 1910 i Stora Smedstorp, son till Johan och Johanna Andersson. Modern dog en tid efter att Hugo blivit född och Hugo kom till fosterföräldrar i Munkeryd, Karl och Lovisa Berg. När Hugo var fem år flyttade föräldrarna till Gammalsby. Det var den 14 mars 1915 och rykande snöstorm med många minusgrader. Hur skulle den lille Hugo klara resan? Resan gick på kälkar efter häst. Han stoppades då ner i ett skåp till en diskbänk, omstoppad med filtar. Diskbänkar var då lösa inventarier och togs med. På detta sätt kom han så till Gammalsby.

Hugo var sedan dräng hos Farman i Stava och på andra ställen i bygden. Sista drängplatsen hade han hos August i Gatugården i Ödeshög. Han var sedan ute som evangelist flera vintrar innan han kom in på Missionsförbundets skola på Lidingö. Därefter var han pastor på olika håll, Roslagen, Hedemora och Stockholm. Han fick sedan luftrörsproblem och slutade som pastor. Då fick han anställning vid Svenska Morgonbladet i Stockholm och senare vid Svenska Dagbladet. Som pensionär bodde han en tid i Ödeshög och sedan i Hedemora. Han blev 94 år gammal. Hans två söner bor i Hedemora.

Öjepöjka

Ytterligare två personer från våra bygder valde att på heltid ägna sig åt att föra ut det kristna budskapet. Det var bröderna Elvir och Gösta Johansson från Öjan.

Där fanns fem pojkar i Öjan och de kallades i bygden för *Öjepöjka*. Föräldrarna var Ernst och Selma Johansson i Öjan. Men det fanns flera generationer bakåt med kristna traditioner inom familjen.

Ernst och Selma och deras fem pojkar bodde i Norrgården i Öjan. I stora rummet på bottenvåningen i det röda huset har många stugmöten hållits i gamla tider. Detta kunde Gösta och hans bröder berätta om. Där bars in stolar, pallar och bräder för

att få så många sittplatser som möjligt. Här har predikats både av föreningens egna krafter och av besökande predikanter. För ett par år sedan revs detta hus. Det var ett hus med missionshistoria.

Ernst i Öjan hade helst sett att alla hans söner blev bönder. De skulle gå i hans fotspår hoppades han. Men så blev det inte.

Både Elvir och Gösta började tidigt delta i lilla föreningens verksamhet. När de gått ut söndagsskolan fick de börja hjälpa till som lärare där. Det var kanske mest i Kopparp, det *södra läslaget*. När Elvir var 25 år gick han bibelkursen i Kortebo. Gösta gick den kursen ett år senare, 1928. Därefter följde en tid för dem båda som evangelister.

Båda var populära och omtyckta, kanske kan vi säga folkkära. I tidningarnas predikoturer kan deras namn följas i missionshusen runt om i bygden. Kan det möjligen ha varit de som bidrog till att den lilla föreningen ökade sitt medlemsantal, så att den lilla föreningen blev större än den stora?

År 1937 blev Elvir pastor i Hagshult och senare i Nässjö. Han blev sedan distriktsföreståndare inom Svenska Alliansmissionen, en tjänst som han hade till sin pensionering.

Gösta reste som evangelist åt olika håll, Ockara, Baggemålen, Kristdala och Horn. En mötesserie hade han i Smålands Rydaholm. Ännu på sin ålders höst femtio år senare hade Gösta vänner där. Han var vid den tiden dräng en sommar hos sin broder Henry i Munkeryd. Vid den tiden var missionärskandidaten David Magnusson i Stava på en mötesserie. David blev då sjuk i lunginflammation och dog. Gösta kände sig då kallad att resa ut till Afrika i Davids ställe. Så blev det också.

Gösta studerade en tid vidare vid bibelskolan i Kortebo, sedan ett halvt år vid en skola i Oslo och därefter ett halvt år i Glasgow. År 1931 hade han på Kortebo träffat sin tillkommande hustru Aina. De lovade varandra trohet. Hon åkte till London för sjukvårdsutbildning och reste sedan till Afrika 1934. Två år därefter reste Gösta till Afrika som missionär.

Frånsett korta perioder hemma i Sverige har Gösta och Aina hela sitt liv arbetat i Afrika. Även efter sin pensionering bodde de kvar ett antal år i Johannesburg.

Elvir och Gösta antog på 1930-talet släktnamnet Stavman.

De övriga pojkarna från Öjan, Henry, Ivar och Holger, kom alla att engagera sig i missionsverksamheten. De var med i styrelser och kommittéer och de var söndagsskollärare.

Men det fanns flera *infödda talare* än dessa fyra som jag nu berättat om. Helge Hård från Hårstorp var en, Lennart Svensson från Lilla Krokek var en annan. Kanske att de tillhör en senare

tidsperiod, kanske 50-talet. Båda gick evangelistkursen i Kortebo och sedan reste de som evangelister någon tid. De valde att sedan återgå till andra arbeten. Men deras namn förekommer åtskilliga gånger i handlingarna.

Innan vi går in på 30-talet kan vi i *jubileumsskriften* se att 1927 anslöts *lilla* föreningen till Svenska Alliansmissionen. Men det klargjordes att även i fortsättningen skulle föreningen hjälpa Helgelseförbundet att underhålla missionären Nanny Fredriksson. Och evangelister från Helgelseförbundet skulle även i fortsättningen hitta vägen till Stava missionshus.

På 1920-talet hade kommit nya tider och nya vanor. Bilar brummade fram på landsvägen men på våra små vägar i bygden dröjde det. Cyklarna kom först. Utanför missionshuset stod många cyklar under mötena där.

Bil-Anton var kanske den förste i bygden som hade egen bil men snart kom flera andra. Det var Einar i Krokek, skolläraren Einar Gustafsson i Munkeryd och Albert i Svinåsen. Ivar i Haddåsen är också nämnd som tidig bilägare.

Järnväg mellan Ödeshög och Gränna var länge planerat. En stor järnvägsstation var planerad i Munkeryd. Tänka sej, järnvägsstation med stins, godshantering m.m. Men järnvägen blev aldrig av.

År 1921 startade busstrafiken mellan Ödeshög och Gränna. Privatbilarna kom, lastbilen kom och sedan rullade det vidare med allt högre fart. År 1927 startade tillverkningen av Volvo-bilar i Göteborg.

Omkring 1915 kom den första biografen till Ödeshög. Från år 1919 fanns det tre biografer där. Samma år visades en film om Jesu liv. Den visades också för lärare och skolbarn. Men hur många från vår bygd som såg den vet vi inte. I november 1922 visades en historisk film om förföljelsen av de kristna i Rom. Men ännu var det bara stumfilmer. De flesta filmerna som visades var annars äventyrsfilmer och skojfriska filmer av typ *Anderssonskans Kalle* och Chaplin-filmer. *Fyrtornet och släpvagnen* samt *Biffen och bananen* förekom också. De sistnämnda kom kanske något senare.

År 1931 kom ljudfilmen. Det var en revolution på den tiden. Men ännu var det bara svartvita filmer. Det var dessutom synd att gå på bio på den tiden. Men en film av bibliskt motiv kanske var tillåten?

Det var förresten mycket som var synd i min barndom på 30-talet. Jag återkommer längre fram om detta.

Vid 30-talets början bodde drygt 450 personer i Stavabygden och det fanns gott om ungdom. Verksamheten i missionshuset blomstrade. Det var söndagsskola, juniorverksamhet, ungdomsverksamhet, blåbandsförening och två missionsföreningar, den stora och den lilla. År 1930 var de två föreningarna ungefär lika stora. Sedan började den stora föreningen minska och den lilla föreningen att växa sig större.

I den stora föreningen var August Johansson i Kopparp ordförande och i styrelsen fanns Hjalmar Karlsson i Stora Krokek, Georg Svensson i Kopparp, Albin Berg och Ossian Karlsson i Munkeryd samt David Gustafsson i Holkaberg. Se fotobilagan.

Den stora föreningen hade en omfattande verksamhet i början av 30-talet men sedan minskade antalet medlemmar. År 1935 var antalet 21 och år 1940 var antalet 19. Verksamheten minskade och upphörde 1942. Det var säkert sorgligt att uppleva för alla de som under många år kämpat i ledningen för denna förening.

År 1935 hade den lilla föreningen 65 medlemmar. Ordförande var Oskar Hedin i Sjöberga, Ernst Johansson i Öjan var vice ordförande, Viktor Andersson i Narbäck var kassör. I styrelsen fanns också Einar Gustafsson i Munkeryd som sekreterare och David Gustafsson i Holkaberg, Karl Andersson i Lilla Krokek, Axel Fransson i Sjöberga, Teodor Gustafsson i Kopparp, Henrik Tallberg i Lilla Krokek och Ivar Johansson i Munkeryd samt som hedersledamot Karl Jakobsson från Lilla Krokek. Några av dessa namn hade förut funnits i styrelsen för den stora föreningen.

Oskar Hedin i Sjöberga var en drivande kraft på många sätt. I Sjöberga hade han skotillverkning med flera anställda. Han åkte till torgen i Ödeshög och Gränna och sålde sina skor. Viktor Andersson i Narbäck skjutsade honom med häst och vagn i många år. När busstrafiken började blev det bussen i stället. Oskar Hedin startade också en skoaffär i Ödeshög. Den sköttes av sonen Verner, som senare övertog den.

År 1937 den 7 september skulle Oskar hämta ett paket som kom med bussen. Han blev då påkörd av en motorcykel på landsvägen och dog senare samma dag på sjukhuset i Vadstena.

Det blev sonen Manne Hedin som efter Oskar blev ordförande i *lilla föreningen*. År 1942 blev David Gustafsson i Holkaberg ordförande. Han var sedan ordförande i många år. Han var en lugn och sansad person. Han kunde också spela orgel. Men det har mest varit kvinnliga organister i missionshuset.

Verksamheten i missionshuset var omfattande i båda föreningarna. Det var kvällsmöten de flesta kvällarna i veckan. De följdes av större möten under helgerna. Det var Nanny-fester, Naemi-fester, missionsmöten, blåbandsfester, försäljningar m.m. Det var ungdomsföreningen, juniorerna, blåbandsföreningen eller någon av de båda missionsföreningarna. Missionshuset var det nav där hela bygden möttes.

Från jubileumsskriften hämtar jag följande: *År 1930 hade evangelisterna Anna Lööf och Karin Lindström möten i Stava missionshus hela vintern och då ökades antalet medlemmar i lilla föreningen. År 1934 hade vi också seriemöten men då av Anna Lööf och Margit Stork. Dessa evangelister var från Helgelseförbundet.*

När vi läser protokollen från de båda missionsföreningarna är det bara män som sitter i styrelsen. Var fanns kvinnorna? Det var ju till stor del en kvinnokamp detta, redan från väckelserörelsens början. Jo, vi hittar kvinnorna i symötesverksamheten. Där fanns de. Symötena var egentligen kärnan i verksamheten, från början och långt framåt i tiden. I stora föreningen var det Jenny Karlsson och Etel Karlsson i Stora Krokek som svarade för den delen. I lilla föreningen var det Klara Hedin i Sjöberga. Hon hade detta ansvar från 1904 till 1940.

Ungdomsföreningen som bildades 1917 hade undan för undan ökat sin verksamhet och hade egna försäljningar och imponerande årsinkomster. Ungdomsföreningen sände egna bidrag till missionsfälten. Föreningen hjälpte också till att betala kostnader för missionshuset, för driften och för vaktmästarens lön.

I ungdomsföreningens styrelse ingick personer från både den stora och den lilla föreningen. Där tycktes inte finnas några skillnader i trosfrågor. I ungdomsföreningen fanns också kvinnor med i styrelsen.

Predikoverksamheten fortsatte som tidigare. En fast lokalpredikant i början av 30-talet var Edlund. Han delades mellan Stava, Bultsbol och Haddåsen. Elvir och Gösta från Öjan skymtar också i predikoturerna, både i Stava och runt om i bygden.

Ungdomsföreningen hade år 1930 sex stormöten eller fester, 15 predikomöten och 38 ungdomsmöten.

De båda missionsföreningarna hade då inte motsvarande redovisning av antal möten, men hade kanske ungefär motsvarande.

Blåbandsföreningen hade också ett antal möten och fester.

1930-talet var det årtionde då andra världskriget startade. Det var politisk oro under flera år och detta avspeglas i årsberättelserna. Men verksamheten i missionshuset påverkades egentligen inte, mer än att lilla salen under någon tid blev förläggningslokal för luftbevakningen.

Vid 1940-talets början bodde ännu ca 400 personer kvar i de 19 byar som jag räknar till Stavabygden.

Den stora missionsföreningen hade år 1940 19 medlemmar och var då nära nedläggning. Men verksamheten drevs vidare. Enligt årsberättelsen hade predikanter från ansgarieföreningar samt evangelister besökt Stava.

August Johansson i Kopparp var ännu ordförande. Syföreningen förestods av Karin Karlsson, dotter till postbäraren Ossian Karlsson i Munkeryd. Hon var också medlem av styrelsen, tillsammans med Ossian Karlsson och Albert Karlsson i Kopparp, Hjalmar Karlsson i Stora Krokek och Amanda Andersson i Porsarp. Här mötte vi faktiskt kvinnor i styrelsen.

År 1941 hade stora föreningen 16 medlemmar. Då hade August Johansson, föreningens ordförande dött. Ny ordförande blev Bertil Andersson i Munkeryd.

År 1942 hade föreningen 13 medlemmar. Predikoverksamheten hade uppehållits med hjälp av pastor Henrik Arvidsson samt resepredikanter. Kanske avstannade verksamheten i november 1942. Den 20 oktober detta år hölls en missionsförsäljning. Hur många möten som föreningen därefter höll är obekant. Inga protokoll finns om detta. I lilla föreningens årsredovisning från 1946 framskymtar *möten som anordnats ensamt genom Stava gamla missionsförening*.

Med en känsla av vemod jag läser de sista anteckningarna från *den stora föreningen*. Det var smärtsamt för alla dem som varit med i verksamheten. Verksamheten upphörde kanske 1942 men föreningen fanns kvar. Den hjälpte då till att stötta den andra föreningen med bidrag till olika kostnader. Och medlemmarna behövde inte *vara hemlösa*. De gick efter någon tid över till *den lilla föreningen*.

Den stora (gamla)föreningen upplöstes den 27 mars 1952.

En enda missionsförening i Stava

Som jag berättat här ovan upphörde verksamheten i den gamla föreningen under 1942. Föreningen fanns kvar i ytterligare tio år. Efter diskussioner överfördes missionshuset till den lilla föreningen. Då ändrades också namnet från *Stava lilla missionsförening* till *Stava missionsförsamling*.

År 1940 hade den *lilla föreningen* 57 medlemmar. Antalet hade under några år minskat från 64 men ökade till 64 igen mot slutet av 40-talet.

Styrelsen bestod av Manne Hedin ordförande, Ernst Johansson vice ordförande, Viktor Andersson kassör, Einar Gustavsson sekreterare, David Gustavsson vice sekreterare, vidare Karl Andersson, Axel Fransson, Henrik Tallberg, Teodor Gustavsson och Ivar Johansson. I syföreningen styrde Greta Hedin och Mimmi Gustafsson.

År 1942 blev David Gustavsson i Holkaberg vald som ordförande. Han var som tidigare sagts en lugn och samlande person som ingav förtroende. Han var ordförande under många år. Men vi dröjer oss kvar i början av 40-talet.

Det var krig i världen. Vårt land klarade sig undan det direkta kriget men vi påverkades ändå på flera sätt. Det blev ransoneringar på livsmedel och många andra varor. Många män i bygden blev inkallade i beredskap och gick vakt i sträng kyla på många platser, på broar och vid viktiga anläggningar.

Luftbevakningen använde lilla salen i missionshuset som förläggning för luftbevakningspersonal från 1 augusti 1941 och någon tid in på 1942. Detta var också en kall vinter. Den stora salen var svår att värma upp. Verksamheten under vintern blev då något begränsad.

Men sedan kom verksamheten igång igen och blev mer omfattande än tidigare år. Årsberättelsen för 1943 berättar om Nanny-festen, Gösta-festen, ett missionsmöte, missionsauktion och julotta. En bibelstudievecka hölls i mars.

Evangelisten Lennart Johansson hade under 1943 ett 70-tal offentliga möten i Stava. Pastor Losjö var fem gånger i Stava och hans möten var välbesökta. Därutöver hölls två möten av missionär Dreijer, två möten av Einar Johansson och två möten av Stig Wikström. Holmbert, Herbert Gustavsson, Oskar Almqvist, Tage Davidsson och Stavert höll ett möte vardera. Allt som allt höll föreningen 98 möten under 1943. Dessutom hölls det 19 symöten.

Till detta kan läggas ungdomsföreningens aktiviteter.

Lennart Johanssons månadslön var 66:60 och till detta bidrog Stava gamla (eller stora) missionsförening med en tredjedel. Lennart Johansson bytte efternamn detta år och hette sedan Lennart Hagvil. Detta namn kommer många ihåg. Han delades mellan Stava, Bultsbol och Haddåsen.

Om ungdomsföreningen och juniorföreningen sägs inget och vi kan anta att de hade sina möten utöver vad som uppgetts här. Söndagsskolan drevs också fortfarande av en särskild förening, liksom de två söndagsskolfesterna varje år.

Verksamheten var omfattande, imponerande skulle vi kunna säga. Men ändå hade den inte nått sin största omfattning. Rekordnoteringen skulle komma senare.

Vi kan påminna oss de stora vedkaminerna, en i stora salen och en i lilla salen. Där eldade Josef och Ester så att besökarna inte skulle frysa. Lilla salen var lättare att värma upp. Men vintern 1943-44 kom elektriciteten. I oktober 1943 kom från Asea ett anbud på 660 kronor för installationen. Den 17 september 1944 var allt klart. Då hölls en speciell ljusfest i missionshuset. Vedkaminerna försvann så småningom.

Efter Lennart Hagvil kom Erik Fransson. Hans väckelsemöten i missionshusets lilla sal minns säkert många. Det var fart och fläkt, det var dragspel och det var läsarsånger som sjöngs med full kraft. Det var nästan så att taket lyfte. Det var predikningar med synd och skuld. En och annan kanske kände rädsla när de sedan vandrade hemåt på mörka stigar och vägar.

Vi bör också påminna oss sångföreningen. Där var Svea vid orgeln, Greta, Gina och Manda med gitarrer, Ingegerd, Åke med mandolin, Bertil, Einar, Helge och Etel. Alla stod de där och gav oss oförlömliga minnen. *Sången ädla känslor föder.*

Stigar och vägar

Det stod många cyklar utanför missionshuset har jag skrivit. Men det var ändå många som gick till fots till missionshuset. Min egen stig från Munkeryd till missionshuset gick rakt genom skogen.

Det var grindar, det var stättor över gärdesgårdar och spång över bäcken. Det var stora slitna trädrötter. Många års vandringar på denna stig hade gjort att *fötterna visste* var trädrötterna fanns och när fötterna skulle lyftas lite högre. Sista biten närmast mis-

sionshuset var sumpig och kärrbetonad, men så kom jag fram just intill missionshusets sydöstra hörn. Där var en stätta över staketet. Jag var framme vid missionshuset.

Alla vägar bär till Rom, så lyder ett gammalt ordstäv. För människorna i vår bygd kunde vi ännu på 1940-talet säga att alla stigar och vägar ledde till missionshuset. Det kan ses som en överdrift, men missionshuset var bygdens stora samlingsplats.

Många hade fotogenlykta med sig under mörka kvällar. Det var en *fenixalykta* att bära i handen. Min far Ivar har berättat om sina vandringar från Gyllinge och till Haddåsens missionshus på stigar via de gamla torpen Årliatorpet, Samla-Imlis, vidare över Gåsabol och sedan till Haddåsens missionshus. Han hade då en sådan lykta för att lysa sig med. Så gick det till i gamla tider. Människor gick långa vägar för att komma till missionshuset.

Kanske bör jag också påminna om tiden just omkring 1950. Då kom bilarna. I varje by, ja nästan på varje gård byggdes ett bilgarage. Nya tider stundade. Cyklarna minskade i antal utanför missionshuset. Nu började i stället personbilarna stå i långa rader på vägkanterna. Där stod Henrys Dodge, Holgers Ford Eifel, Ivars Opel Olympia, skollärares Austin. Detta var bara några av de bilar som vi kunde se där.

Det var gott och väl med bilar som smidigt förde oss dit vi ville. Men bilarna blev också en bricka i samhällsförändringen. I takt med avfolkningen ledde allt fram till ökad samverkan med närliggande missionsföreningar.

Almanackorna i Öjan

Hösten 2012 fick jag av min kusin, Ing-Britt Gustafsson, låna ett antal almanackor. De var av typ fickalmanacka, de flesta inbundna. Där fanns för varje dag en rad att anteckna vad som hände den dagen. Dessa almanackor hade skrivits av hennes mor Svea Johansson i Öjan. De omfattade åren mellan 1937 och 1971. Det var under dessa år som hon och hennes man Holger var i ledningen för verksamheten i Stava. Det blev nästan lite av *missionsdagböcker*.

Svea var organist i Stava under många år. Hon och Holger var alltid med på mötena. Verksamheten i missionshuset var en stor del av deras liv. Almanackorna bär vittnesbörd om detta. Där har Svea antecknat de olika mötena i missionshuset, vem som skulle predika m.m.

Av Sveas anteckningar kan vi se hur mötesverksamheten

minskade under 60-talet. Där kan man också se hur samverkan i kretsen ökade.

Den 4 september 1969 flyttade Svea och Holger till Ödeshög och sedan minskade anteckningarna. Svea avled 1971. Holger fortsatte som aktiv i missionsförsamling. Han avled 1989.

Tältmöten

Vid mitten av 1940-talet kom tältmötena. Första gången jag möter begreppet i våra bygder är 1945. Då var det tältmöten i Hult i Adelöv. I augusti år 1946 var det tältmöten en vecka i Gyllinge. Kanske var det pingstförsamlingen i Adelöv det också.

År 1947 hölls de första tältmötena här. Tältet var rest i Munkeryd och mötena började den 24 juni. De höll sedan på till den 13 juli. Det var många talare. Där var Malmås, Linghammar, Ester Borg, Lennart Hagvil, Rudolf och Olle Fast, Bertil Andersson, John och Tage Karlsson, Erik Fransson, Stavman, Erik Hertz och Viktor Snöfelt. Många av oss äldre kommer väl ihåg dessa namn och kommer också ihåg stämningen under dessa tältmöten.

Fredagen den 11 juli hölls dopförrättning vid Sjöberga med 24 dopkandidater. Dopförrättare var Gösta Stavman. Omkring 300 personer stod på stranden. En kollekt upptogs till en dopgrav i missionshuset.

Detta kan säkert ses som ett märkesdatum i Stava missionsförsamlings historia.

Tältplatsen i Munkeryd var bra och tältet restes där under många år. Tältmötena brukade också omfatta Bultsbol och Haddåsen, med ett par veckor på varje plats.

Så gick åren och med tiden blev det även här en samordning med kretsen i övrigt.

Missionshusets storhetstid

Det är svårt att ange en tidpunkt som skulle vara missionshusets storhetstid. Skall det vara flest antal möten under året, högsta bidraget sänt till missionen, kanske högsta antalet medlemmar? Jag vill inte driva fram ett enda svar. Dessutom är årsberättelserna inte alltid jämförbara. Redovisningarna skiftar något.

Ur årsredovisningarna har jag hämtat följande uppgifter för att visa vad som skett.

År 1947 var David Gustavsson ordförande, Ivar Johansson vice ordförande, Einar Gustavsson sekreterare och Viktor Andersson kassör. Detta år hölls det i missionshuset cirka 150 möten. Till detta skall läggas juniormöten och söndagsskola. Därut-

över hölls ett antal enskilda möten, troendemöten, ett 20-tal tältmöten samt de vanliga symötena. Antalet medlemmar var då 56.

Jag berättade om Erik Fransson och hans möten. Jag vill gärna fortsätta något där. 1950-talet är fortfarande kvar i minnet hos många av oss.

Efter Erik Fransson kom andra evangelister. Det var Lennart Berglund och det var Georg Svensson. Den sistnämnde kom på ungdomsföreningens kallelse. Men det *råder intim samverkan mellan den och missionsföreningen*. Så skrevs det i missionsföreningens årsberättelse för 1949.

Men det kom flera evangelister. Det var Ulla Abelsson, det var Margit Karlsson och Lillie Albertsson, det var Fagerberg och Åke Lönander.

Det var 1949 som Åke Lönander först dyker upp i protokollen. Den 4 oktober 1951 höll han sin sista predikan i Stava innan han avreste som missionär till Japan. Åke Lönander var aktiv och hade många järn i elden. Det var kurser i engelska och det var bibelstudier. Han beskrevs i årsberättelsen för 1950 som mångsidig och uppskattad av såväl äldre som yngre, *men han tycks ha särskilt gott handlag med söndagsskolbarn och juniorer*. Lönander var delad mellan Stava, Bultsbol och Haddåsen.

Det var kanske något av en storhetstid detta i Stava missionshus. Evangelister hade seriemöten och därutöver hölls alla andra möten och fester. Det var offerfest i januari, Nanny-fest i februari, bibelstudievecka i mars samt Naemi-fest, missionsdagar, söndagsskolfester och kretsmöte samt därutöver alla möten i övrigt med besökande resepredikanter. Missionsföreningen uppger totalt 120 möten i missionshuset. Därutöver hölls som vanligt tältmöten. Därutöver var det ungdoms- och juniormöten.

Bland de talare som detta år omnämns i protokollen kan nämnas H Bergdahl, Karl-Georg Svensson, Åke Persson, Täringskog, Nanny Fredriksson, Karl-Erik Andersson, Gullvi Karlsson, Ivan Widén, Alfred Jonsson, Astrid Andersson, Elvir Stavman, Furustam, Stina Axell, Dalestrand, E Forsman, G Klasson, Olle Richardsson, Erik Karlsson, J Ernborg och Oskar Gustafsson.

Detta år skedde stora reparationer av missionshuset. Stora salens väggar och tak belades med plattor och båda salarna målades. Det var så mycket arbeten att det blev en invigningsfest.

En altartavla med motiv ur Jesu bergspredikan uppsattes. Den målades av konstnären Trapp i Gränna och uppsattes någon gång 1951. Då var ännu inget beslut om inköp fattat. Efter omröstning beslutades att tavlan skulle köpas. Bidrag till tavlan hade skänkts

av Josefina Danielsson i Hårstorp. Därutöver hade andra personer gett ytterligare bidrag. Tavlan behövde således inte belasta föreningens budget.

Hösten 1951 och vintern 1952 var evangelisten Chalmar Nyman här. Han efterträddes av Erik Elg som var pastor för Stava, Bultsbol och Haddåsen fram till augusti 1954. Det kan också antecknas att vid sidan av honom förekom seriemöten med evangelister då och då.

Låt mig lämna några siffror ur årsberättelserna. År 1953 hölls det 130 offentliga möten och 17 symöten. Antalet medlemmar var 85. Detta var ett förvånande högt antal. Som förklaring sägs att 20 nya medlemmar har tillkommit genom att Stava fria församling upphört.

År 1954 hölls det 96 offentliga möten och 13 symöten.

Efter Elg kom Henry Andersson. Han var också pastor för Stava, Bultsbol och Haddåsen. I fem år stannade Henry Andersson här. Sedan flyttade han den 15 november 1959 till Åsarp i Västergötland. År 1956 höll Henry Andersson 85 offentliga möten. Antalet medlemmar i församlingen var 78.

Under 1960 fanns ingen anställd pastor. Men trots detta skrevs i årsberättelsen att verksamheten varit god. Några avmattningstendenser hade inte märkts trots att folkmängden minskat, *att trakten är stadd i kraftig tillbakagång. Särskilt är det ungdom som saknas. I söndagsskolan har antalet elever minskat betydligt, och kommer att minska ytterligare de närmaste åren.* Antalet medlemmar i Stava missionsförsamling är 62.

Någon fast anställd pastor fanns inte 1960. Det var besökande predikanter och evangelister som gjorde verksamheten. Festerna var kvar, Stava-konferensen hölls också, med Elvir Stavman, Nils Hult och Harald Andersson. Tältmötena hölls fortfarande i Munkeryd denna sommar. De andra, vanliga festerna hölls också.

År 1961 kom Allan Vendefors till Stava. Detta år avled David Gustafsson i Holkaberg. Han hade under många år varit ordförande och även dessförinnan varit i ledningen för verksamheten. Han efterträddes av Holger Johansson i Öjan. Den tid som Allan Vendefors verkade som pastor här kan också sägas ha gett starka och goda minnen. Ännu fanns en stark och omfattande verksamhet. Allan Vendefors avtackades den 23 augusti 1964. Men han har fortfarande många vänner i bygden.

Den 5-6 september 1964 hölls välkomstmöten för den nya pastorn, Björn Åderman. Han var också pastor för Stava, Bultsbo och Haddåsen. Ännu fanns den gamla organisationen kvar, den som funnits i nära 100 år. Han avtackades den 28 augusti 1966.

Den 20 december 1964 avskildes Runa Stavman som missionär för Sydafrika. Hon var dotter till Aina och Gösta Stavman och underhölls sedan av Stava missionsförsamling tillsammans med övriga församlingar i SAM-kretsen. Hon gifte sig med missionären Olof Hjälmeffjord.

År 1966 var antalet medlemmar 71. År 1967 var antalet medlemmar 64.

De som stod utanför

När jag tänker tillbaka till åren omkring 1950 påminner jag mig att det utanför missionshuset stod ett gäng ungdomar. Missionshuset var bygdens träffpunkt. Vid varje möte stod de där, 7-8 yngre män, bland dem Nils Karlsson från Kopparp. Om det var kyligt kunde de komma in någon stund och sitta på bakre bänkarna. Men de ville helst stå för sig själva utanför missionshuset.

Kanske var det vackra flickorna de ville se, men då skulle de ju varit med inne i missionshuset. Bland dem som stod utanför var alltså Nils Karlsson. Jag har valt honom som representant för denna grupp. Han kallades allmänt för *Nisse med träbenet*. Jag vill berätta mera om honom.

Han var som de flesta ungdomar, men det var en olycka som gjorde livet annorlunda för honom. En allvarlig olycka. Nisse var dräng hos Kalle och Helga i Narbäck. Måndagen den 15 januari 1945 hade Nisse med häst och kälkar hämtat ett lass med bränsle på gårdens östra marker. På hemvägen hade hästen börjat skena. Lasset törnade mot en grindstolpe. Nisse kom i kläm mellan lasset och grindstolpen och föll av, svårt skadad.

Han hämtades med ambulans till Vadstena lasarett. Det slutade med att Nisse fick ena benet amputerat. Han fick protes med en starkt haltande gång. Med tiden fick han en pension. Han bodde kvar i föräldrahemmet i Kopparp. Hans föräldrar var med i verksamheten i missionshuset. Hans morfar och mormor hade båda varit aktiva där. En morbroder till Nisse var predikant i Missionsförbundet.

Nisse deltog i bygdens liv. Han kom till missionshuset när det var möten där. Han sågs sällan inne i missionshuset, men mera sågs han utanför i samspråk med jämnåriga. Han hördes ofta diskutera kvinnor. När man lyssnade på dem hördes diskussionerna

handla om *sloka o köner, det var den tidens namn på pojkar och flickor*.

Han sällade sig till klungan utanför missionstältet på somrarna när det var tältmöten. Han cyklade omkring i bygden och han var elegant klädd i kostym och vit skjorta med slips och hatt. Så skulle man se ut på den tiden. Jeans och gypadojor var då helt okända begrepp. På 40-, 50- och 60-talen var man välklädd.

Nisse var pratsam och han var välorienterad. Han visste vad som hände i bygden. Kanske borde jag skriva en mera utförlig berättelse om *Nisse med träbenet*. Han är värd en egen berättelse. Men här i min berättelse om missionshuset får detta räcka. Hur gick det med Nisse sedan? Han avled 2010 på Solgården i Ödeshög där han bott några år.

Många försök gjordes att få denna grupp att komma med i verksamheten. Med tiden försvann gruppen. Den hörde till 1940- och 50-talen.

När de stod där utanför missionshuset kunde de höra hur läsar-sångerna sjöngs därinne, som *Innanför eller utanför, var skall du stå en gång*, och andra av den tidens läsarsånger.

Landsbygdens avfolkning

Ännu 1950 bodde ca 240 personer kvar i Stavabygdens 19 byar. Ännu var landsbygden levande. Ännu fanns det människor som kunde fylla missionshuset till sista plats. Det fanns barn och ungdom och skolan i Munkeryd var ännu i full verksamhet. Skolan fanns kvar till 1963. Sedan blev det skolskjutsar.

Kvinnorna samlades fortfarande varje lördag till symöte. Dessa symöten var grunden för missionsarbetet. Det hade de varit ända sedan väckelserörelsen började. Det var dessa handarbeten som utgjorde grunden för den årliga missionsauktionen.

Varje tid har sina utmaningar. Nu stod bygden inför något nytt.

Modernnäringen försvann

Fram till denna tid hade det funnits fullt med djur i alla ladugårdar. Kor mjölkades och mjölkbilen kom och hämtade mjölken till mejerier i Gränna och Ödeshög. Men på kort tid försvann det. Kor hade funnits här i tusen år, men nu tog allt slut. Smådrift lönade sig inte längre. Korna försvann och mjölkbordet med dess dialog bönderna emellan också. Ladugårdarna gapade tomma.

Ett litet antal gårdar försökte hålla stånd i det längsta men till slut blev det tomt även där. Beteckningen månskensbönder uppstod. Den innebar att bonden numera hade jobb vi sidan om.

Åkerjorden brukades mindre och mindre. Skogen började återta vad den förlorat hundratals år tidigare. Den odlade jorden har minskat och är tillbaka på 1600-talets nivå, i tunnland räknat.

TVå gårdar valde att ha kor och mjölkproduktion kvar. Det var Staffanstorps och Kushult. På övriga gårdar blev det betesdjur. Tidigare hade torpstugorna försvunnit. Nu började också gårdar och byar att tömmas. Det uppstod ödebyar i bygden.

Det är denna bild som skall läggas till det övriga i denna berättelse om missionshuset. Bygdens avfolkning blev avgörande.

Ödesmättade prognoser har för många år sedan sagt att bygden skulle tömmas på människor. Alla skulle flytta till stan. Men så drastiskt har det inte blivit. Stavabygden håller ännu stånd. Barnfamiljer finns ännu kvar. Missionshuset står kvar och är ännu i aktiv tjänst. Jag skall här något översiktligt berätta om 1900-talets sista decennier.

Men kanske kan jag här tillägga att idag, år 2013, bor ungefär 100 personer i Stavabygdens 19 byar, jämfört med 6-700 för 150 år sedan. Vi är tillbaka på 1600-talets nivå.

Ungdomsföreningen upphör

I början av 1950-talet var Ivar Johansson ordförande i ungdomsföreningen. Helge Björn var vice ordförande, Sigbrit Hård sekreterare och Bertil Davidsson kassör. I övrigt bestod styrelsen av Holger Johansson och Torsten Eriksson. Nya medlemmar år 1950 blev Bernt Henrysson och Helge Hård. Den ungdomen kan vi säga rent spontant.

Ungdomsföreningen hade som jag tidigare berättat en livlig verksamhet. År 1950 hade föreningen en årsinkomst av 1902 kronor. Det anslogs medel till Naemi Karlssons underhåll, till soldatmissionen, till vaktmästarens lön och vidare till den evangelistverksamhet som missionsföreningen drev.

År 1954 var föreningens inkomster 3890 kronor. År 1971 uppgick inkomsterna till 7831 kronor.

År 1952 blev Holger Johansson ordförande. I övrigt ingick Helge Björn, Bertil Davidsson, Inger Bäck, Gunvor Davidsson, Ivar Johansson och Einar Jakobsson i styrelsen.

År 1961 invaldes Helge Björn som ordförande. I övrigt ingick Ingegerd Jakobsson, Bertil Davidsson, Gunvor Davidsson, Inger Bäck, Våge Eriksson och Mats Henrysson i styrelsen.

Så gick åren. Ungdomsföreningen hade en omfattande verksamhet. Kanske att den kunde ses som konkurrerande verksamhet? Men snart skulle ungdomsföreningen inte finnas kvar.

År 1971 den 5 januari hade ungdomsföreningen sitt sista sammanträde. Föreningen upphörde och gick in i missionsföreningen. Då hade föreningen funnits i 55 år. Ordförande vid nedläggningen var Helge Björn. Han hade varit ordförande i tio år. Bertil Davidsson hade varit föreningens kassör i 29 år och Inger Bäck hade varit sekreterare i 15 år.

Vid nedläggningen hade föreningen 25 medlemmar. Jag bör tillägga att i kretsen fortsatte ungdomsverksamheten.

Ungdomens samlingsplatser

Kanske borde jag här skriva något om ungdomens samlingsplatser i gamla tider. När jag förr frågat äldre personer om ungdomens samlingsplatser blev svaret alltid: Vägskälen. Där samlades ungdomarna på lördagskvällarna. Gärna där det fanns utsikt över Vättern.

Vägskälet vid Ren har i flera hundra år varit en samlingsplats. Detta kan vi också läsa om i gamla tidningsnotiser. På midsommaraftonen 1838 hade bygdens ungdom samlats där. Det var midsommarnatt, en natt med magiska krafter. Drängen Johan Larsson från Hulstjövå hade med sig en pistol och hade skjutit några skott. Andra personer hade också fått låna pistolen. En skruv till pistolen hade lossnat och fallit bort. Medan de letade på marken gick ett skott från pistolen. Det träffade den 14-årige Karl Johansson från Målskog i bröstet och han dog genast. Det var ett vådaskott. Johan Larsson dömdes till böter och till enskilt samtal med sin själasörjare. Uppgiften är från Smålands Allehanda.

Denna berättelse visar att ungdomen i gamla tider samlades i vägskälen och med utsikt över Vättern. Väckelsen kom och detta ändrade inte ungdomens vilja att träffas. Platsen vid detta vägskäl har långt senare varit en samlingsplats på midsommarafton för ungdomar från Uppgränna missionsförsamling. Ethel Björn har berättat om detta.

Vid Narbäck samlades i gamla tider ungdomar från Stava, Bultsbol och Haddåsen. Platsen var *Fåraberget* på den gård som Rune och Margit senare ägde i Narbäck. Det var Rune som berättade detta. Här ville många ungdomar dröja kvar till dess att solen gick upp på midsommardagen. Det var gamla traditioner.

Lansalyckan på Hårstorps marker, också med utsikt över Vättern, var också en samlingsplats för ungdomar förr i tiden.

Ungdom har aldrig skytt några mödor för att träffas. Under 1930- och 40-talen var det vanligt att ungdomar gick i sällskap till andra missionshus i närheten. Det blev i första hand till Bults-

bol och till Haddåsen. Medan de gick där sjöng de sina gamla lärsånger. För full hals sjöng de när de gick. De sjöng så det eka-de i skogen. Så har jag hört berättas.

Vaktmästarfrågan

Jag har tidigare berättat om vaktmästarna i missionshuset. År 1932 blev Josef Karlsson vaktmästare. Vi äldre minns Josef och Ester och deras söner. Josef var sirlig och vältalig. Han och Ester bodde kvar i missionshuset till 1954 men flyttade då på grund av åldersskäl. De hade varit vaktmästare i missionshuset i 22 år.

Vaktmästarbostaden blev tom. Det föreslogs att den skulle bli bostad åt predikanter. Så blev det också. Ingegerd och Einar Jakobsson åtog sig att till en början vara vaktmästare. Senare blev det en rullande lista månadsvis.

Sammanslagning

Den nya pastorn hette Arne Eriksson. Han hälsades välkommen den 28 augusti 1966, samtidigt som Björn Åderman avtackades. Men nu började en ny ordning. Arne Eriksson blev pastor för Stava, Bultsbol, Klöverdala och Tjurtorp samt Haddåsen och Åsa. Till hans lön på 1200 kronor per månad samt resekostnadsersättning på 300 kronor skulle Stava, Bultsbol, Klöverdala och Tjurtorp betala 300 kronor vardera samt Haddåsen och Åsa 150 kronor vardera.

Därmed var dessa sex församlingar överens om att tillsammans driva verksamheten. Denna sammanslagning av verksamheten beslutades vid ett sammanträde i Öjan den 13 maj 1966. Men de olika missionsförsamlingarna skulle stå kvar som egna församlingar. Allt skulle inte vara gemensamt. Varje församling hade sitt eget lilla utrymme för egna möten och egna initiativ.

Om vi ser till antalet möten i missionshuset per år var storhetstiden för Stava missionshus förbi. Men det var verkligheten själv som nu styrde. Avfolkning var det stora skälet till sammanslagningen.

Fram mot millennieskiftet

Stava missionsförsamling gick 1966 in i samverkan med Bultsbol, Klöverdala, Tjurtorp, Haddåsen och Åsa. Tidigare hade en sådan samverkan varit med Bultsbol och Haddåsen. Nu krävdes nya tag.

Det var säkert inget lätt beslut att fatta. Men det var klokhet, omtanke och ödmjukhet som låg bakom beslutet. Jag vill också säga kärlek. Det var ingen uppgivenhet. Det var inte det egna som

var huvudsaken. Det var viljan att föra missionsarbetet vidare. Missionsarbete är kärlek.

Närvarande från Stava missionsförsamling vid sammanträdet i Öjan den 13 maj 1966 var Holger Johansson, Helge Björn och Gina Jakobsson. Där var också pastorerna Elvir Stavman, Björn Åderman och Arne Eriksson. Alla församlingar i kretsen hade sina egna representanter med.

Jag vill här översiktligt berätta om de sista tre årtiondena på 1900-talet. Det är en berättelse om stor offervilja och om god sammanhållning kring den gemensamma färdvägen.

Holger Johansson var ordförande i Stava missionsförsamling ännu ett antal år. Han tillträdde som ordförande 1962, då han efterträdde David Gutafsson i Holkaberget. Holger och Svea var välkända i stora kretsar. Helge Björn avlöste Holger på ordförandeposten 1975.

Helge Björn hade under många år varit vice ordförande. Han var sedan ordförande fram till 1981. Helge och hans hustru Ethel var båda engagerade i verksamheten, liksom deras barn.

Det blev en ny struktur på arbetet när 70-talet kom. På årsmötena fördelades och utpekades ansvaret för olika sysslor mera än tidigare. I äldre protokoll var det mest styrelsen som blev utsedd. Men nu utsågs dessutom valberedning, organister, söndagsskollärare, UV-ledare, tonårsledare, kollektörer, församlingstjänare, församlingsföreståndare, representanter i kretsstyrelse samt ombud till konferenser på olika håll m.m. Alla blev engagerade i verksamheten och gavs uppdrag av årsmötet. Kanske var det kretssamarbetet som medförde detta.

Jag har förut betonat kvinnornas stora roll i arbetet. Någon kvinna som ordförande har det inte varit. Ändå vill jag påstå att det är kvinnorna som varit drivande och ledande i Stava missionsförsamling. Så har det varit ända från början. I mer än 150 år har kvinnorna i det tysta drivit missionsverksamhet i Stava.

Det blev Ingemar Holgersson som efterträdde Helge Björn som ordförande. Det blev för Ingemar sedan en period på 25 år, fram till 2008. Då avled Ingemar. Det var en gripande begravningsgudstjänst i missionshuset i Stava den 8/8 2008. Missionshuset var fullsatt. Det var en förtätad stämning.

Att läsa protokoll och årsberättelser ger bara den formella bilden av församlinglivet i Stava. Vill jag få en blick bakom bokstäverna måste jag tala med dem som varit med och hållit i verksamheten och deltagit i besluten. Det har jag också gjort och deras uppgifter har jag bakat in i denna berättelse.

Släktmönster

Jag har tidigare skrivit att det låg släktmönster i missionsverksamheten i Stava. Det stämmer bra. Vi kan följa släktlinjer i sex generationer, där barn har gått i föräldrars fotspår och tagit del i missionsarbetet. Dessa släktlinjer vill jag berätta något om.

Sara Alexandersdotter och Johannes Andersson i Öjan var redan från början med i verksamheten. Det var innan protokoll började skrivas. Men i jubileumsskriften finner vi hennes namn. Att Johannes var med kan vi anta eftersom han i kyrkoboken kallades *fanatiker*. Det var prästens vana att kalla de ivrigaste *läsarna* för fanatiker.

Deras son August Johansson i Öjan och hans hustru Ida Jonsdotter tog över efter Sara och Johannes. Även Idas föräldrar, Johan Jonsson och Sofia Gustafsdotter i Stava var också med i verksamheten, liksom Johan Jonssons bröder. Ida kunde hela bibeln utantill har det uppgetts. Hon var föreståndarinna för syföreningen, liksom hennes svärmor Sara före henne.

Deras son Ernst Johansson i Öjan och hans hustru Selma var också aktiva i verksamheten. Ernst tillhörde styrelsen under en stor del av sitt liv. Alla deras söner, Henry, Elvir, Ivar, Gösta och Holger var alla aktiva i verksamheten. Elvir blev pastor och Gösta blev missionär. De övriga hade styrelseposter i ungdomsföreningen och missionsföreningen.

Barnbarn till Ernst och Selma har tagit över. Jag kan där nämna Ingemar Holgersson i Öjan och hans hustru Inga.

Barnbarns barn till Ernst och Selma återfinns idag i verksamheten. Torbjörn Henrysson är idag församlingens ordförande. Han är sjätte generationen som för arbetet vidare.

Denna beskrivning av släktmönster är inte till 100 procent uttömmande. Det skulle kunna bli mycket mera.

Jag återvänder till Sara och Johannes. Sara hade en syster i Fogeryd. Hennes man var nämndemannen Anders Andersson, som gjorde stora insatser i både Stava och senare i Bultsbol. Denna släktlinje har jag inte vidare följt.

Men Sara hade en broder i Holkaberg som hette Johannes Alexandersson. Han var ledamot i styrelsen för den gamla före-

ningen under många år. Hans son, Gustaf Johansson, gick i faderns fotspår och nästa generation var David Gustafsson i Holkaberget. Han gick tidigt över till den lilla föreningen och där var han ordförande i många år. Han var också i många år ordförande i ungdomsföreningen. Hans hustru Mimmi tog också del i verksamheten.

David och Mimmi i Holkaberget lät sina barn ta över. Ingegerd har under många år varit aktiv, först i ungdomsföreningen, sedan missionsföreningen och vi måste också nämna hennes arbete i söndagsskolan och i sångföreningen. Hennes broder Bertil var under 29 år kassör i ungdomsföreningen. Gunvor har också under många år varit aktiv i verksamheten.

Jag har tidigare nämnt Johan Jonsson i Stava och hans hustru Sofia Gustafsdotter. En son till dem var Oskar Hedin i Sjöberga. Han var under många år med i ledningen, ordförande under många år. Han var en aktiv och god ledare. Hans hustru Klara Hedin var under många år föreståndarinna för syföreningen.

Oskar och Klara hade många barn. Flera av dem var under många år aktiva i verksamheten. Manne och Verner och dottern Greta har under många år varit aktiva i verksamheten och gjort stora insatser.

Det finns många flera som borde nämnas men någonstans måste man sätta punkt.

Med tacksamhet och djup respekt vill vi minnas alla dem som gjort stora personliga insatser för verksamheten.

Hur gick det sedan?

Min avsikt med denna berättelse var inte att ge en fullständig redogörelse för allt vad som skett. Det är inte heller möjligt. Jag har bara kunnat ge små glimtar från *tidens gång*.

Gärna skulle jag velat skriva mera om den tid när Ingemar och Inga i Öjan var de eldsjälar som drev verksamheten. Vi minns Ingemars lugna, trygga stämma i Stava missionshus. Där hade han flera generationer av förfäder som gått före honom.

Det finns mycket material att gräva ur. Det har varit svårt ibland att välja vad som skall vara med. Det känns som om mera borde ha varit med. Då hade berättelsen blivit mycket längre.

Min tanke har inte varit att beskriva nutida förhållanden. Det som hänt efter 1970 har jag endast kortfattat berättat om. I övrigt

lämnar jag detta till någon annan att berätta vidare. Det måste göras av dem som nu styr och ställer i föreningen.

Men låt oss bland annat konstatera att söndagsskolan är fortfarande kvar, men kanske lite förändrad. Symötena fanns kvar tills för bara några år sedan. Ungdomsföreningen blev nedlagd men ungdomsverksamheten har i kretsens ram blivit mycket omfattande.

Jag lämnade hembygden år 1953. Mina egna minnen från tiden därefter har blivit begränsade. Jag har läst protokoll och andra handlingar, jag har intervjuat många av de människor som varit aktiva i verksamheten.

Innan jag avslutar denna berättelse vill jag redovisa ett antal av mina anteckningar från tidningar som gäller missionshuset.

Ur tidningarna

Tidningarna hade ibland referat från Stava missionshus och verksamheten där. Mest var det Östgöta-Bladet men även Gränatidningen hade ett och annat reportage. Dessa referat blir något av *ögonblicksglimtar* och ger intressanta inblickar i verksamheten. Jag vill här redovisa ett antal sådana reportage.

Om inget annat anges är det hämtat ur Östgöta-Bladet. Jag har försökt att så långt möjligt ha kvar den gamla ordalydelsen. Det kan ibland kännas lite ålderdomligt, men det var ju för länge sedan detta hände. Kanske att något reportage kan förekomma på flera ställen i min berättelse. Det finns också ett och annat som inte har med verksamheten i missionshuset att göra.

Tisdagen den 2 december 1902 skrevs det om insamlingar till nödlidande i Norrland. Pastor Wernborg var i Stava missionshus och predikade. Kollekten gav 25:40 och kaffeförsäljningen gav 17:60. Samtidigt hölls missionsauktion på dels skänkta och dels av arbetsföreningen förfärdigade varor. De rön te livlig avsättning bland de talrikt församlade. Uppoffringarna skedde av gott hjärta. Vid tillfället rådde feststämning.

Onsdagen den 27 juni 1906 skrev Gännatidningen om Stava missionsförenings 40-årsjubileum som hölls den 17 juni. Vid mötet berättade den 70-årige lantbrukaren C Andersson i Jusseryd, Ödeshögs socken, förr i Kopparp, om missionsverksamheten på orten. Redan på 1850-talet började den fria religionsrörelsen göra sig gällande på orten och den första lekmanpredikanten där var inspektör Danielsson från Gripenberg. Bland andra talare nämnde han Hultman, Svening Johansson och Samuel Johansson.

Behovet av en samlingslokal började bli kännbart och i slutet av 1865 skedde en sammanslutning för åstadkommande av ett

missionshus till vilket jord frivilligt uppläts och en stor del av virket skänktes. På våren 1866 lades grunden och redan fram på sommaren, alltså för 40 år sedan, blev huset färdigt.

Sedan predikade Ansgarieföreningens ombud, Oskar Svensson och därefter pastor Karl Palmberg. Efter dessa predikningar serverades smörgåsar. Bland den talrika mängden besökare hade de en strykande åtgång.

På eftermiddagen följde åter bibliska betraktelser av samma talare, som också nedkallade Herrens välsignelse över föreningens fortsatta verksamhet.

Söndagen den 12 april 1908 hölls en fest i Stava missionshus för att samla in pengar till nödlidande i Lappland. Festen öppnade med ett föredrag av handlaren Karl Jakobsson. Han läste också för tillfället författade verser. Vidare hölls tal om nöden i Lappland av Patrik Renström och fru Eriksson. Under angenämt samkväm dracks sedan kaffe. Sång och musik utfördes av traktens sångare. Festen som gjorde på alla ett gott intryck lämnade en behållning av 27 kronor och avslutades med ett kort anförande av Eriksson från Getingaryd.

Söndagen den 30 augusti 1908 hade *De ungas förbund* anordnat en fest i Stava. Förbundets vice ordförande, Anton Andersson i Krokek öppnade mötet och sedan talade två evangelister. Kaffe dracks under angenäm stämning. En musikkår spelade. Ungdomen uppförde sig mycket hedrande.

Lördagen den 30 januari 1909 höll *lilla missionsföreningen* i Stava årsmöte hos Karl Andersson i Lilla Krokek. Tillslutningen var stor. Inkomsterna för 1908 var 251:37 och utgifterna 253:43. Till styrelse valdes Karl Andersson i L Krokek, August Johansson i Öjan, Oskar Hedin i Sjöberga, G Andersson i Hårstorp, G Karlsson i L Krokek, Karl Edvard Karlsson i Kopparp och Karl Jakobsson i Hagalund. Suppleanter blev G Karlsson i Lakarp och Albin Svensson i Stava. Till sekreterare valdes Anton Andersson i L Krokek och Ernst Johansson i Öjan.

Här fick vi med ett årsmöte. Det finns inga protokoll kvar från den tiden för lilla föreningen, varför notisen är intressant.

Söndagen den 17 januari 1909 höll Stava söndagsskolförening sitt 24:e årsmöte hemma hos Karl Jakobsson, Lilla Krokek. Medlemmarna hälsades välkomna och bjöds på kaffe. Den hittills under alla åren varande ordföranden, C A Karlsson i Kopparp un-

danbad sig omval. Till ordförande valdes då August Johansson i Kopparp, till kassör C A Karlsson i Kopparp och kassör Hjalmar Karlsson i Krokek. Till revisorer valdes Karl Jakobsson och Karl Järnström. Till söndagsskollärare valdes för södra läslaget C A Karlsson och August Johansson i Kopparp samt för norra läslaget Karl Jakobsson, Anton Andersson och Gustaf Karlsson, Krokek.

Fredagen den 25 juni 1909 hölls missionsauktion i Stava. Pastor Nyrén från Jönköping predikade och skötte klubban. Auktionen gav resultatet av cirka 200 kronor. Missions-saken omfattas på platsen med stort intresse och en viss tävlan gör sig gällande i att samla in pengar. Så har t.ex. en av de kvinnliga medlemmarna utlovat *tionde av sina rara pullor*, vilket lär bli ganska mycket. *Gå du och gör sammaledes*, säger vår meddelare.

Söndagsskolfest hölls i Stava på midsommardagen 1909. Den var talrikt besökt. A Nilsson från Siggeryd höll en nykterhetslektion med barnen.

Skördefesten i Stava i tisdags den 14 december 1909 fick stor tillslutning. Alla lyssnade till Wernborgs föredrag med utgångspunkt från *Jesu möte med Sackeus*. Auktionen leddes av Gustafsson från Ödeshög och inbringade över 280 kronor. Till sist läste Gustafsson från Rom.12 och nedkallade Guds välsignelse samt tackade alla för visat intresse. Östgötabladets meddelare önskar få uttrycka församlingsmedlemmarnas hjärtliga tack till pastor Wernborg och Gustafsson för deras goda inlägg ifråga om festen.

Den 5 januari 1910 var det söndagsskolfest i Stava. Det var dessutom 25-årsjubileum sedan söndagsskolan startades på platsen. En vacker julgran strålade. Den stora barnaskaran och en mängd besökare fyllde lokalen till sista plats. Festen inleddes av föreningens förre ordförande, K Karlsson i Kopparp. Han erinrade också om den tid då söndagsskoleverksamhetens började.

Pastor J Nyrén från Jönköping talade med barnen om julens betydelse. Därefter serverades kaffe och till barnen utdelades gotter samt sångböcker och biblar. Sångföreningen Lyran från Ödeshög bidrog till att höja stämningen. Den minnesrika och angenäma festen avslutades av pastor Nyrén med ett kort föredrag om söndagsskolans betydelse för vårt folk.

Då vid senaste årsskifte sparbössorna för missionen tömdes i Stava var det en sparbössa som innehöll omkring 8 kronor i tioöringar. Då man beaktar att detta belopp samlats av en familj som

icke har något överflöd på jordiska skatter, må detta missionssinne nämnas med aktning.

Söndagen den 30 juni 1912 hade Ödeshögs samtliga blåbandsföreningar arrangerat en resa till Jönköping med Motala Express. Båten avgick från Stava hamn kl. 6 på morgonen. 379 biljetter á en krona hade sålts. Då båten var hyrd för 150 kronor gjorde föreningarna en god förtjänst av 229 kronor. Under den angenäma färden framfördes sång och musik.

Stava blåbandsförening hade söndagen den 15 juni 1913 en välbesökt sommarfest på Järnströms kulle i Stava. Sedan *Du gamla Du fria*, sjungits höll Karl Jakobsson ett hälsningstal. Därefter höll A Nilsson i Siggeryd ett anförande.

Sedan kaffe druckits höll kassör E Björkman en intressant historik över humanitetssträvanden och fattigvård i vårt land nu och förr, ifrån fattigvårdens uppkomst och dess utveckling genom århundradena samt dess nuvarande ståndpunkt.

Till sist redogjorde han för fattigvården inom Ödeshögs socken före och efter 1895. Vidare gavs en instruktiv redogörelse för lagen om folkpension.

Stava studiecirkel höll i lördags den 28 mars 1914 en lyckad fest, besökt av mycket folk, huvudsakligen ungdom. Predikant Weiland höll föredrag om *Personligheten*. Sveriges Blåbandsförbunds resetalare, S O Andersson från Malmö, höll en intressant föreläsning om Martin Luthers liv och verksamhet. Avslutning hölls av skollärare Nilsson i Siggeryd. Platsens sångförening sjöng och spelade.

Skördefesten i Stava missionshus torsdagen den 10 december 1914 hade samlat fullt hus. Pastor Wernborg höll ett intressant missionsföredrag. Festen inbringade 375 kronor, en summa som vittnar om stor offervillighet hos festbesökarna.

Som bevis på det missionssinne som vännerna i Stava med omnejd alltid visat, kan nämnas att en liknande fest hölls den 31 oktober, som inbringade 316 kronor, och dagen därpå en fest för missionären Nanny Fredriksson som gav 100 kronor eller tillsammans 791 kronor, en avsevärd summa. Ett varmt tack till alla som deltagit till det vackra resultatet.

Stava blåbandsförening hade i lördags den 30 januari 1915 sin 10-årsfest. Vackra dekorationer med svenska flaggor samt gir-langer var uppsatta i det fullsatta missionshuset.

Festen inleddes med sjungandet av *Vår Gud är oss en väldig borg*. Föreningens ordförande, August Johansson i Kopparp hälsade välkomna och läste första psalmen samt nedkallade Guds välsignelse. Sedan ett par sånger sjungits höll resetalaren A Johansson från Varv ett nykterhetstal

Efter ytterligare sång samt kaffe upplästes en verksamhetsberättelse för de tio åren.

Föreningen bildades den 15 januari 1905 av A Johansson från Varv. 32 personer antecknades då som medlemmar. Antalet ökades sedan under året till 105. Föreningens första ordförande var Karl Jernström i Stava, med Karl Jakobsson i Hagalund, Lilla Krokek som vice ordförande, Hjalmar Karlsson som sekreterare, Oskar Hedin i Sjöberga som kassör. Dessa personer har sedan varit föreningens stöttepelare. Särskild honnör får gamle hedersmannen, numera 86-årige förre grenadjären Staf som aldrig saknats vid föreningens möten samt Hulda Staf för hennes outtröttliga arbete vid alla festliga tillfällen.

Som avslutning på festen höll folkskollärare F A Nilsson ett föredrag över orden *Herren kommer, eller Hosianna, Davids son, välsignad vare han som kommer i Herrens namn*.

Hemfärden från festen skedde i det vackraste vinterväder och i fullmånens klara sken.

En fest hölls i lördags kväll den 20 februari 1915 i Stava missionshus. Då hade särskilt inbjudits förre grenadjären Staf och hans dotter Hulda för att visa dem sin erkänsla och tacksamhet för alla tjänster och det intresse de under många år ägnat föreningen. Varma tacksamhetsbetygelser uttalades av missionsföreningens ordförande, August Johansson i Kopparp m.fl. och som en synlig tacksamhetsåtgärd överlämnades en gungstol.

Stava söndagsskolförening hade under lördagen och söndagen den 17-18 juli 1915 sin 30-årsfest. Den rönste som vanligt stor tillslutning. Missionshuset hade klätts i festskrud med flaggor, björkar och blommor.

Sedan välkomsthälsning uttalats läste folkskollärarna Mellin och Johansson från Sösdala en kort stund med söndagsskolbarnen och därefter var det kafferast.

En kort redogörelse för föreningens 30-åriga verksamhet upplästes. Av den framgår bl.a. att föreningen har inköpt och utdelat

88 biblar och andra goda böcker för 347 kronor. Till söndagsskoleförbundet har lämnats ett bidrag på 125 kronor. Inkomster och utgifter balanserade på en summa av 1 430:- kronor.

Till Karl August Karlsson i Kopparp överlämnades från tack samma söndagsskolbarn en fruktskål samt en bricka. Han tackades för outtröttligt kärleksarbete i 30 år för söndagsskolan. Djupt rörd frambar Karlsson sitt tack för all vänskap som beretts honom och för den för honom så dyrbara minnesgåvan.

Såsom avslutning predikade J P Johansson och Mellin. Platzens sångare sjöng och spelade.

Barnfesten i Stava söndagen den 13 augusti 1916 var väl lyckad. Lokalen var smakfullt dekorerad med björkar, blommor och cypresser.

Folkskollärare Mellin talade med barnen över dagens söndagsskoltext och Anton Karlsson avslutade med en kortare predikan. Kollekten upptogs av ett par käcka söndagsskolbarn och blev mycket god.

Stor offervillighet kom till uttryck i Stava vid offerfesten den 26 november 1916, då resultatet blev 100 kronor. En skördefest i torsdags lämnade den vackra summan av 572 kronor. För en månad sedan inbringade en annan sådan fest 400 kronor. Därutöver har under samma tid upptagits kollekter och inträde för välgörande ändamål, givande över 75 kronor. På en månad alltså inte mindre än 1147 kronor. Detta rapporterade Grännatidningen.

Festen i Stava den 13 december 1917 lämnade det synnerligen storartade resultatet av 774:75 kronor. För några veckor sedan lämnade en liknande auktion 651:10 kronor, vilket vittnar om det stora missionsintresset på platsen.

Stava missionsförening höll den 28 oktober 1918 sin missionsauktion. Den inleddes med missionspredikan av pastor Wernborg. Försäljningen leddes av Karl Jakobsson och inbringade den vackra summan av 1513 kronor.

Grännatidningen rapporterade lördagen den 2 augusti 1919 att till evangelismötet i Stava i söndags hade infunnit sig omkring 400 personer. Vid tillfället talade sex evangelister, däribland Nanny Fredriksson. Hon berättade för en andäktigt lyssnande skara om de religiösa behoven i Kina.

Kollekt en för denna verksamhet blev 248 kronor. Hela inkomsten från mötet blev 376 kronor, ett bevis på stort intresse för missionen.

Missions- och skördeauktion hölls i Stava missionshus i lördags den 24 november 1928. Missionshuset blev fullsatt. Pastor Wernborg inledde med en missionspredikan. Han hämtade orden ur Lukas 17:11-19, om de tio spetälska. Sedan predikade pastor Lindeborg. Pastor Wernborg höll auktionen och resultatet blev 900 kronor.

Söndagen den 27 juli 1919 hölls evangelistmöte i Stava. Omkring 400 personer hade samlats. Alla lyssnade med spänd uppmärksamhet till de goda och lyftande föredrag som hölls av sex olika talare. Bland dem var missionären Nanny Fredriksson som berättade om Kinas stora behov av missionsarbetare.

En kollekt upptogs för Kina och inbragte 253 kronor. Den sammanlagda inkomsten för söndagens möten blev 383 kronor, ett bra bevis för den stora offervillighet som alltid visats i Stava.

Missionsauktion hölls i Stava söndagen den 2 november 1919. Pastor A Jönsson från Jönköping inledde med missionspredikan. Han framhöll att den som sår sparsamt skall också skörda sparsamt men den som sår med välsignelse skall också skörda med välsignelse.

Försäljningen av handarbeten och skänkta skördealster gick livligt under pastor Jönssons ledning. Offervilligheten var som vanligt mycket god. Kaffet som serverades fick en strykande åtgång. Det hela tillförde församlingens kassa 862 kronor.

Pastor Jönsson avslutade med några korta tillämpningar över konung Davids psalm 1:6 Herren *känner de rättfärdigas väg, men de ogudaktigas väg förgås.*

Missionsauktionen i Stava torsdagen den 12 januari 1922 hade stor tillslutning. Pastor Wernborg höll en missionspredikan med tillämpning av Kolosserbrevet 4:2, *Varen ihärdiga i bönen, vak samma däri med tacksägelse.* Predikanten B Gustafsson talade över Apg. 16:25, om vad Paulus och Silas bön i Filippi fångelse åstadkom. Fängelsets grundvalar skakades, portarna öppnades och fångarnas bojar löstes. Samma Gud och samma krafter är ännu i verksamhet om trons bön rätt brukas.

Försäljningen omfattades med stort intresse och inkomsten för dagen blev 945 kronor.

För de arbetslösa i Ödeshög hade i lördags anordnats aftonunderhållning med paketauktion i godtemplarlokalen. Till kaffeserveringen och auktionen hade skänkts kaffe, socker, bröd samt en mängd varor. Under aftonens lopp spelade skyttegillet musikkår. Trots det dåliga vädret hade mycket folk samlats. Vi hoppas att behållningen i någon mån skall kunna hjälpa de behövande.

Sammanträde hölls i Ödeshögs tingshus i tisdags inför landsfiskal E Holmstedt med grindhållare på vägen från Stora Åby till Adelövs-gränsen. Sammanträdet avsåg att förbereda grindhållarna på att samtliga grindar i vår kommun kommer att bortsynas. Det finns 42 grindar på den vägen, på omkring en och en halv mil och de är till hinder i trafiken. Jordägarna insåg fördelarna med grindarnas avskaffande. Men som åtskilliga då finge vidkännas kostsamma nyhagnader, ända upp till 2000 meter och inte hade material eller tid att i sommar utföra så stort arbete kommer de att protestera mot åläggandet. Flera av grindhållarna ansåg sig ha rätt till ersättning från staten eller vägkassan.

Bibelkursen i Stava tog sin början den 29 november 1922 och öppnades av ungdomsföreningens ordförande som hälsade deltagarna välkomna. Kursledare blev B Gustafsson, Vaggeryd. Offentliga möten har hållits varje kväll hela veckan, ända till söndagen, då kursen avslutades.

I lördags var skördefesten anordnad, när pastor Wernborg predikade över ämnet *Kristus som konung*. Skördefesten gav det goda resultatet 600 kronor, trots att en liknande fest hållits strax förut, även den med gott resultat. Festen avslutades med flera anföranden samt sång och musik.

Stava blåbandsförening höll årsmöte den 20 december 1922. Revisionsberättelsen visade inkomster av 187:78 och utgifter på 170:53, en behållning av 17:25. Ansvarsfrihet beviljades.

Ordföranden undanbad sig omval. Då valdes till ordförande Karl Jakobsson och till vice ordförande Georg Svensson, till sekreterare David Gustafsson och Manne Hedin. Till kassör återvaldes Einar Karlsson och till övriga styrelseledamöter Adolf Gustafsson och Henning Karlsson. Revisorer blev Axel Fransson och K Andersson.

I centralkommittén invaldes Karl Jakobsson, G Svensson, David Gustafsson och Axel Fransson. Till kretsföreståndare återvaldes folkskolläraren A Nilsson i Siggeryd. Till föreningens ombud

vid förbundets årsmöte i Vadstena i februari valdes Karl Jakobs-son och Karl Andersson med Einar Karlsson som ersättare.

Det beslöts att en familjefest skulle hållas sista söndagen i januari månad och en större fest längre fram.

Föreningens adress är Karl Jakobsson, Hagalund, L Krokek, Ödeshög.

Missionsfest hölls i Stava missionshus söndagen den 4 mars 1923 till förmån för missionären Nanny Fredrikssons flickskola i Kina. Missionshuset var fullsatt.

Missionspredikan hölls först av evangelist Larsson. Pastor Wernborg klarlade därefter i ett tal vad levande kristendom är, vad den utträttat under gångna tider och vad den ger av lycka och välsignelse redan i detta livet och oändligt mycket mera i det tillkommande.

Pastor Blomstedt avslutade med ett lärorikt missionsföredrag. Den kontanta behållningen av festen blev även god, 221 kronor, som oavkortat går till nämnda skola.

I Stava missionshus hölls söndagen den 16 mars 1924 den sedvanliga Nanny-festen till förmån för kinamissionären Nanny Fredriksson. Offerinsamlingarna till henne har alltid omfattas med stort intresse. Även nu var missionshuset fullsatt.

Sedan Karl Jakobsson hälsat de församlade välkomna sjöng sångarna missionssången *Från Lapplands fjäll och sjöar*. Därpå följde en missionsprediken av pastor Wernborg med utgångspunkt från Jesu ord: *Mitt rike är icke av denna världen*.

Efter kafferasten predikade J A Blomstedt. Behållningen för dagen blev 244 kronor, ett vackert bevis på missionsintresset.

Stava ungdomsförening hade 21 april 1924 anordnat en gåvoauktion. Soldatmissionären Viktor Johansson från Jönköping höll först en missionspredikan. Han skötte sedan klubban och auktionen inbringade 225 kronor. Johansson avslutade sedan festen med utgångspunkt från orden *Det är saligare att giva än att taga*.

Att offervilligheten i Stavabygden är stor framgår av att befolkningen i denna bygd under fjolåret insamlade inte mindre än 5441 kronor till missionen.

Söndagsskolfest hölls i Stava söndagen den 20 juli 1924. Den inleddes av den gamle söndagsskolläraren Karlsson i Kopparp. Han välkomnade alla barn, lärare, sångare och övriga deltagare. Han gjorde en kort tillämpning av bibelorden: *Frukta icke du lilla hjord, ty Eder faders goda vilja är att giva eder riket*. Lärare

Mellin höll en lärorik lektion med barnen. Sedan följde som vanligt kaffe och sedan höll Mellin en predikan. Oskar Fält talade om *vådan av att förföra en enda av de små*.

Sångarna sjöng och Karlsson i Kopparp avslutade med korta maningsord och bön.

Måndagen den 5 januari 1925 skrev Östgöta-Bladet att en svår storm i förening med regn och åska rasade under natten till lördagen över hela södra och mellersta Sverige. Det blev svåra rubbningar i telefon och telegrafförbindelserna. Översvämningar blev det på en del håll.

Stava söndagsskolförening firade i lördags sin 40-årsfest under högtidliga former. Föreningens ordförande, August Johansson i Kopparp hälsade de församlade välkomna.

Söndagsskolan har 30-40 barn och denna dag var det också julfest. Lokalen var dekorerad med ståtliga julgranar, en säregen ljuskrona och andra anordningar.

Pastor Brolin från Ödeshög höll före kaffet en lektion med barnen. Efter kaffet höll han ett föredrag med rubriken *Drivkrafter i söndagsskolearbetet*.

En god offerkollekt upptogs. Ödeshögs blandade kör sjöng många sånger och pastor Hennings framförde ett varmt tack till de medverkande, samt från föreningen till söndagsskolans föreståndare och lärare under de gångna 40 åren.

Stava blåbandsförenings 20-årsfest lördagen den 19 januari 1925 blev välbesökt. Missionshuset blev fullsatt. Föreningens aldrig men alltid lika hurtige ordförande, Karl Jakobsson, höll ett hälsningstal och läste en av honom utarbetad 20-årsberättelse.

Medlemsantalet har under denna tid växlat mellan 50 och 125. Inkomster och utgifter har balanserat på omkring 3000 kronor. Östergötlands blåbandsförbunds resetalare, pastor Alvé, höll ett nykterhetsföredrag och visade till detta skioptikonbilder. Han visade skillnader mellan ett nyktert och lyckligt hem och å andra sidan ett hem där mannen och kanske även hustrun var slavar under spriten.

Kinamissionären Magnusson höll ett föredrag där han belyste den svenska kvinnans möjligheter i jämförelse med de arma hednakvinnornas. Mellan föredragen hölls en gemytlig kafferast och i programmet ingick även sång av sångare från Ödeshögs missionsförenings juniorförening.

Missionär Magnusson har under förra veckan hållit en bibelkurs i Stava på kallelse av Stava ungdomsförening.

Stava ungdomsförening höll lördagen den 4 april 1925 en gåvoauktion. Missionspredikan hölls av Bengt Gustafsson från Jönköping, med utgångspunkt från texten *Skörden är mycken men arbetarna är få*. Matt 9:35-39. Gustafsson skötte också försäljningen. Festens överskott blev 250 kronor.

Missions- och skördefesten i Stava missionshus torsdagen den 3 december 1925 rönt som vanligt stor tillslutning. Missionshuset blev fullsatt. Pastor Wernborg höll en missionspredikan och därefter höll pastor Snöfelt en predikan.

Försäljningen och kaffet inbringade 865 kronor. Predikanten Anton Karlsson avslutade mötet.

Missionsmötet i Getingaryd söndagen den 25 april 1926 var besökt av ett stort antal lyssnande åhörare, särskilt på eftermiddagen. Då nu allt i naturen står i sin fagraste fägring och vädret var det allra vackraste, lämpade det sig alldeles utmärkt att göra en vallfärd till den vid Vättern så idylliskt belägna platsen.

Predikningar hölls på förmiddagen av grosshandlaren Andersson och fabrikör Rosander från Linköping.

Efter middagsrasten talade predikanten Lundström från Huskvarna, och riksdagsman C O Johansson, alla välkända evangeliets budbärare. Vacker sång och musik utfördes av sångare från Brandstorp i Västergötland.

Lördagen den 22 januari 1927
Predikoturer, Stava missionshus

Lördag kl 7 em G Larsson och Rosander, söndag kl 11 fm Rosander, kl 7 em Rosander, torsdag kl 7 em Rosander, fredag kl 7 em Rosander.

Tisdagen den 25 januari 1927 i ÖB

Ödeshögs lokalrevy lockade fulla hus och på måndagen gavs på begäran en repris. Revyn har *hopkokats* i Ödeshög och har lokala anspelningar på både gott och ont.

Tisdagen den 12 april 1927 i ÖB

En bibelkurs har under förra veckan hållits i Stava missionshus och letts av missionär Bengtsson. Ämnet var *Josefs liv*. Deltagarnas antal var stort och likaså intresset. I lördags kväll hölls gåvoförsäljning. Från sin 33-åriga verksamhet som missionär i Kina berättade Bengtsson om sina erfarenheter och berörde de stora förändringarna i Kina. Försäljningen hölls av predikanten

Snöfelt. Den inbringade 375 kronor.

Bibelkursen återkom. Torsdagen den 6 februari 1930 skrev Östgöta-Bladet att en bibelkurs hölls i Stava missionshus i första veckan. Den leddes av missionär Magnusson. Mötena har varit talrikt besökta och ämnet var Den kristna församlingen.

Samma tidning skrev också att i söndags hölls Nannyfesten i Stava. Den skall samla in pengar till Nanny Fredriksson. Hon har verkat i Kina i 16 år. Missionär Magnusson talade om den nöd som råder i Kina idag. Insamlingen uppgick till 139 kronor.

Lördagen den 1 augusti 1931 skrev ÖB om evangelistmöten som skall hållas i Stava missionshus på lördag och söndag. Talare blir Anna Lööf, Simon Larsson, Erik Hertz samt Elvir och Gösta Johansson. Middag och kaffeservering ordnas på söndagen

Tisdagen den 5 januari 1932 skrev ÖB att söndagsskolfesten i Stava missionshus var så talrikt besökt att båda salarna var fullsatta. Sedan ordföranden August Johansson, Kopparp, hälsat de närvarande välkomna, talade missionär Nanny Fredriksson med barnen över orden i Höga Visan, *Min vän är för mig en klase cyperblommor*. Fredriksson var iförd Kinadräkt och talade även om förhållandena i Kina. Efter kafferasten talade evangelist H Johansson, varefter gotter och jultidningar utdelades. De barn som är i konfirmationsåldern fick var sitt testamente. Haddåsens musikförening medverkade med sång och musik. Missionär Fredriksson avslutade mötet.

Torsdagen den 28 januari 1932 kunde man läsa i ÖB att Nannyfest anordnas i Stava missionshus nästa söndag. Talare är missionär Nanny Fredriksson samt evangelisterna H Johansson och Anna Lööf. Sång och musik. Kaffeservering. Kollekt för Kinamissionen.

Annons i ÖB 28 januari 1932: Legosågning mottages ej vid Holkabergs såg under innevarande år. /David Gustavsson.

Stava gamla missionsförening har haft sitt årsmöte i Munke-ryd. Ordföranden läste en av Davids psalmer och ledde i bön. Kassabehållningen var vid årets början 374:87. Inkomsterna har under året varit 782:59 kronor och kassabehållningen vid årets slut var kronor 117:01.

Styrelse för 1932 blev August Johansson, ordförande, Albin

Berg, kassör, Hjalmar Karlsson, sekreterare, samt Georg Svensson, Bertil Andersson, Gustav Johansson och Ossian Karlsson. Ill revisorer valdes Richard Karlsson och Josef Karlsson. Symöten skall hållas liksom föregående år. Att förestå syföreningen valdes Ethel Karlsson och Ida Karlsson.

Föreningen beslöt att sända 25 kr till Östergötlands ansgarieförening, 25 kr till Jönköpings ansgarieförening, 10 kr till alliansmissionen. Vidare skall hållas en fest vid midsommartiden. Hjalmar Karlsson avslutade mötet med bibelläsning och bön.

I predikoturerna för Stava missionshus kunde man läsa att Juldagens julotta 1932 hålls av Elvir och Gösta Johansson,

Tisdagen den 3 januari 1933 skrev ÖB att söndagsskolfesten i Stava på nyårsaftonen var talrikt besökt. Föreningens ordförande, herr August Johansson i Kopparp hälsade välkomna, varefter pastor Fornander talade till barnen.

Evangelisten Elvir Johansson läste ur Davids 90:e psalm och erinrade om tidens korthet och om hur vi borde använda den. Pastor Fornander avslutade. Barnen bjöds på gotter, julskrifter och Nya Testamentet utdelades. Musikföreningen medverkade.

Onsdagen den 24 maj 1933 i ÖB

Gåvoförsäljning hålles i Stava missionshus lördagen den 27 maj 1933 kl 8 em. Talare: Gösta och Elvir Johansson. Kaffeservering. Gåvor mottages tacksamt. /Lilla missionsföreningen.

Lördagen den 29 december 1934 i ÖB

I missionshusen i Ödeshögs skogsbygd firades julen enligt gammal tradition. Predikan vid julottan i Bultsbols missionshus hölls av pastor Brolin, i Haddåsens missionshus av evangelisten K A Johansson och i Stava missionshus av bröderna Johansson från Öjan. I samtliga missionshus var tillslutningen god.

Onsdagen den 6 februari 1935 i ÖB

Stava lilla missionsförening höll sitt årsmöte i söndags under talrik anslutning av föreningens medlemmar. Ordföranden, hr O. Hedin, hälsade de närvarande välkomna samt inledde mötet med att läsa Kolosserbrevet 2:6-10.

Års- och revisionsberättelserna föredrogs och ansvarsfrihet beviljades. Revisionsberättelsen utvisar att kassabehållningen vid årets början var 814 kronor. Inkomsterna har under året uppgått

till 708 kr. och utgifterna till 913, varför kassabehållningen vid årets slut var 609 kr. Av utgifterna har 444 kr sänts till olika missionsällskap och resten, 469 kr, åtgått till verksamheten på platsen.

Vid årsmötet beslöts att även i år sända 200 kr till Svenska Alliansmissionen, 200 kr till Helgelseförbundet samt 25 kr till soldatmissionen i Linköping. Vidare beslöts att anordna den sedvanliga Nannyfesten, om möjligt innevarande månad.

Styrelsen omvaldes och består av O Hedin, ordf, E Johansson, vice ordf., Karl Jakobsson, sekr. E Gustafsson vice sekr. och V Andersson, kassör. Övriga styrelse ledamöter är K Andersson, A Fransson, H Tallberg, Th. Gustafsson och I Johansson.

Till revisorer valdes J Karlsson och E Johansson och till föreståndarinna för symötena omvaldes Klara Hedin. Efter kafferasten läste David Gustafsson ps. 46, varpå mötet avslöts med gemensam sång.

Onsdagen den 13 februari 1935 i ÖB

Stava gamla missionsförening har hållit sitt årsmöte hos hr Hjalmar Karlsson i Stora Krokek under ordförandeskap av hr August Johansson i Kopparp. Inledningsvis läste ordföranden ps. 40 och hälsade välkomna. Års- och revisionsberättelserna föredrogs och godkändes. Inkomsterna har under året uppgått till 935:59 kronor och utgifterna till 646:70. Behållningen utgör 306:89. Ansvarsfrihet beviljades. Till styrelse omvaldes hrr A Johansson i Kopparp till ordf. Hjalmar Karlsson i Krokek till sekr., vidare Gustaf Johansson i Stava, Georg Svensson i Kopparp, Bertil Andersson i Munkeryd, Ossian Karlsson i Munkeryd, samt nyvaldes hr Erik Andersson i Porsarp efter hr Albin Berg i Munkeryd som avsagt sig. Revisorer blev Josef Karlsson i Stava och Richard Karlsson i Krokek. Till föreståndare för syföreningen valdes fru E Karlsson, Krokek. Till ombud vid Östergötlands Ansgarieförening valdes fru E Karlsson med Richard Karlsson som suppleant samt till Ödeshögskretsens årsmöte Bertil Andersson med Ossian Karlsson som suppleant. Föreningen anslog 25 kronor till vardera Östergötlands Ansgarieförening och Jönköpings Ansgarieförening. Årsmötet avslutades med andaktsstund.

År 1935

Offerfest var på lördagen anordnad i Stava missionshus av Stava Lilla missionsförening. Det var den sedvanliga "Nannyfesten", som föreningen brukar anordna till förmån för missionären Nanny Fredriksson, som nu verkat i Kina i 25 års tid. Missions-

offret lämnade det goda resultatet av 140 kronor. Talare vid festen var missionsföreståndare Klasson. Det dåliga vädret på lördagskvällen orsakade, att anslutningen inte blev så stor som vanligtvis brukar vara fallet.

Onsdagen den 14 november 1945 i ÖB

Stava juniorförening firar sin 10-årshögtid på söndag. På initiativ av predikanten Elvir Johansson bildades föreningen i juni månad 1935. Den har således fyllt 10 år. Jubileet firas på söndag med en högtid i Stava missionshus under medverkan av ungdomssekreterare Henry Burell samt pastorerna Lennart Johansson och Sven Fröding jämte juniorerna själva.

Det första sammanträdet hölls den 26 juni 1935 och därefter ytterligare ett sammanträde varefter tio medlemmar anslöt sig. Antalet medlemmar har sedan ökat. Det var som mest 29. Nu är det ett 20-tal medlemmar i föreningen.

Sammanlagt har 55 medlemmar tillhört föreningen under den gångna tioårsperioden. Verksamheten har regelbundet bedrivits med bibelstudier, programmöten och slöjdmöten. Olika sammankomster har ordnats, försäljningar, utflykter, juniorsammandragningar osv. Slöjdverksamheten påbörjades 1936 och har för flickornas del letts av fröken Greta Hedin och för pojkarnas del av Manne Hedin samt nu senast av pastor Lennart Johansson. Sedan 1938 har i stort sett en försäljning anordnats varje år. De insamlade medlen under 10-årsperioden uppgår till 3428 kronor. Därav har till yttre missionen lämnats 530 kronor och till inre missionen 300 kronor. År 1940 anordnade föreningen en fest till förmån för Finland, som inbringade 138 kronor. Föreningen bidrog också till missionshusets elektrifiering och till vaktmästarens lön

Juniorledare var från starten hr Ivar Johansson, från 1943 hr Nils Andersson och sedan har Bertil Andersson svarat för detta. Föreningens förste sekreterare var Brita Andersson och förste kassör Bertil Davidsson, Den nuvarande styrelsen utgörs av Siv Karlsson, sekr, vice sekr Gun Karlsson, och Ingegerd Davidsson kassör.

Måndagen den 18 mars 1946 i ÖB

Nannyfesten hölls i Stava missionshus i söndags. Efter välkomsthälsning av pastor Hagvil talade missionsföreståndaren J Claesson, Ljusfors. Vidare talade Hagvil och sångarna medverkade. Insamlingen inbringade 393 kronor.

Festen avslutades av församlingens ordförande, hr David Gustafsson, Holkaberg, som också tackade pastor Claesson för

hans medverkan vid den gångna veckans bibelstudiemöten i Stava.

Måndagen den 20 maj 1946 i ÖB

Välkomstmöte för familjen Stavman hölls på lördagskvällen i Stava missionshus. De båda missionsförsamlingarnas och ungdomsföreningens medlemmar var inbjudna och samlades talrikt. Hr David Gustafsson i Holkaberg inledde med att läsa Lukas 13:29 samt höll ett varmt välkomstanförande för familjen Stavman. En hel del övriga höll också välkomstanföranden, bl.a. Gösta Stavmans bröder. Lilla Missionsföreningen svarade för värdskapet och bjöd de närvarande på kaffe. Missionär Stavman uttalade ett tack för det stöd som missionsvännerna gett hans arbete samt för det mottagande som beretts familjen vid hemkomsten. Även fru Stavman uttalade ett tack och uttryckte glädje över att efter så många år få komma hem. Platsens sångare medverkade med sång och musik. Missionshuset hade vackert dekorerats i vårens tecken. Till sist avslutade missionär Stavman med bön.

Fredagen den 6 december 1946 i ÖB

Stava lilla missionsförsamling hade i onsdags sin sedvanliga försäljning i Stava missionshus. Vid denna försäljning nåddes ett nytt rekord. Summan steg till 2329 kronor, huvudsakligen var det av syföreningen förfärdigade arbeten.

Festen inleddes av pastor Lennart Hagvil och han ledde även försäljningen, samt höll en kort avslutning. En talrik menighet hade samlats i missionshuset.

Måndagen den 9 juni 1947 i ÖB

Offerfest hölls på söndagen i Stava missionshus till förmån för missionären Gösta Stavmans verksamhet i Sydafrika. David Gustafsson, Holkaberg, inledde med bibelläsning. Sedan sångarna sjungit predikade Gösta Stavman. Till avslutning talade evangelisten Erik Fransson. Insamlingen lämnade ett gott resultat, nära 600 kronor, vartill kommer inkomsten från kaffeserveringen samt anslag från Stava ungdomsförening och juniorförening, tillsammans nära 900 kronor. Festen var talrikt besökt.

Lasse Dahlkvist gästade Hembygdsgården i söndags.

Måndagen den 14 juli 1947 skrev ÖB att tältmötesserien i Munkeryd hade avslutats. På fredagen var dopförrättning anordnad i Sjöberga, där 24 personer döptes. dopförrättare var Gösta Stavman. Omkring 300 personer var närvarande. En kollekt upptogs för anordnandet av en dopgrav i Stava missionshus. Den inbringade 152 kronor.

Senare på kvällen var nattvardsfirande ordnat i Stava missionshus, varvid 21 nya medlemmar intogs. Vid lördagskvällens möte predikade Rudolf Fast, John Karlsson och Erik Fransson, Erik Hertz, Aina Stavman, pastor Snöfelt, och missionärskandidaten Bertil Andersson. Duettsång utfördes samt sånger av sångarna. Mötesserien har varit talrikt besökt och sammanlagt 966 kronor har insamlats. En särskild kollekt upptogs för missionärernas hem- och utresor. Den inbringade 315 kronor.

Onsdagen den 30 juli 1947 i ÖB

Ödeshögs- och Hedakretsen anordnar i dagarna ett juniorläger på Stens gård i Stava. Starten skedde på tisdagen då juniorerna samlades. Inkvartering ordnades dels på gården, dels i tält. Lägerchefen pastor Malmås presenterade deltagarna och ledarna för varandra och hälsade välkomna.

Dagsprogrammen upptar bibelstudium, föredrag, morgon- och aftonbön och i övrigt ägnas tiden åt lägerliv, bad och lekar. Lägreret avslutas på måndag. Som biträdande lägerledare medverkar ämneslärarinnan Öllegård Gudmarsson, evangelist Erik Fransson och pastor Trejberg. Som husmor fungerar fru Ester Karlsson i Stava.

Måndagen den 21 november 1949 i ÖB

I Stava missionshus hölls på lördagskvällen insamlingsmöte för nödlidande i Tyskland. Ungdomssekreterare Hilding Fagerberg talade om sin nyligen företagna resa genom den amerikanska zonen i Tyskland. Vid mötet förekom sång och musik från ungdomar i Stava. Kollekten uppgick till 232 kronor. En hel del kläder, skodon och sängkläder hade också insamlats.

Vid söndagseftermiddagens möte var nattvardsgång anordnad varvid Fagerberg talade över dagens högmässotext. På kvällen hölls avslutningsmöte, i vilket Fagerberg samt sångare från Stava medverkade. Församlingens ordförande, David Gustafsson tackade Fagerberg och avslutade med bön.

Måndagen den 5 december 1949 i ÖB

Nära 3000 kronor i inkomst på missionsauktionen. Missionsförsäljning var på fredagen anordnad i Stava missionshus med talrik anslutning. Församlingens ordförande, David Gustafsson från Holkaberg inledde med bibelläsning och välkomsthälsning. Missionssekreterare Erik Hertz höll därefter en missionspredikan över orden i Matt. 21 *Se din konung kommer till dig*. Efter kaffet höll Hertz försäljningen, vilken tillsammans med serveringen inbringade den aktningvärda summan av 2737 kronor. Dessa årliga försäljningar i Stava har alltid lämnat höga resultat men årets resultat är det högsta som någonsin förekommit. Det överstiger fjolårets resultat med ett par hundra kronor. Som exempel kan nämnas att en duk betalades med 70 kronor. Flera liknande betingade 40 – 50 kronor. Ett antal hemvävda dukar, 90 cm i fyrkant betingade 20 – 22 kronor per styck. De sålda varorna var till större delen skänkta och församlingen får ett gott tillskott i missionsverksamheten. Resultatet tyder på ett enastående stort missionsintresse i trakten.

Försäljningen avslutades av E Hertz som också uttalade ett tack till alla som deltagit med gåvor och inköp.

Onsdagen den 14 december 1949 i ÖB

Stava blåbandsförening höll på måndagskvällen sitt årsmöte hos folkskollärare Einar Gustafsson. Föreningen har under året ökat med en medlem till 48 medlemmar. Kassan har omslutit 208 kronor, med en behållning av 64, varjämte bibliotekskassan har balanserat på 51 kronor. Till styrelse valdes Einar Gustafsson ordförande, Einar Jakobsson vice ordförande, Bertil Andersson kassör, Holger Johansson sekreterare, Ingegerd Davidsson vice sekreterare. Till revisorer valdes Bertil Davidsson och Gösta Kall, med Allan Grip som suppleant.

Till festkommitté valdes Bertil Davidsson, till kretsombud Holger Johansson, Bertil Andersson, Einar Jakobsson och Ingegerd Davidsson, till ombud i nykterhetsvännernas centralkommitté Th. Gustafsson, Ivar Johansson, Bertil Davidsson och Einar Jakobsson.

Efter förhandlingarna förekom samkväm med Luciatablå, ljusbilder, solosång av Ingegerd Davidsson samt kort avslutning av Holger Johansson.

Detta var uppgifter ur tidningarna fram till 1950.

Efterord

Jag har nått till slutet av min berättelse om väckelserörelsen i våra bygder. Jag överlåter till framtida berättare att berätta om verksamheten under senare tider.

Jag känner vördnad och respekt för alla de människor som under många år gjort stora insatser i verksamheten. De var eldsjälur, ljus i mörkret. De gjorde det inte för egen vinning, de gjorde det för sin tro och sin övertygelse. Deras offervilja och deras kärlek imponerar.

Missionshuset i Stava står där på sin plats sedan snart hundra år. Tänk så många möten som hållits där under dessa år. Människor har gått långa vägar för att samlas där.

Jag skulle ha kunnat skriva mycket mera om allt det som varit. Skulle jag ha skrivit om Stava-konferenserna, dessa årliga konferenser som i slutet av maj hålls i Stava missionshus. De har hållits här sedan 1952. Det var Elvir Stavman som tog initiativet och rekommenderade att de skulle hållas varje år. I ett protokoll från 1937 finns antecknat en sådan tanke. Men det blev då bara ett år.

Stavakonferensen har kanske varit höjdpunkten varje år i missionshuset. Elvir Stavman har varit med många gånger och hans bror Gösta också. Den årligen återkommande Göstafesten har ofta hållit som konferensens avslutningsmöte.

Bland andra talare på denna konferens under årens lopp kan jag nämna Nils Hult, Stig Vikström, Knut Svensson, Stig Abrahamsson och missionärsparet Vitus. Därutöver kallades också pastorer som tidigare tjänstgjort i Stava, till exempel Erik Elg, Lennart Hagvil och Allan Vendefors. Många flera talare skulle kunna nämnas.

Det finns mycket mera som kunnat vara med i denna min berättelse. Men jag vill gärna erkänna att jag känner mig otillräcklig att gå djupare in i den mängd av minnen och känslor som möter.

Det var stora krafter som låg bakom Claes Johansson Eek i hans arbete, likaså för Predikare-Lena och roparerörelsens kvinnor, vidare Greta Andersdotter och sedan de som startade verksamheten i Stava. Denna kraft finns fortfarande kvar. Det är kärleken. Kärleken är en gudomlig kraft.

Jag skrev inledningsvis att väckelserörelsen var en frihetskamp, en frigörelse från den tidens tvång och bojor och en social revolution. Jag skrev att det var en andlig utveckling men också en kamp för demokratin.

Men låt oss ta upp tanken om den andliga utvecklingen genom tiderna. I gamla tider var det kyrkvång. Alla skulle gå i kyrkan och därmed borde alla då haft en klar tro på Gud. Men vilken förändring av denna tro på Gud innebar väckelserörelsen?

I en kommentar till roparerörelsens kvinnor framfördes att dessa kvinnor predikade mera kärlek. Detta var i en tid när kyrkans predikningar mest handlade om synd, skuld och straff. Innebar då väckelserörelsen att Guds kärlek kom mera i fokus?

Väckelserörelsen var till en stor del en kvinnokamp. Det var kvinnorna som drog det tyngsta lasset. Helena Ekblom och flera med henne var de första. Roparrörelsen bestod främst av kvinnor. Tillsammans var de den tändande gnistan till väckelserörelsen. När sedan fria församlingar började bildas var det även där kvinnorna. Det var de som på symötena tillverkade handarbeten som på missionsauktionerna förvandlades till pengar som sedan blev bidrag till inre och yttre mission.

Mission är kärlek. Det var kvinnorna som gav väckelserörelsen denna inriktning på kärlek.

Gud är densamme, han förändras inte av tidens nycker. Men vår syn på Gud kan förändras, och har förmodligen förändrats. Dessutom förändras vårt språkbruk. Vi kanske inte beskriver Gud på samma sätt som förr. Det religiösa språkbruket har förändrats åtskilligt under årens lopp.

Tron kan vara av både känslomässiga och förståndsmässiga skäl. Det räcker för mig att se ut i världsrymden. Då blir jag övertygad om att det finns en stor byggmästare bakom allt detta. De känslomässiga skälen säger mig att *Gud är kärlek och att kärlek, endast kärlek kan rädda vår värld och göra den till en bättre plats att bo på.*

Kanske kan vi ibland behöva tänka efter, och räkna upp alla de skäl som vi kan finna för vår gudstro?

Frikyrkornas predikanter hade åtminstone till en början kvar helvetet som en del av budskapet. Kanske kände de trycket från sockenprästen? Men undan för undan har den dömande och straffande delen av budskapet minskat. Det har kommit mera kärlek i budskapet.

Så är mina tankar när jag år 2013 försöker sammanfatta min syn på budskapet från predikstolarna. Kärleken är den största kraft som finns. Kan denna kraft få större utrymme i våra tankar och våra handlingar, då kommer vår jord att bli fredligare och en bättre plats att bo på. Om alla människor bad Gud om fred skulle det vara fred på jorden.

Det har varit stimulerande att skriva denna berättelse. Ibland har jag vaknat om nätterna och i drömmen fått ett uppslag till vad som skulle vara med. Därför har det blivit åtskilliga nattliga timmar vid datorn med *Missionshuset*.

Jag tackar alla dem som gett mig information och stimulans till berättelsen. De är många men jag kan inte räkna upp alla. Tack Inga för alla protokoll och handlingar som jag fått låna, Tack Ing-Britt för att jag fick låna *Almanackorna från Öjan*. Tack Ethel för fotografiet från 1917 på ungdomsföreningens medlemmar. Detta fotografi plus andra fotografier finns på en fotobilaga till denna berättelse. Dessa foton är från tiden före 1960.

Jönköping i februari 2014

Arne Ivarsson

Källor och litteratur

Intervjuer.

Protokoll och handlingar från Stava Missionsförsamlingar.

Berättelser rörande Klöverdala, Ödeshögs och Bultsbols missionshus

De som bröt marken, Efr.Palmqvist

En frihetskamp genom seklerna, (nykterhetsrörelsen) 1953

Enhet och frihet, studier i Jönköpings Missionsförenings historia av Göran Åberg,

Folkväckelsen i Jönköpings län, en sammanställning, Göran Åberg

Folkväckelse i Sverige under 1800-talet, Knut Kjellberg

Inre missionens historia, E J Ekman

Jönköpings Missionsförenings historia, K L Elmgren,

Jönköpings Missionsförening genom 75 år, 1853-1928

Minnen från färdevägen, Viktor Johansson

Nykterhetsrörelsen i Jönköpings län, av B Hjort – P Ericsson, 1978

Svenska Alliansmissionen 1853-1953, Fritz Hägg,

Svenska Arbetarrörelsen under hundra år (1838-1938)

Svenska Folkrörelser, 1936

Vänner – märkeskvinnor, märkesmän, Fritz Hägg,

Östgöta-Bladet

Grännatidningen